

Sari Suutari

KUNNIANLOUKKAUKSEN DEKRIMINALISOINTI

Tarpeellisuus ja toteutusvaihtoehdot

KUNNIANLOUKKAUKSEN DEKRIMINALISOINTI

Tarpeellisuus ja toteutusvaihtoehdot

Sari Suutari
Opinnäytetyö
Kevät 2016
Liiketalouden koulutusohjelma
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Liiketalouden koulutusohjelma, Oikeuden ja hallinnon suuntautumisvaihtoehto

Tekijä: Sari Suutari

Opinnäytetyön nimi: Kunnianloukkauksen dekriminialisointi – Tarpeellisuus ja toteutusvaihtoehdot

Työn ohjaaja: Lea Isopoussu-Koponen

Työn valmistumislukukausi- ja vuosi: Kevät 2016

Sivumäärä: 74

Kunnianloukkauksrikoksien määrä on kaksinkertaistunut 2000-luvulla. Internetin ja sosiaalisen median käytön yleistymisen on lisännyt rikosentekomahdollisuuksia ja mahdollistanut loukkauksien laajalle leviämisen. Kunnianloukkaukseen syylistyminen ja laajan vahingon aiheuttaminen on siis helpompaa kuin koskaan. Kuitenkin vain murto-osassa ilmoitetuista tapauksista nostetaan syyte. Suuressa osassa tapauksista syyttäjä rajoittaa esitutinnan vähäisyys- tai kustannusperusteella.

Työn tavoitteena oli tutkia kunnianloukkauksen dekriminisoinnin tarpeellisuutta ja luoda kriteerit sellaiselle järjestelmälle, jolla kunnian suoja voitaisiin toteuttaa ilman rikosoikeudellista sääntelyä. Tutkimusmenetelmiksi valittiin lainopillinen tutkimus, sääntelyteoreettinen tutkimus sekä tilastollinen tutkimus. Dekriminalisoinnin aiheellisuutta tutkittiin selvittämällä dekriminisointia ilmiönä sekä tulkitsemalla kunnianloukkauksikriminalisoinnin hyväksyttävyyttä kriminalisointiperiaatteiden valossa. Kunnian suojan turvaamista tutkittiin hahmottelemalla kriteerejä vaihtoehtoiselle ratkaisumallille ja selvittämällä vahingonkorvausoikeuden soveltuvuutta kunnianloukkauksien käsittelyyn, jonka yhteydessä pohdittiin tapauksien selvittämistä sovittelujärjestelmissä. Tehty tilastollinen tutkimus on tyyppiltään kuvaava tutkimus, jolla haettiin empiiristä tietoa kriminalisointien yleisestä vaikutuksesta. Lainopillisessa sekä sääntelyteoreettisessa tutkimuksessa käytettiin lähteinä asiaankuuluvaa kirjallisuutta, lakeja ja hallituksen esityksiä. Lisäksi lähteinä käytettiin valtakunnansyyttäjän ja oikeusministeriön julkaisuja sekä internet-lähteitä.

Kriminalisointiperiaatteiden valossa perusmuotoisen kunnianloukkauksen dekriminialisointi voitaisiin nähdä aiheellisena, mutta törkeän tekemuodon dekriminisointiin ei nähty aihetta. Pelkän perusmuotoisen teon dekriminialisointi voisi kuitenkin aiheuttaa käytännön ongelmia. Vaihtoehtoisen järjestelmän tulisi olla rikosoikeudellista järjestelmää moraalisesti hyväksyttävämpi, tehossaan rikosoikeudellista järjestelmää kohtuullisissa määrin lähestyvä sekä kohtuullisin kustannuksin toimeenpantavissa oleva. Kunnianloukkaus kytkeytyy vahvasti perus- ja ihmisoikeuksina turvattuihin yksityiselämän suojaan ja sananvapauteen. Julkisen vallan velvollisuus edistää perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista sekä vaatimus oikeusturvasta tulisi siten ottaa huomioon vaihtoehtoisessa järjestelmässä. Kunnianloukkaussääntely rajoittaa sananvapautta, jonka vuoksi sääntelyn tulisi noudattaa perustuslakivaliokunnan muotoilemia perusoikeuksien yleisiä rajoitusedellytyksiä. Asiassa tulisi myös huomioida vaihtoehtoisen järjestelmän käyttämisestä loukatulle aiheutuvat kustannukset sekä se, että loukattu ei aina tiedä loukkaajan henkilöllisyyttä. Dekriminalisointi voisi vaikeuttaa myös molempien osapuolien motivaatioon osallistua sovitteluun.

Asiasanat: dekriminialisointi, kriminalisointiperiaatteet, kunnianloukkaus, perusoikeudet, rikoslaki, sovittelu, vahingonkorvaus

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Business Economics, Option of Law and Administration

Author: Sari Suutari

Title of thesis: Decriminalisation of Defamation – Necessity and Implementation Alternatives

Supervisor: Lea Isopoussu-Koponen

Term and year when the thesis was submitted: spring 2016 Number of pages: 74

The amount of defamation crimes has doubled in the 2000s. With the internet and social media becoming more common, individuals have more opportunities to commit a crimes and inflict more damages to the victims. Regardless this tendency, only a fraction of defamation cases are proceeded against. The prosecutor restricts pretrial investigation in majority of cases with the grounds of their insignificance and cost base.

The first objective of this thesis was to examine the possibility to decriminalise defamation of character. The second objective of this thesis was to create criteria for an alternative system which could protect honor. Research methods consisted of legal dogmatics, regulative theoretical research and quantitative research. Justification for decriminalisation was examined by exploring decriminalisation as a phenomenon and by interpreting the acceptability of criminal regulations concerning defamation through principles of criminalisation. A way to protect honor was examined by outlining criteria for an alternative system and by finding out if cases could be dealt with in the civil law system as action for damages. Concerning that this study also investigates how defamation cases could be resolved in conciliation procedures. Quantitative research was descriptive and its purpose was to get empirical information on the deterrent purpose of the defamation criminalisations. Juridical and regulative theoretical research utilized relevant literature, laws and government bills. Other sources included publications from the Office of the Prosecutor General and Ministry of Justice as well as internet sources.

In the light of the principles for criminalisation it could be justified to decriminalise less aggravated defamation. In the light of those same principles decriminalisation of aggravated defamation did not seem well-grounded. Decriminalisation of only less aggravated defamation could raise practical problems. The alternative system should be morally more acceptable than the criminal law system. Effectiveness of the alternative system should approach the effectiveness of the criminal law system and moreover it should be possible to implement the alternative system with reasonable expenses. Defamation is closely connected to protection of privacy and freedom of speech which are protected as civil and human rights. Therefore public authorities' responsibility to guarantee basic rights and liberties and human rights as well as protection under the law should be noted in this alternative system. Regulations on defamation restrict the freedom of speech and therefore it should fulfill general restriction prerequisites of basic rights established in practice by the Committee for Constitutional Law. The legislator should also take into account that the injured party is not always aware of the identity of the party causing damages. Decriminalisation could also have effects on both parties' motivation to participate in the conciliation.

Keywords: civil rights, conciliation, criminal law, decriminalisation, defamation of character, indemnity, principles of criminalisation

LYHENTEET

EIS	Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien turvaamiseksi SopS 85–86/1998
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
ETL	Esitutkintalaki 805/2011
HE	Hallituksen esitys
KKO	Korkein oikeus
PeVM	Perustuslakivaliokunnan mietintö
PL	Suomen perustuslaki 731/1999
RL	Rikoslaki 39/1889
ROL	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997
Sovittelul	Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 1015/2005
TuomSovL	Laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa 394/2011
VahL	Vahingonkorvauslaki 412/1974

SISÄLLYS

LYHENTEET	5
1 JOHDANTO	8
2 KUNNIANLOUKKAUS.....	11
2.1 Perus- ja ihmisoikeudet	11
2.2 Kunnianloukkauksen historia	12
2.3 Kaksi tekotapaa	13
2.4 Vainajan kunnian loukkaaminen	15
2.5 Rajoitussäännökset	16
2.6 Törkeä kunnianloukkaus.....	17
2.7 Tahallisuuden merkitys.....	18
2.8 Internetin vaikutus kunnianloukkausrikoksiin	19
3 DEKRIMINALISOINTI	21
4 KRIMINALISOINTIPERIAATTEET	24
4.1 Oikeushyvien suojelun periaate	25
4.2 Hyöty-haitta-punninnan periaate.....	26
4.2.1 Rangaistavana pysyttämisen hyödyt	26
4.2.2 Rangaistavana pysyttämisen haitat	36
4.3 Ultima ratio -periaate	37
5 DEKRIMINALISOINNIN TOTEUTUS	40
5.1 Dekriminalisoinnin laajuus.....	40
5.2 Vaihtoehdoisen ratkaisumallin kriteerit	43
5.2.1 Perusoikeuksien turvaaminen	43
5.2.2 Sananvapauden rajoittaminen	44
5.2.3 Maksukyvyttömyys.....	47
5.3 Sovittelun ja siviiliprosessin soveltuvuus	49
5.3.1 Siviiliprosessi.....	49
5.3.2 Vahingonkorvaus	52
5.3.3 Sovittelu.....	54
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	60
6.1 Dekriminalisoinnin tarpeellisuus.....	60
6.2 Dekriminalisoinnin toteutusvaihtoehdot	63

7	POHDINTA.....	67
	LÄHTEET.....	69

1 JOHDANTO

”Kunnianloukkausten määrä on kaksinkertaistunut 2000-luvulla ja sosiaalisella medially on ollut tässä iso rooli. Sosiaalinen media voi alentaa kynnystä kirjoittaa loukkaavia viestejä, mutta toisaalta se myös lisää väärinymmärrysten määrää ilmeiden ja eleiden puuttumisen takia.” (Forss 2014a, 187.) Poliisihallituksen tietojen mukaan vuoden 2013 helmikuun ja joulukuun välisenä aikana tehtiin 610 rikosilmoitusta pelkästään internetin välityksellä tehdyistä kunnianloukkauksista. Vuonna 2012 poliisiin tietoon tuli noin 4500 kunnianloukkausta, joista syyteharkintaan jatkoi matkaansa vain 1200 juttua. Vain noin 160 tapausta johti syytteeseen. Toisin sanoen noin 1040 tapauksessa syyttäjä rajoitti tapaukset vähäisyys- tai kustannusperusteella. Marko Forssin mielestä tämä kehitys kyseenalaistaa koko kunnianloukkauksen rangaistavuuden nykymuodossaan. (Forss 2014a, 188.) Marko Forss on nettipoliisi, joka on kirjoittanut kunnianloukkausrikoksien kasvavasta määrästä.

Idea tämän opinnäytetyön tekoon lähti valtakunnansyyttäjän Matti Nissisen mediassa esittämästä ehdotuksesta. Nissisen mukaan kunnianloukkaustapaukset eivät kuuluisi poliisiin tai syyttäjän selvitettäväksi. Hän ehdottaakin vaihtoehtoiseksi ratkaisuksi sovittelua, johon sisältyisi hyvityksen hakumahdollisuus. Nissinen kuitenkin pysyttäisi vainajan kunnianloukkauksen sekä joukkotiedotusvälinettä käyttäen tehdyn törkeän kunnianloukkauksen rangaistavana tekona. (Salminen 2014, viitattu 11.6.2015.)

Dekriminalisointi tarkoittaa, että tietty rangaistavaksi säädetty teko poistetaan rangaistavaksi säädettyjen tekojen joukosta. Tällöin teosta ei enää seuraa rangaistusta. (Melander 2008, 7.) Dekriminalisointia ei ole oikeastaan tutkittu oikeustieteen alalla. Kuten kriminalisointikin, dekriminalisointi on loppujen lopuksi poliittinen päätös (Melander 2008, 3).

Uusin kunnianloukkausta koskeva rikoslain muutos tuli voimaan vuoden 2014 alusta. Vankeusrangaistuksen uhka poistui perusmuotoisen kunnianloukkauksen rangaistussäännöksestä sekä säännökseen lisättiin rangaistavuutta rajoittava momentti. Syy tähän oli halu ottaa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö paremmin huomioon. Ihmisoikeustuomioistuin on antanut vajat 20 tuomiota yksityiselämän suojaa ja kunnianloukkausta koskevissa asioissa, joissa Suomen on katsottu rikkoneen Euroopan ihmisoikeussopimuksen sananvapautta koskevaa 10 artiklaa. Kansalliset tuomioistuimet ovat painottaneet ratkaisuisaan yksityiselämän ja kunnian suoja, kun

taas ihmisoikeustuomioistuin on painottanut sananvapautta. Ihmisoikeustuomioistuin piti vankeusrangaistuksen uhkaa kunnianloukkaustapauksissa sopivana vain poikkeuksellisissa tilanteissa. (HE 19/2013 vp, 1, 3.)

Toisen henkilön kunnian loukkaaminen ei ole kaikkialla maailmassa rikos. Kunnianloukkaus on dekriminisoitu Norjassa. Ennen dekriminisoitua kunnianloukkaussasioita oli pystynyt ajamaan myös siviiliperusteisina, jolloin näytön arviointi oli ollut rikosperusteista edullisempaa. Rangaistustuomio kunnianloukkauksesta oli annettu viimeksi vuonna 1989, joten rikosvastuun käytännön merkitys oli jäänyt vähäiseksi. Myös vainajan kunnian loukkaaminen dekriminisoitiin, mutta vahingonkorvauksen vaatiminen asiassa pysytettiin. Norjassa katsottiin, että kunnialla oli nykyään vähäisempi merkitys ihmisille kuin kunnianloukkaussääntelyn säätämisen aikana vuonna 1902. Loukattu henkilö ei jäänyt ilman suojaa, koska tällä oli oikeus vaatia vahingonkorvausta. Vahingonkorvauksen vaatimismahdollisuuden katsottiin toteuttavan yksityiselämän suojaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan mukaisesti. (Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 54/2010, 119–120.) Virossa kunnianloukkaussasiat on hoidettu jo pitemmän aikaa siviiliprosessissa (Forss 2014a, 188). Iso-Britanniassa kunnianloukkaussasiat hoidetaan niin ikään siviiliprosessissa (Siikavirta 2009, viitattu 21.11.2015). Euroopan neuvon parlamentaarinen yleiskokous on kehottanut jäsenvaltioita poistamaan kunnianloukkausta koskevista säännöksistä vankeusrangaistuksen uhan. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisussaan toistuvasti viitannut tähän kehotukseen. (HE 19/2013 vp, 3.)

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia kunnianloukkauksen dekriminisoinnin tarpeellisuutta ottamalla huomioon niin sitä puoltavia kuin sitä vastustavia oikeudellisia ja käytännön seikkoja. Tutkimus vastaa seuraaviin kysymyksiin. Onko rangaistavuuden poistaminen kunnianloukkauksesta aiheellista? Miten kunnian suoja voitaisiin toteuttaa ilman rikosoikeudellista sääntelyä? Työssä on tutkittu niin perusmuotoista kuin törkeää kunnianloukkausta, jotta asiasta saataisiin parempi kokonaiskuva. Työstä on rajattu ulkopuolelle muut yksityiselämää suojaavat rikokset. Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä sekä media-alan itsesääntely on jätetty työssä käsittelemättä. Tähän ratkaisuun päädyttiin, koska ne liittyvät luultavasti vain pieneen osaan kunnianloukkausrikoksia. Vaikka internetissä kunnianloukkauksen uhri ja tekijä voivat sijaita eri valtioiden alueella, on tässä työssä tutkittu vain Suomessa tehtyjä loukkauksia.

Menetelmänä on käytetty lainopillista tutkimusta, sääntelyteoreettista tutkimusta sekä kvantitatiivista tutkimusta. Lainopillinen tutkimus tutkii voimassa olevaa oikeutta. Sääntelyteoreettinen tutkimus vastaa esimerkiksi kysymyksiin siitä minkälaisin toimin tai instrumentein tietty ongelma olisi tarkoituksenmukaista ratkaista. Sääntelyteoreettista tutkimusta voidaan kuvata lainsäätäjää palvelevaksi. Tilastollinen tutkimusmenetelmä valittiin, koska esitetyn väitteen mukaan tapausmäärät käsittelyn eri vaiheissa antoivat viitteitä dekriminisoinnin tarpeellisuudesta. Tutkimus on tilastollisen osion osalta kuvaava tutkimus, joka tehtiin hyödyntämällä poliisilta, valtakunnansyyttäjänvirastolta sekä oikeusrekisterikeskukselta saatuja valmiita tilastotietoja. Käytetyt tilastotiedot on pyydetty ja vastaanotettu sähköpostitse kyseisiltä tahoilta. Saatuja tietoja on analysoitu ja havainnollistettu käyttäen taulukoita ja kuvia alaluvussa Rangaistavana pysyttämisen hyödyt 4.2.1. Tiedot ovat vuosilta 2001–2014. Kyseinen ajanjakso on valittu, koska kunnianloukaussäännöstöä muutettiin lokakuussa vuonna 2000 ja valinta ottaa ajallisesti huomioon myös internetin ja erityisesti sosiaalisen median käytön yleistymisen (laki rikoslain muuttamisesta 531/2000, voimaantulo). Tuomioiden lukumääriä on tutkittu vuosilta 2002–2014, koska lainmuutos vaikutti selvästi vuoden 2001 tietoihin tuomioista. Muilta osin lähteinä on käytetty asiaan liittyviä lakeja, hallituksen esityksiä, kirjallisuutta sekä internet-lähteitä. Tärkeimmät työssä käytetyt lait ovat rikoslaki (19.12.1889/39), esitutkintalaki (22.7.2011/805), Suomen perustuslaki (11.6.1999/731) ja laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (11.7.1997/689). Dekriminalisointia koskevaa kirjallisuutta on niukasti saatavilla. Lähteenä tässä opinnäytetyössä on käytetty Euroopan neuvoston piirissä tehtyä raporttia ”Report on Decriminalisation”. Raportti on julkaistu englanniksi ja käytetyt lainaukset kirjoittaja on kääntänyt itse.

Työssä lähdetään liikkeelle esittelemällä kunnianloukkaukseen kytkeytyvät perus- ja ihmisoikeudet. Sen jälkeen käydään läpi kunnianloukkauksen historiaa lyhyesti sekä voimassaoleva kunnianloukaussääntely. Kunnianloukaussääntelyn tunteminen on tärkeää, jotta voidaan hahmottaa sitä koskevia ongelmia. Luvussa 3 käsitellään dekriminisointia. Dekriminalisoinnin määrittely vastaa osaltaan kysymykseen siitä, onko dekriminisointi aiheellista. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen kannalta luku 4 on kuitenkin tärkein. Siinä käsitellään kunnianloukkauksen dekriminisointia kriminalisointiperiaatteita hyödyntäen. Kriminalisointiperiaatteet mahdollistavat kriminalisoinnin hyväksyttävyyden tutkimisen ja tarjoavat tutkimukselle valmiin rakenteen. Luvussa 5 vastataan toiseen tutkimuskysymykseen. Kunnian suojaaminen ilman rikosoikeudellista järjestelmää on jaettu osiin. Ensin käsitellään sitä, kuinka laajasti kunnia voitaisiin suojata. Toiseksi käsitellään mitä kriteereitä vaihtoehdoisen järjestelmän tulisi täyttää ja kolmanneksi käsitellään kunnianloukaustapauksien soveltuvuutta siviilioikeudelliseen järjestelmään ja sovitteluun. Kyseisessä luvussa on myös vastattu valtakunnansyyttäjä Matti Nissisen ehdotukseen dekriminisoinnin toteutustavasta.

2 KUNNIANLOUKKAUS

Tässä luvussa esitellään kunnianloukkausta koskeva sääntely. Jotta voisimme selvittää, onko rangaistavuuden poistaminen kunnianloukkauksesta aiheellista, on ensiksi tutustuttava kunnianloukkauksen rikosoikeudelliseen sääntelyyn. Nykysääntelyyn tutustuminen auttaa myös hahmottamaan niitä kriteereitä, joita vaihtoehdoisen ratkaisutavan tulee täyttää. Kunnianloukkaussääntely on merkityksellinen yksityiselämään kuuluvaa kunniaa suojaavana sääntelynä sekä sananvapauden rajoituksena. Tästä johtuen perus- ja ihmisoikeusnäkökulma on ensiarvoisen tärkeä pohdittaessa kunnianloukkaussääntelyn muuttamista.

2.1 Perus- ja ihmisoikeudet

Suomen perustuslain 12 §:ssä säädetään oikeudesta sananvapauteen. Sen mukaan jokaisella on sananvapaus, joka sisältää oikeuden ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Pykälän mukaan tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä annetaan lailla. Sananvapaussäännöksen keskeisenä tarkoituksena on taata kansanvaltaisen yhteiskunnan edellytyksenä oleva vapaa mielipiteenmuodostus, avoin julkinen keskustelu, joukkotiedotuksen vapaa kehitys ja moniarvoisuus sekä mahdollisuus julkiseen kritiikkiin (HE 309/1993 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, Lakiehdotusten perustelut, Laki Suomen hallitusmuodon muuttamisesta, 10 §, 1 momentti).

Suomi on myös sitoutunut kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin, millä on vaikutusta kansalliseen lainsäätämiseen ja -tulkintaan (Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 54/2010, 15). Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklassa säädetään sananvapaudesta. Sen mukaan jokaisella on sananvapaus, joka sisältää vapauden pitää mielipiteitä sekä vastaanottaa ja levittää tietoja ja ajatuksia alueellisista rajoista riippumatta ja viranomaisten siihen puuttumatta. (Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien turvaamiseksi, SopS 85-86/1998.) Ihmisoikeustuomioistuin on myös korostanut, että 10 artikla ei koske lähtökohtaisesti vain tietoja ja ajatuksia, joihin suhtaudutaan myötämielisesti ja välinpitämättömästi vaan myös sellaisia, jotka loukkaavat, järkyttävät tai häiritsevät (Castells v. Espanja, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 23.4.1992). Sananvapaus on turvattu myös Yhdistyneiden kansakuntien kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa (KP-sopimus). Sen 19 artiklan toisen kappaleen mukaan sananvapaus pitää sisällään vapauden hankkia, vastaanottaa ja levittää kaikenlaisia tietoja

ja ajatuksia joko suullisesti, kirjallisesti, painettuna, taiteellisessa muodossa tai muulla tavalla. Alueelliset rajat eivät saa estää tämän vapauden käyttöä. (SopS 7/1976.)

Perustuslaissa säädetään Suomen lainkäyttöpiirissä olevien yksityiselämän suojasta. Yksityiselämän suojaan kuuluvat myös kunnian ja kotirauhan turva. (PL 2:10.1 §.) Yksityiselämän suojan lähökohtana on ajatus yksilön oikeudesta elää omaa elämäänsä ilman viranomaisten tai muiden ulkopuolisten tahojen mielivaltaista tai aiheetonta puuttumista (HE 309/1993 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, Lakiehdotusten perustelut, Laki Suomen hallitusmuodon muuttamisesta, 8 §, 1 momentti). Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artikla koskee henkilön yksityis- ja perhe-elämän, kodin ja kirjeenvaihdon suojaa. Sopimustekstissä ei ole mainittu henkilön kunniaa tai mainetta, mutta esimerkiksi tapauksessa *Petrenco v. Moldova* EIS:n 8 artiklan katsottiin suojaavan henkilön mainetta (Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio, 30.3.2010). Kunniaa suojataan ihmisoikeutena myös KP-sopimuksen 17 artiklassa. Artiklan ensimmäisen kappaleen mukaan kenenkään yksityiselämään, perheeseen, kotiin tai kirjeenvaihtoon ei saa mielivaltaisesti tai laittomasti puuttua eikä kenenkään kunniaa tai mainetta loukkaavia hyökkäyksiä saa suorittaa. Toisen kappaleen mukaan jokaisella on oikeus lain suojaan tällaista puuttumista tai tällaisia hyökkäyksiä vastaan. (SopS 7/1976.)

2.2 Kunnianloukkauksen historia

Kunnianloukkauksen historia ulottuu pitkälle menneisyyteen. Jo 1000-luvulla säädettiin niin sanotussa pakanalaissa tarkat ja rituaalinomaiset säännöt verbaaliselle ja fyysiselle kaksinkamppailulle sekä hyvityksen hakemiselle tilanteessa, jossa mies herjaa toista. (Frände & Wahlberg 2014a, 409.) Vuonna 1866 annettiin yleinen asetus kunnianloukkauksrikoksista, jossa erotettiin toisistaan herjaus ja solvaus. Rikoslaki säädettiin vuonna 1889. Sen alkuperäisessä asussa kunnianloukkaus jaettiin myös herjaukseen ja solvaukseen. Seuraukseksi voitiin määrätä sakkoa tai vankeutta. Rangaistu oli samalla velvoitettu asiahaarain mukaan korvaamaan asianomistajalle kulut tuomion paimattamisesta viralliseen tai paikkakunnan sanomalehteen, jos asianomistaja sitä vaati. (Frände & Wahlberg 2014a, 412–413.)

Kunnianloukkausasioiden määrä tuomioistuimissa väheni huomattavasti rikoslain säätämisen ja 1970-luvun välisenä aikana. Vuonna 1900 alioikeuksissa tuomittiin kunnianloukkauksesta noin 750

henkilöä. Vuonna 1970 tuomioiden määrä oli alimmillaan vain 24. Kunnianloukkauksrikoksien määrän alenemiselle ei voida sanoa yhtä yksittäistä syytä, mutta kunnianloukkausta koskeneessa hallituksen esityksessä on nostettu esille kaupungistuminen yhtenä vaikuttajista. Kiinteässä maaseutuyhteiskunnassa lähialueiden ihmiset tunsivat toisensa ja yhteisön arvostus oli ihmisille tärkeää. Kaupungeissa, joissa lähinaapuritkaan eivät välttämättä tunne toisiaan, ei kunnia tullut samalla tavalla arvioinnin kohteeksi kuin maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa. 1970-luvulla tuomioiden lukumäärät alkoivat hitaasti lisääntyä. Myöskään kunnianloukkausten yleistymiselle ei voida löytää yhtä yksittäistä syytä. Hallituksen esityksessä on nostettu esille tiedotusvälineiden roolin korostuminen ja yksittäisiin henkilöihin kohdistuvan julkisuuden lisääntyminen. Pelkän lähiyhteisön arvostukseen liittyvän kunnian ohella voidaankin jo puhua julkisesta kunniaista, jonka merkitys on viime aikoina korostunut. (HE 184/1999 vp, 10–11.)

Kunnianloukkauksrikosten jako herjaukseen ja solvaukseen poistettiin vasta vuonna 2000. Tällöin myöskään kuolleen henkilön muiston häpäiseminen ei ollut enää oma rikoksensa, vaan se sisällytettiin kunnianloukkauksen tunnusmerkistöön. Uusiin rikoslain säännöksiin ei myöskään sisällytetty mahdollisuutta velvoittaa syyllistä korvaamaan asianomistajalle kulut tuomion julkistamisesta. Asiasta kuitenkin säädetään sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetun lain (13.6.2003/460) 23 §:ssä. Tämän pykälän mukaan tuomioistuin voi asianomistajan syyteasian käsittelyn yhteydessä esittämästä vaatimuksesta määrätä tiedon tuomiosta julkaistavaksi. Edellyttäen kuitenkin, että kyse on rikoslain 24 luvun 8-10 §:ssä tarkoitettu rikos, joka on tehty aikakautisessa julkaisussa, verkkojulkaisussa tai ohjelmassa. (Frände & Wahlberg 2014a, 413–414.)

2.3 Kaksi tekotapaa

Kunnianloukkauksesta säädetään rikoslain 24. luvussa. Kyseinen luku säätelee yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamisesta. Kunnianloukkaussäännöksen ensimmäisen momentin ensimmäisen kohdan mukaan se, joka esittää toisesta valheellisen tiedon tai vihjauksen siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa, on tuomittava kunnianloukkauksesta sakkoon (RL 24:9.1 § 1 k.). Vain valheellisten tietojen ja vihjausten esittäminen voi siis tulla rangaistavaksi tämän kohdan mukaan. Valheellinen tieto tai vihjaus voidaan esittää suullisesti tai kirjallisesti tai se voidaan sisällyttää kuvaan. Kyseinen lainkohta koskee sekä pieneen piiriin rajoittuvia, yksityisluontoisia tekoja että julkisia kunnianloukkauksia. Väitteen esittäminen vain loukattavalle kahden kesken ei yleensä voi olla omiaan aiheuttamaan

halveksuntaa tai vahinkoa loukatulle, mutta kärsimystä se voi aiheuttaa ja siten sellainenkin tilanne voi tulla 1 kohdan mukaan rangaistavaksi. (HE 19/2013 vp, 45.)

Toisen kohdan mukaan se, joka muuten kuin 1 kohdan mukaan halventaa toista, on tuomittava kunnianloukkauksesta sakkoon (RL 24:9.1 §). Halventamisella tarkoitetaan lain esitöiden mukaan kaikkia mahdollisia tekotapoja, joilla loukataan toisen kunniaa. Teko voidaan siis tehdä esimerkiksi vihjailevilla ilmeillä, eleillä tai koskettelemisilla. Halventamisen täytyy tulla ainakin loukatun tietoon. Eräissä tapauksissa voidaan tiedon tai vihjauksen esittämisestä tuomita 2 kohdan mukaan, kun tiedon tai vihjauksen todenmukaisuus on selvitettävissä. Jos tieto on tosi tai vihjauksen kohteena on tosiseikka ja sen esittämisellä tahallisesti halvennetaan toista, teko voi tulla rangaistavaksi 2 kohdan mukaan. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi vanhan rikoksen perusteeton esiintuominen. (HE 19/2013 vp, 45.)

Kunnianloukkauksen kohteena voi olla vain luonnollinen henkilö. Oikeushenkilöt voivat saada vain välillistä suojaa, jos katsotaan että oikeushenkilöön kohdistettu loukkaus loukkaa myös siihen liittyviä luonnollisia henkilöitä. Esimerkiksi silloin kun yhtiön toiminnasta vastuullinen luonnollinen henkilö samaistetaan yhtiöön. Samaistaminen on todennäköisempää henkilöyhtiöiden tai esimerkiksi järjestöjen kohdalla kuin osakeyhtiöiden tapauksessa. Kunnianloukkaus voi kohdistua myös johonkin rajattuun henkilöpiiriin tai sen osaan. Rajattu henkilöpiiri voi esimerkiksi olla jonkin yrityksen hallitus. Tällöin asianomistajia olisivat kaikki ne hallituksen jäsenet, joihin kunnianloukkauksen vaikutukset ulottuvat. Loukattu henkilöpiiri ei kuitenkaan voi kollektiivina toimia asianomistajana. (HE 19/2013 vp, 45–46.) Tämä tarkoittaa, että esimerkiksi yrityksen hallitus ei voi olla yksi asianomistaja, vaan jokainen jäsen, johon loukkauksen vaikutukset ovat kohdistuneet, toimii asianomistajana yksin.

Loukatun oma menettely voi muodostaa kunnianloukkauksessa syyllisyyden poistavan anteeksi-antoperusteen. Kyse voi olla kunnianloukkaukseen liittyvästä provokaatiosta. Lain esitöiden mukaan ei ole harvinaislaatuista, että loukkaaviin lausumiin vastataan uusilla loukkauksilla. Siten voisi olla kohtuutonta tuomita rangaistukseen se, joka on alun perin ollut syytön loukkaustenvaihtoon ja lähtenyt siihen mukaan vain voimakkaasti provosoituna. Tämän tapaisessa tilanteessa rangaistukseen voitaisiin jättää tuomitsematta myös vähäisyysperusteella. Joissain tilanteissa syyttäjä voisi soveltaa syyttämättä jättämistä koskevia säännöksiä. Loukkaukset voivat myös voimistua asteittain

niin, ettei kumpaakaan osapuolta voida pitää ensisijaisesti syyllisenä rangaistavien lausumien esittämiseen. Tilanteessa voisikin olla kohtuullista, ettei kumpaakaan tuomittaisi kunnianloukkauksesta rangaistukseen. (HE 19/2013 vp, 46.)

Kunnianloukkaus on asianomistajarikos, joka tarkoittaa että syyttäjä ei saa nostaa syytettä kunnianloukkauksesta tai törkeästä kunnianloukkauksesta ellei asianomistaja ilmoita rikosta syytteeseen pantavaksi. Jos rikos on tapahtunut joukkotiedotusvälinettä käyttäen ja erittäin tärkeä yleinen etu vaatii syytteen nostamista, voi valtakunnansyyttäjä antaa määräyksen syytteen nostamisesta. (HE 19/2013 vp, 50; RL 24:12.2 §).

2.4 Vainajan kunnian loukkaaminen

Vainajan kunnian loukkaaminen on Suomen oikeuden mukaan rangaistavaa. Kunnianloukkausta koskevan rikoslain pykälän 2 momentin mukaan se, joka esittää kuolleesta henkilöstä valheellisen tiedon tai vihjauksen siten, että teko on omiaan aiheuttamaan kärsimystä ihmiselle, jolle vainaja oli erityisen läheinen, tuomitaan kunnianloukkauksesta (RL 24:9.2 §). Aikaisemmin käsitelty 1 momentin 2 kohdan mukainen muulla tavalla halventaminen ei voi johtaa tässä tapauksessa rangaistusvastuuseen (Frände & Wahlberg 2014a, 420). Kuolemasta kulunut aika vaikuttaa teon rangaistavuuteen. Mitä kauemmin kuolemasta on kulunut, sitä epätodennäköisemmin vainajaa koskeva valheellinen väite tai vihjaus olisi omiaan aiheuttamaan kärsimystä ihmiselle, jolle vainaja oli erityisen läheinen. (HE 19/2013 vp, 47.)

Rikoslain 24 luvun syyteoikeutta koskevassa 12 §:ssä määritellään ketä on pidettävä vainajalle erityisen läheisenä ihmisenä. Sen mukaan vainajaan kohdistuneen kunnianloukkausrikoksen voi ilmoittaa syytteeseen pantavaksi vainajan leski, sisarus, sukulainen suoraan etenevässä tai take-nevassa polvessa taikka vainajan kanssa yhteisessä taloudessa elänyt tai muu, jolle vainaja oli erityisen läheinen. (RL 24:12.3 §.) Lain esitöiden mukaan yhteisessä taloudessa eläminen ei yksinään toteuta edellytystä erityisestä läheisyydestä. Yhteisessä taloudessa eläneellä on tullut olla erityisen läheinen suhde vainajaan tämän eläessä. Tyypillisimmin tämän vaatimuksen voisivat täyttää avopuolisot. Muuna erityisen läheisenä henkilönä voitaisiin pitää lapsen muuta huoltajaa kuin tämän vanhempaa, puolison lasta tai vaikkapa vainajan pitkäaikaista työtoveria. (HE 19/2013 vp, 47.)

2.5 Rajoitussäännökset

Kunnianloukkausta koskevan pykälän kolmannessa ja neljännessä momentissa rajoitetaan kunnianloukkauksen soveltuvuutta eräissä tapauksissa. Ensinnäkin, kolmannen momentin mukaan kunnianloukkauksena ei pidetä arvostelua, joka kohdistuu toisen menettelyyn politiikassa, elinkeinoelämässä, julkisessa virassa tai tehtävässä, tieteessä, taiteessa taikka näihin rinnastettavassa julkisessa toiminnassa ja joka ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä. (RL 24:9.3–4 §.) Lain esitöiden mukaan säännöstä pidetään välttämättömänä yhteiskunnallisen keskustelun sekä tieteen ja taiteen kritiikin ja arvostelun kannalta. Kolmannen momentin soveltamisala on 1 momentin 2 kohdassa tarkoitetut teot. Säännös ei siten oikeuta valheellisen tiedon tai vihjauksen esittämiseen edes poliittisen teon tai taiteilijan työn arvostelussa. Tahallisten väärin tietojen esittämistä ei ole syytä suojata silloinkaan, kun se liittyy yhteiskunnallisesti merkittävän asian käsitteelyyn. (HE 19/2013 vp, 48.)

Toista halventava arvostelu voi olla rankaisematonta, kunhan arvostelun kohteena on henkilön menettely tietyillä julkisen toiminnan alueilla. Esitöiden mukaan esimerkiksi politiikan ja kulttuurin alalla ankarakin arvostelu voi olla hyväksyttävä, eikä sitä ole pidettävä kunnianloukkauksena. Elinkeinonharjoittajankin on siedettävä tarjoamiinsa tuotteisiin ja palveluihin kohdistuvaa arvostelua, kunhan arvostelu perustuu paikkaansa pitäviin asiatietoihin. On tärkeää ymmärtää, että ollakseen sallittua, arvostelun tulee kohdistua esimerkiksi henkilön toimintaan tai työhön, ei henkilöön itseensä. Laissa tähän viitataan lausumalla, jonka mukaan arvostelun tulee kohdistua henkilön menettelyyn. (HE 19/2013 vp, 48.)

Neljännen momentin mukaan kunnianloukkauksena ei pidetä yleiseltä kannalta merkittävän asian käsittelemiseksi esitettyä ilmaisua, jos sen esittäminen, huomioon ottaen sen sisältö, toisten oikeudet ja muut olosuhteet, ei selvästikään ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä (RL 24:9.4 §). Momentin säätämisen taustalla on ollut tavoite ottaa aiempaa laajemmin huomioon Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ilmaisunvapautta koskeva oikeuskäytäntö. Yleiseltä kannalta merkittävällä asialla tulee lain esitöiden mukaan olla yleistä kiinnostavuutta, mutta sillä ei tarkoiteta vain yhteiskunnallisesti merkittäviä asioita. Lain esitöissä on annettu esimerkkejä EIT:n oikeuskäytännössä yleisesti merkittäväksi katsotuista asioista. (HE 19/2013 vp, 42–43.) Esimerkiksi poliittinen keskustelu, poliisin menettelytavat rikosasian tutkimisessa, vanhustenhuollon laatu ja strippariklubien esiintyjien asema on katsottu yleisesti merkittäväksi asiaksi (HE 19/2013 vp, 16–17). Yleiseltä kannalta merkittäviksi voidaan katsoa myös urheilua ja esiintyviä taiteilijoita koskevat kysymykset

(Frände & Wahlberg 2014b, 404). Yleiseltä kannalta merkittävän ilmaisun esittäminen pelkästään loukkaamistarkoituksessa ei toteuta rajoitussäännöksen edellytyksiä (HE 19/2013 vp, 43).

2.6 Törkeä kunnianloukkaus

Kunnianloukkauksen törkeästä tekomuodosta säädetään rikoslain 24 luvun 10 §:ssä. Törkeästä tekomuodosta rangaistaan, jos 9 §:n 1 momentissa tarkoitettussa kunnianloukkauksessa aiheutetaan suurta kärsimystä tai erityisen suurta vahinkoa ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. (RL 24:10 §.) Koska törkeä tekomuoto soveltuu vain 9 §:n 1 momentin mukaisiin tekoihin, vainajan kunnian loukkaaminen ei voi tulla rangaistavaksi törkeänä kunnianloukkauksena (HE 19/2013 vp, 47.) Rangaistukseksi on säädetty sakkoa tai enintään kaksi vuotta vankeutta (RL 24:10 §). Hallituksen esityksessä on lausuttu, että rangaistusasteikkoa ei ollut syytä alentaa, vaikka perusmuotoisen kunnianloukkauksen rangaistusasteikkoa alennettiin. Esityksessä huomioitiin, että törkeimpien kunnianloukkausten vahingollisuus on selvästi lisääntynyt rikoslain säätämisen jälkeen. (HE 19/2013 vp, 50.)

Suurella kärsimyksellä tarkoitetaan pääasiassa kärsimyksen intensiteettiä. Tiedon laatu sekä sen levittämisen tapa ja laajuus voivat vaikuttaa kärsimyksen suuruuteen. Ankaroitamisperuste edellyttää, että rikos on aiheuttanut huomattavasti suurempaa kärsimystä kuin mikä on tyypillistä perusmuotoisessa kunnianloukkauksessa. Toisena ankaroitamisperusteena on erityisen suuren vahingon aiheuttaminen. Erityisen suurella vahingolla tarkoitetaan lain esitöiden mukaan taloudellisia vahinkoja, mutta myös muita sellaisia vahinkoja, joita ei voida pitää lainkohdassa tarkoitettuna kärsimyksenä. (HE 19/2013 vp, 44.) Tarkkoja rajoja siitä milloin on aiheutettu suurta kärsimystä tai erityisen suurta vahinkoa ei ole mahdollista määrittää (Frände & Wahlberg 2014b, 406).

Kokonaistörkeyttä arvioitaessa tulee ottaa huomioon muun muassa valheellisen tai halventavan ilmaisun sisältö ja laatu, se, miten laaja henkilöpiiri tosiasiallisesti on henkilön tunnistanut tai voinut tunnistaa sekä kunnianloukkauksen syy ja tarkoitus samoin kuin muut rikokseen liittyvät seikat. Kokonaisarvostelussa voidaan myös huomioida se, että loukkaus sisältää rassistista tai muuta vihapuheen kaltaista kielenkäyttöä. Kunnianloukkausta koskeneessa hallituksen esityksessä on huomautettu, että kärsimyksen määrään saattaa vaikuttaa myös loukkaukseen sisältyvä ilmaisu väkivallan käyttämisestä loukattua kohtaan. Loukatun henkilöllisyys voi myös vaikuttaa kärsimyksen

suuruuteen. Hallituksen esityksen mukaan vähemmistöryhmän edustajaan kohdistuvan vihanpuheen voidaan katsoa aiheuttavan enemmän kärsimystä kuin enemmistöryhmään kuuluvan henkilöön kohdistuvan loukkauksen. (HE 19/2013 vp, 49–50.)

2.7 Tahallisuuden merkitys

Kunnianloukkausrikos on vain tahallisenä rangaistava rikoslain yleisen syyksiluettavuuspykälän nojalla. Sen mukaan, jollei toisin säädetä, rikoslaissa tarkoitettu teko on vain tahallisenä rangaistava (RL 3:5.2 §). Kaikkia tilanteita kattavaa tahallisuuden rajaa ei voida etukäteen tarkoin määrittää. Kunnianloukkaussäännöstä koskevan hallituksen esityksen mukaan teko ei ole 1 kohdassa tarkoitettu rikos, kun tekijällä on ollut vahvoja perusteita pitää totena sitä, mitä hän on esittänyt tai mihin hän on vihjannut. (HE 19/2013 vp, 46.)

Ratkaisussa KKO 2010:88 korkein oikeus otti kantaa kunnianloukkaustahallisuuteen. Tapauksessa toimittajaa syytettiin törkeästä kunnianloukkauksesta ja kyse oli hänen suhtautumisestaan julkaistujen tietojen todenmukaisuuteen. Ratkaisussaan korkein oikeus totesi, että kunnianloukkausrikoksen edellyttämää tahallisuutta ei poista pelkästään se seikka, ettei väitteen tai vihjauksen esittäjä ole tiennyt, onko se mitä hän on esittänyt, valheellista vai ei. Perusteluissa esitettiin, että tahallisuutta arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihenkin, onko asianomainen voinut väitettä tai vihjausta esittäessään perustellusti pohjautua siihen, että niiden tueksi on esitettävissä riittävät perusteet. Tekijä toimii tahallisesti, jos hän pitää varsin todennäköisenä, ettei sellaisia riittävän vahvoja perusteita väitteen tai vihjeen todenmukaisuudesta ole käsillä.

Kunnianloukkauksen tapahtuessa 1 momentin 2 kohdan mukaisesti muulla tavalla halventamalla, tahallisuus ei ole pääsääntöisesti merkityksellinen kysymys. Hankalat tapaukset liittyvät sellaisten totuudenmukaisten tietojen esittämiseen, jotka ovat omiaan aiheuttamaan kärsimystä tai halveksuntaa. Jos tiedon esittämisen tarkoitus on ollut toisen halventaminen, on teko tehty tahallisesti. Tietojen esittämisen tarkoitus tulkitaan ulkoisista olosuhteista. Esimerkiksi, jos henkilö yhdistyksen hallituspaikoista kamppailtaessa ilmoittaa toisen hakijakandidaatin syyllistyneen törkeään ratti-juopumukseen, voi seurauksena olla rangaistusvastuu, vaikkei halventaminen olisikaan ollut teon tarkoitus. Rangaistusvastuuseen vaaditaan, että tekijä on pitänyt toisen halvennetuksi tuleamista varsin todennäköisenä. Loukkaamistarkoituksen puuttuminen voi kuitenkin sulkea pois tahallisuuden. (Frände & Wahlberg 2014a, 425.)

Ratkaisussa KKO 2007:56 asianomistajaa velallisen epärehellisyyttä koskevassa asiassa edustanut asianajaja oli valituslupahakemuksessa kyseenalaistanut syytetyn avustajan

asian vaiheita koskevan kertomuksen sillä perusteella, että syytetyn avustaja oli aikaisemmin tuomittu vankeusrangaistukseen epärehellisyydestä. Korkein oikeus katsoi, että tuomion esittäminen on epäilyksettä loukannut syytetyn avustajaa. Valituslupahakemuksen kohteena olevassa tuomiossa oli kuitenkin annettu merkitystä avustajan kertomukselle asian arviointiin vaikuttavana seikkana. Näin loukkaajalla oli ollut perusteltu syy riitauttaa kertomuksen luotettavuus. Näin oli jäänyt näyttämättä, että loukkaaja olisi syyllistynyt kunnianloukkaukseen.

2.8 Internetin vaikutus kunnianloukkauksirikoksiin

Poliisin tilastoissa internet kunnianloukkauksen tekopaikkana on huomioitu vuoden 2011 helmikuusta lähtien (Juhola 2013, viitattu 4.9.2015). Poliisin mukaan vuonna 2014 noin 25 prosentissa ilmoitetuista kunnianloukkauksista tapahtumapaikkana oli internet (Poliisin tilastopalvelu, sähköpostiviesti 14.9.2015; Poliisin tilastopalvelu, sähköpostiviesti 25.11.2015). Kuitenkaan internetissä tehtyjen kunnianloukkauksien todellista määrää ei tiedä kukaan. Poliisi saa tietoonsa vain heille ilmoitetut kunnianloukkaustapaukset. Rikoskomisario Jouni Niskasen mukaan toiset ihmiset sietävät solvaamista paremmin kuin toiset. Useimmiten internetissä epäilyksi tehdyt kunnianloukkauksirikokset tapahtuivat Facebook-yhteisöpalvelussa. Sosiaalisen median tutkija Janne Matikainen Helsingin yliopistosta uskoo internetin madaltaneen kynnystä syyllistyä kunnianloukkaukseen. Hänen mukaansa kaikki eivät hahmota internetin luonnetta julkisena areenana. Internetissä on helppo kirjoittaa anonyymisti, jolloin helposti ajatellaan, ettei olla vastuussa omista kirjoituksistaan. Matikainen pitää uskottavana, että internetissä käytävä keskustelu voisi siistiytyä. Hänen mielestään internet on vielä kohtalaisen uusi ja ajan myötä muodostuu käsitys siitä mikä on sopivaa ja mikä ei. (Juhola 2013, viitattu 4.9.2015.)

Internetin ja erityisesti sosiaalisen median erityispiirteenä on, että loukkaava materiaali voi levitä hyvin laajalle. Viesti voidaan julkaista usealla eri foorumilla ja sen näkyvyyttä voidaan pyrkiä lisäämään monilla eri tavoilla. Loukkaavaa materiaalia on myös hyvin vaikea saada poistetuksi, kun se kerran on laitettu jonnekin internetin sivulle tai sosiaaliseen median palveluun. Vaikka loukkaava materiaali saataisiin poistettua, voi se ilmestyä aina uudelleen erilaisille sivustoille. Sivuston ylläpito ei välttämättä poista loukkaavaa materiaalia, jos palvelun ylläpito on maassa, jonka lainsäädäntö ei edellytä poistamista. (Forss 2014a, 199.)

Rikosilmoituksen voi tehdä myös internetin välityksellä. Sähköinen ilmoitusjärjestelmä otettiin käyttöön vuonna 2003 (Sisäministeriö 2009, viitattu 7.12.2015). Sähköinen rikosilmoitus on tarkoitettu sellaisista rikoksista ilmoittamiseen, jotka eivät vaadi välittömiä toimenpiteitä poliisilta (Poliisi 2015,

viitattu 10.10.2015). Vajaa 13 prosenttia kaikista rikosilmoituksista tehdään sähköisesti (Ristola 2015, viitattu 10.10.2015). Poliisin mukaan noin 32 prosenttia kunnianloukkausta koskevista ilmoituksista tehtiin vuonna 2014 sähköisen ilmoitusjärjestelmän kautta (Poliisin tilastopalvelu, sähköpostiviesti 25.11.2015; Poliisin tilastopalvelu, sähköpostiviesti 14.9.2015). Internetissä häirityksi joutunut henkilö voi myös ottaa yhteyttä internetissä toimivaan nettipoliisiin. Monet lopettavat häiritseväksi koetun toiminnan saatuaan yhteydenoton poliisilta. (Juhola 2013, viitattu 4.9.2015.)

3 DEKRIMINALISOINTI

Dekriminalisointi määritellään prosessiksi, jossa rikosoikeuden toimivalta asettaa sanktioita reaktiona tietyille toiminnalle poistetaan. Jos tämä prosessi toteutetaan lainmuutoksella, käytetään prosessista nimitystä de jure dekriminalisointi. Jos lain sisällössä ei tapahdu muutosta, mutta rikosoikeudellisen järjestelmän toiminta vähitellen vähenee tiettyjen käyttäytymismuotojen tapauksissa, kutsutaan prosessia de facto dekriminalisoinniksi. (Report on decriminalisation 1980, 13–14.)

De jure dekriminalisointi voidaan jakaa kolmeen erilaiseen tyyppitapaukseen. Ensimmäisessä tyyppissä on kyse toiminnasta, joka nähdään hyväksyttävänä. Tällöin dekriminalisointi tähtää yhteiskunnalliseen arvonantoon ja lailliseen toiminnan tunnustamiseen. Esimerkiksi homoseksuaalisen toiminnan dekriminalisointi useissa maissa. Toisessa tyyppissä on kyse valtion toimivallan kyseenalaistamisesta tietyllä toiminnan alalla. Erilainen näkemys valtion rooliin ja ihmisoikeuksien kasvava merkitys voivat ilmaista tarvetta valtion puolueettomuuteen liittyen tiettyihin käyttäytymismuotoihin. Kolmannen tyyppin dekriminalisoinnissa on kyse toiminnasta, joka nähdään edelleen epätoivottavana ja valtiolla katsotaan olevan edelleen kompetenssi ratkaisemaan kyseistä käyttäytymistä koskevat asiat. Dekriminalisointiin voidaan kuitenkin päätyä jos lainsäätäjä on vakuuttunut, että kriminalisoinnin yhteiskunnalliset haitat ovat suuremmat kuin sillä saavutettavat hyödyt. Dekriminalisointiin voidaan päätyä myös silloin, kun jonkin vaihtoehdoisen lähestymistavan katsotaan sopivan paremmin ongelman ratkaisemiseen. Epätoivottavaa käyttäytymistä voidaan käsitellä myös muilla yhteiskunnallisilla järjestelmillä kuten siviili- tai hallinto-oikeudella. Epätoivottavaa käyttäytymistä voidaan myös yrittää hillitä vähentämällä tilanteita, joissa tätä käyttäytymistä tapahtuu. (Report on decriminalisation 1980, 15–16.)

De facto dekriminalisointi voi liittyä esimerkiksi uhrittomiin rikoksiin tai rikoksiin, joiden juuret ovat perinteisissä uskomuksissa ja näitä uskomuksia ei nähdä enää nykyajattelun valossa relevantteina. De facto dekriminalisointi voi ilmetä useilla eri tasoilla. Ensinnäkin muutos voi tapahtua asianosaisten käyttäytymisessä. He eivät enää välttämättä pidä tiettyä toimintaa tuomittavana tai ilmoita siitä poliisille. Toiseksi poliisi voi käyttää esitutkintaprosessissa omaa harkintavaltaansa ja päättää olla ryhtymättä toimiin tietyissä tapauksissa. Kolmanneksi syyttäjä voi tietyissä tapauksissa käyttää omaa harkintavaltaansa olla ryhtymättä toimiin. Neljänneksi tuomioistuimet voivat harkintavaltansa puitteissa langettaa nimellisiä tai minimirangaistuksia. De facto dekriminalisointiprosessi voi johtaa

de jure dekriminalisointiin, jolloin molemmat voidaan nähdä saman prosessin osina. (Report on decriminalisation 1980, 13–14.)

Pyrkimyksiä dekriminalisointiin ilmenee erityisesti teollistuneissa, nopeasti muuttuvissa yhteiskunnissa. Tällaisissa maissa ritualistisen yhdenmukaisuuden ylläpitämistä ei enää pidetä tärkeänä, vaan huomiota kiinnitetään käyttäytymisen haitallisiin vaikutuksiin. Tällöin yleinen sallivuus poikkeavuutta kohtaan kohoaa. Dekriminalisointiin voidaan päätyä monesta eri syystä. Pyrkiminen dekriminalisointiin voi selittyä sillä, että aikaisemmat käsitykset tietyn käyttäytymismuodon vahingollisuudesta ovat muuttuneet. Hyvänä esimerkkinä toimii pornografian dekriminalisointi useissa maissa. Joissain tapauksissa katsotaan, ettei rangaistusuhalla enää ole merkitystä, kuten itsemurhan dekriminalisoinnissa. Dekriminalisointipyrkimykset voivat selittyä myös yleistä lainkuuliaisuutta heikentävällä vaikutuksella. Hyvä esimerkki tästä on kieltoain kumoaminen. (Anttila & Törnudd 1983, 187.) Yhdeksi kieltoain kumoamisen syyksi on todettu se, että väkijumakielto oli lisännyt rikollisuutta, joka oli omiaan vääristämään kansalaisten oikeustajua ja vähentänyt yleistä lainkuuliaisuutta (Hagström 2010, 203). Yleisimmin dekriminalisointi syntyy järjestelmän yksinkertaistamishalusta. Pienissä massarikoksissa voi jäykkä, hidas ja kallis rikosprosessuaalinen menettely olla epätarkoituksenmukainen. (Anttila & Törnudd 1983, 188.)

Dekriminalisointi voi tapahtua usealla eri tavalla. Dekriminalisoitu teko voidaan jättää kokonaan ilman virallissanktiota. Tätä tapaa käytetään yleensä jos yleinen oikeuskäsitys sen luonteesta on muuttunut tai epävirallisen kontrollin uskotaan riittävän. Dekriminalisoinnissa voi olla kyse myös yhden sääntelyjärjestelmän korvaamisesta toisella. Vaikka kieltolaki kumottiin, ei alkoholin myyntiä ja valmistusta vapautettu kokonaan, vaan sitä pyrittiin sääntelemään monin eri säännöksin, joiden rikkominen johti rangaistusvastuuseen. Dekriminalisoinnin toteuttamiseen voi liittyä ongelmia. Erityisesti ongelmia ilmenee kun korvataan entinen järjestelmä uudella virallisjärjestelmällä. Epäkohdaksi voi muodostua oikeusturvatakeiden heikkeneminen. Myös seuraamusten yleisestävä teho eli seuraamuksien kyky motivoida yhteiskunnan jäseniä välttämään ei-toivottavaa käyttäytymistä vähenee, koska seuraamuksia ei virallisesti määritellä rangaistuksiksi. Ongelmia on myös syntynyt tapauksissa, joissa dekriminalisointi on toteutettu siirtymällä virhemaksuihin. Tällöin on siirrytty syyllisyysvastuusta miltei objektiiviseen vastuuseen, missä selvä erehdyskään ei aina vapauta vastuusta. Suomessa, jossa käytössä on progressiivinen päiväsakkojärjestelmä, on ongelmaksi muodostunut se, että virhemaksu määrätään kaikille yhtä suureksi, tuloista ja varallisuudesta riippumatta. Rikosoikeudellinen kontrolli voidaan myös vaihtaa esimerkiksi sosiaali- tai lääkintäviranomaisen toimenpiteisiin. (Anttila & Törnudd 1983, 188–189.)

Dekriminalisoinnin muodoksi on myös ehdotettu rangaistuksen korvaamista vahingonkorvauksella. Tällaisen kehityksen suosiminen kuvaa juuri suuntausta, jossa keskitytään teon vahingollisuuteen ritualistisen yhdenmukaisuuden sijaan. Koska vahingonkorvaus tuomitaan nykytilanteessa rangaistuksen lisäksi, uudistus lieventäisi järjestelmää huomattavasti ja korostaisi asianomistajan asemaa. Tällainen uudistus voisi koskea sellaisia rikoksia, jotka aiheuttavat vahinkoa asianomistajalle, mutta eivät sanottavasti loukkaa yleistä etua. Osa näistä rikoksista on laissa säädetty asianomistajarikoksiksi, jolloin rikoksenteijä ja asianomistaja voisivat käytännössä sopia asian ilman oikeudenkäyntiä ja rikoksenteijä voi luvata suorittaa asianomistajalle tämän riittäväksi katsoman korvauksen. Korostamalla riitatilanteen joustavaa ratkaisua voi virallinen kontrollijärjestelmäkkin parantaa uhrin asemaa ja vähentää aggressioita rikoksenteijäitä kohtaan. (Anttila & Törnudd 1983, 189–190.)

Dekriminalisointi voi antaa myös sen kuvan, ettei teko enää olekaan yhtä kartettava kuin ennen. Se voi siis muuttaa yleistä käsitystä oikean ja väärän rajoista. Ruotsissa ja Tanskassa pohdittiin 1970-luvulla myymälänäpistyksen dekriminalisointia ja rangaistuksen korvaamista kontrollimak- sulla. Uudistus jäi tekemättä, koska katsottiin, että se olisi hämärtänyt yleistä oikeustajuntaa ja saattanut vaikuttaa käsityksiin muista varkausrikoksista. Ruotsissa kuitenkin annettiin syyttäjille ohje, jonka mukaan tekijä tuli jättää syyttämättä jos näpistetyn esineen arvo oli alle 20 kruunua. Tämä oli kuitenkin johtanut teon rangaistavuutta koskeviin väärinkäsityksiin nuorten piirissä. (Anttila & Törnudd 1983, 190.)

Pelkkä kriminalisointi ei useinkaan riitä ratkaisuksi yhteiskunnalliseen ongelmatilanteeseen. Voitaisiin kuvitella tilanne, jossa ajoneuvojen tai ajoreittien kunto jätettäisiin kontrolloimatta ja oletettaisiin kuljettajille säädettyjen ankarien rangaistusten estävän onnettomuudet ja vahingot. Tämän tapaisilta tilanteilta vältytään, jos kriminalisointien ohella tai niiden sijasta suunnitellaan muita rikollisuutta torjuvia, esimerkiksi rikostilanteita vähentäviä toimenpiteitä. (Anttila & Törnudd 1983, 186–187.) Nettipoliisi Marko Forssin mielestä sosiaalinen media on tietyllä tapaa alusta henkiselle tuu- lettelle ja hänen mielestään internetissä voisi olla sivustoja, joissa keskusteleminen olisi vapaata erityisesti kunnianloukkauksen tunnusmerkistön, mutta mahdollisesti myös muiden rikosnimikkei- den tunnusmerkistöjen osalta. Hänen mielestään tällainen palvelu voisi olla jo nykyisen lain hengen mukaista kunnianloukkaustapauksissa, koska lain esitöissä puhutaan tilanteesta, jossa henkilö päättää osallistua jo valmiiksi alhaisen tason keskusteluun ja tuleekin itse loukatuksi. (Forss, M. 2014a, 190.)

4 KRIMINALISOINTIPERIAATTEET

Kriminalisointiperiaatteet ovat rikosoikeustieteilijöiden kehittämia periaatteita, joiden tarkoituksena on arvioida milloin yhteiskunnassa ongelmalliseksi koettuun menettelyyn on tarpeellista ja hyväksyttyä puuttua rikosoikeudellisin menetelmin. Kriminalisointiperiaatteiden katsotaan asettavan vaatimuksia lainsäätäjälle. Kyse on myös siitä, miten laajasti menettely säädetään rangaistavaksi, miten rikosoikeudellisen vastuun edellytykset määritellään ja miten ankarasti tunnusmerkistön täyttävästä menettelystä rangaistaan. Perinteisesti kriminalisointiperiaatteiksi on määritelty oikeushyvien suojelun periaate, hyöty–haitta-vertailun periaate ja ultima ratio –periaate. (Tapani & Tolvanen 2008, 91.) Sakari Melander kokosi kriminalisointiperiaatteet kriminalisointiteoriaksi väitöskirjassaan *Kriminalisointiteoria – rangaistavaksi säättämisen oikeudelliset rajoitukset*. Melander liitti perinteisten kriminalisointiperiaatteiden rinnalle myös laillisuusperiaatteen sekä ihmisarvon loukkaamattomuuden periaatteen. Kunnianloukkauksikriminalisointi kuitenkin läpäisee laillisuusperiaatteen ja ihmisarvon loukkaamattomuuden periaatteen, joten käsittelyssä on keskitytty perinteisiin kriminalisointiperiaatteisiin.

Tässä pääluvussa tarkastellaan kunnianloukkauksen kriminalisointia kriminalisointiperiaatteiden valossa. Tähän ratkaisuun on päädytty kolmesta syystä. Ensimmäisenä on otettava huomioon, että kriminalisointiperiaatteissa on kyse rangaistavaksi säättämisen hyväksyttävyydestä. Jos jo säädetty rikosoikeudelliset ei täytä kriminalisointiperiaatteiden asettamia vaatimuksia, kyseinen rikosoikeudelliset ei voi olla täysin hyväksyttävä. Tällöin lainsäädännön tarkistamiseen olisi aihetta. Toiseksi, dekriminialisointia on tutkittu oikeustieteen alalla hyvin vähän, eikä minkäänlaista yhtenäistä mallia siitä, milloin dekriminialisointiin tulee turvautua, ole luotu. Kriminalisointiperiaatteet siis tarjoavat valmiin rakenteen tutkimukselle. Kolmanneksi on otettava huomioon, että kunnianloukkaus on ollut vanhastaan rikosoikeudelliset teko, eikä rikosoikeudelliset hyväksyttävyyttä ole välttämättä tutkittu kriminalisointiperiaatteiden valossa.

Kriminalisointiperiaatteiden tulkinnessa tärkeä termi on rikosoikeudelliset preventiivinen teho. Preventiivinen teho tarkoittaa, että rikosoikeudelliset oletetaan motivoivan kansalaisia välttämään rikosoikeudellisesti moitittavaa käytöstä. (Tapani & Tolvanen 2008, 104.) Rikosoikeudelliset preventiivinen teho eli yleisestävä vaikutus kohdistuu yhteiskunnan jäseniin yleensä. Yleisestävävyys perustuu oletukseen, että tieto lain säännöksistä, niihin sisältyvistä rangaistuksista sekä lain soveltamisesta käytäntöön vaikuttaa yhteiskunnan jäsenten käyttäytymiseen. Yleisestävällä vaikutuksella on

kolme eri funktiota. Se toimii pelotteena, normeja sisäistävänä ja epävirallisia tapanormeja vahvistavana vaikutuksena. (Anttila & Törnudd 1983, 146.)

4.1 Oikeushyviä suojelun periaate

Oikeushyviä suojelun periaate edellyttää että rikosoikeutta käytetään vain silloin, kun sääntelyn voidaan hyvin perusteina olettaa suojaavan jotakin nimettyä oikeudellista intressiä eli oikeushyvä (Tapani & Tolvanen 2008, 91). Perusoikeus- ja rikosoikeusjärjestelmien yhteismitallisuus edellyttää, että rikosoikeudellisesti suojatut oikeushyvät tulee pystyä ankkuroimaan perus- tai ihmisoikeuksiin. Oikeushyvän käsite ei aiheuta merkittäviä ongelmia silloin kun rikosoikeudella suojataan yksilön perusoikeuksia, kuten henkeä, terveyttä, kunniaa, kotirauhaa ja varallisuutta. (Tapani & Tolvanen 2008, 93.) Kuten alaluvussa 2.1 selostettiin, kunniaa suojataan oikeushyvänä niin kansallisesti kuin kansainvälisesti. Kunnian perusoikeussuoja on perustuslain 2 luvun 10 pykälässä ja ihmisoikeutena se on suojattu KP-sopimuksen 17 artiklassa. Myös maineen ja siten kunnian suoja on johdettavissa EIS:n 8 artiklasta (Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 54/2010, 35).

Kunnianloukkaussäännöksen 1 momentin 1 kohdan mukaan se, joka esittää toisesta valheellisen tiedon tai vihjauksen siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa, on tuomittava kunnianloukkauksesta sakkoon (RL 24:9.1 § 1 k.). Lakitekstissä käytetty ilmaisu ”on omiaan” ilmaisee kriminalisoinnin luonnetta abstraktina vaarantamisrikoksena. Abstraktissa vaarantamisrikoksessa konkreettisen vaaran käsilläoloa yksittäistapauksessa ei edellytetä. (Melander 2015, 106–107.) Lain esitöissä on esitetty, että rangaistavuus ei edellytä vahingon, kärsimyksen tai halveksunnan konkreettista aiheutumista. Sitä, aiheuttaako teko vahinkoa, kärsimystä tai halveksuntaa, arvioidaan esitetyn tiedon tai vihjauksen luonteen perusteella. (HE 19/2013 vp, 40.) Abstraktin vaaran kriminalisoinnit ovat ongelmallisia oikeushyviä suojelun periaatteen näkökulmasta, koska ne eivät välttämättä suojaa nimettyä oikeushyvää kaikissa kuviteltavissa olevissa tapauksissa. Vaarantamiskriminalisoinnit voidaan kuitenkin perustella sillä, että niiden yleisestävä vaikutus luo käyttäytymistä ohjaavan normin, jonka noudattaminen suojelee välittömästi oikeushyvä ja rangaistussäännös suojaaa vain välillisesti oikeushyvä. (Tapani & Tolvanen 2008, 96.) Näin abstraktin vaarantamisrikoksen hyväksyttävyyden oikeushyviä suojelun periaatteen näkökulmasta on riippuvainen kriminalisoinnin yleisestävästä tehosta.

Oikeushyvien suojelun periaatetta ei saa kuitenkaan tulkita niin, että joku moitittavaksi arvioitu menettely on aina säädettävä rangaistavaksi, jos pystytään määrittelemään menettelyllä vaarannettava arvo. Monessa tapauksessa voi olla parempi turvautua muihin keinoihin, kuten vahingonkorvausvelvollisuuden asettamiseen. (Tapani & Tolvanen 2008, 95.) Oikeushyvien suojelun periaatteen tarkoitus on varmistaa, että tietty käyttäytymismuoto loukkaa jotain oikeudellisesti suojattua intressiä. Se ei kuitenkaan tarkoita, että kyseinen intressi olisi juuri rikosoikeudellisen suojan tarpeessa. (Melander 2008, 389.)

4.2 Hyöty-haitta-punninnan periaate

Vaikka kriminalisointi voitaisiin perustella oikeushyvien suojelemisella, rikosoikeudellisen reagoinnin edellytetään tuottavan enemmän yhteiskunnallista hyötyä kuin haittaa. Periaate vaatii, että kriminalisoinnilla saavutettavat hyödyt on täsmennettävä ja pyrittävä arvottamaan. Lisäksi on selvitettävä rikosoikeuden käytön haitat ja arvioitava ne jollain kriteeristöllä. Näiden lisäksi on vielä selvitettävä, miten rikollisuudesta ja sen kontrolloinnista aiheutuvat kustannukset voidaan jakaa oikeudenmukaisesti. (Tapani & Tolvanen 2008, 104.) Vaikka kriminalisointia koskevat hyödyt ja haitat on arvioitu ja punnittu kriminalisointia säädettäessä, tulee niitä arvioida uudelleen jos yhteiskunnallisen tilanteen tai esimerkiksi kriminalisoinnin arvioidun preventiivisen tehon arvellaan aiemmasta muuttuneen (Melander 2008, 492).

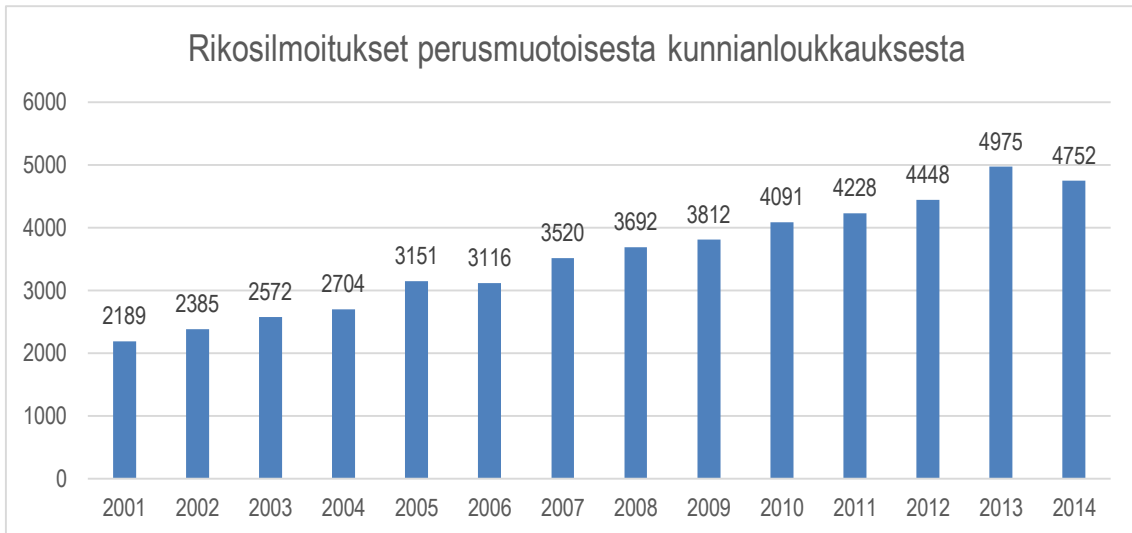
Hyöty-haitta-punninnalla ei välttämättä saada yhtä oikeaa vastausta kriminalisoinnin välttämättömyydestä. Eri ihmiset voivat päätyä erilaisiin lopputuloksiin, vaikka he olisivat sitoutuneet samoihin rationaalisuusehtoihin. Tämä johtuu arvoja koskevista erimielisyyksistä, jotka vaikuttavat hyötyjen ja haittojen arviointiin, punnintaan ja arvottamiseen sekä omaksuttuun näkökulmaan. Eräs vaihtoehto on sivuuttaa lopputuloksen sisällöllinen oikeellisuus ja sitoutua tulokseen, joka saa enemmistön tuen oikeusyhteisössä. (Melander 2008, 491–492.)

4.2.1 Rangaistavana pysyttämisen hyödyt

Kun aletaan pohtimaan kriminalisoinnin hyötyjä, lähtökohtana on kriminalisoinnin preventiivinen teho (Tapani & Tolvanen 2008, 104). Jos tietyn käyttäytymismuodon kriminalisoinnilla ei ole oletettavasti yleisestävää tehoa, on kriminalisoinnista luovuttava. Kriminalisoinnin yleisestävä vaikutus

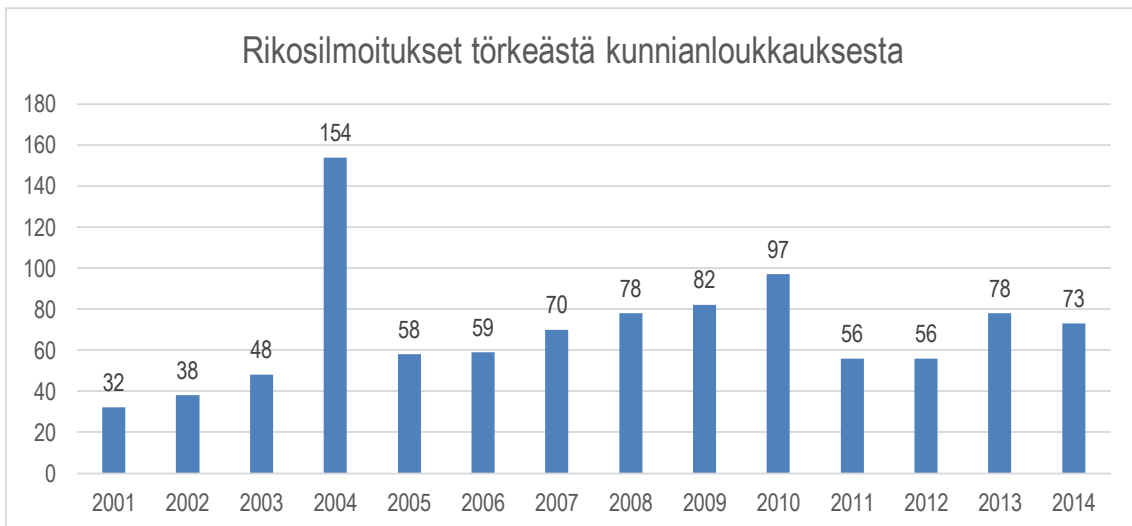
on voitava osoittaa empiirisellä tutkimuksella. Mitä tärkeämpää oikeushyvää rikosoikeudella suojataan ja mitä karkeampi oikeuden loukkaus on kyseessä, sitä vähäisempi näyttö yleisestäävistä vaikutuksesta kelpaa kriminalisoinnin perusteeksi. Toisin sanoen, mitä heikompa oikeushyvää suojataan ja mitä lievempi loukkaus teon toteuttaa, sitä vahvempaa empiirisen näytön on oltava. (Tapani & Tolvanen 2011, 353.) Kunnia on suojattu niin perus- kuin ihmisoikeutena. Näin ollen kriminalisoinnilla voidaan katsoa suojattavan vähintään välillisesti tärkeää oikeushyvää, jolloin empiiriseksi näytöksi yleisestäävyydestä riittäisi vähäinen näyttö. Toisaalta teon voi toteuttaa lieväkin loukkaus. Hallituksen esityksen mukaan valheellisen väitteen tai vihjauksen esittäminen kahden kesken loukatulle voi tulla rangaistavaksi. Toista voi myös halventaa esimerkiksi vihjailevalla ilmeellä. (HE 19/2013 vp, 45.) Se, että teon toteuttaa hyvin lieväkin loukkaus, puhuisi vahvan empiirisen näytön tarpeesta. Koska törkeän kunnianloukkauksen tunnusmerkistön täytyminen vaatii, että loukkauksella on aiheutettu suurta kärsimystä tai erityisen suurta vahinkoa ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, on kyse karkeasta oikeuden loukkauksesta (RL 24:10 §). Näin ollen sen yleisestäävistä vaikutuksesta kriminalisoinnin tueksi kelpaa vähäisempikin näyttö.

Rangaistuksen uhasta tulisi viestiä potentiaalisille tekijöille yleisestäävän vaikutuksen kautta. Tämä tapahtuu pelotusfunktion kautta. Pelotusfunktion kohde vaihtelee rikostyyppin mukaan. Massarikoksissa, joiden moraalinen moitittavuus ei ole kovin selvä ja joihin lähes jokainen ihminen voi mahdollisesti syyllistyä, kohde on laaja. Pelotusprevention kohde on suppeampi rikoksissa, joiden potentiaalinen tekijäpiiri on pienempi. Rikokset eivät vähene, jos rangaistuksen uhan ottavat todesta vain ne henkilöt, jotka noudattaisivat yhteisön sääntöjä ilman rangaistuksen uhkaa. (Valtakunnansyyttäjänviraston julkaisusarja nro 5 2007, 40.) Perusmuotoinen kunnianloukkaus voi jossain tapauksissa olla yllä kuvattun massarikoksen kaltainen. Nykyinen kunnianloukkaussääntely tuli voimaan vuonna 2000. Jos kriminalisoinnilla on yleisestäävää vaikutusta, rangaistuksen uhan tulisi vähentää kyseisen toiminnan määrää. Seuraavassa kuviossa on kuvattu perusmuotoisista kunnianloukkauksista tehtyjen rikosilmoitusten määriä vuosina 2001–2014.

KUVIO 1. Perusmuotoisesta kunnianloukkauksesta tehdyt rikosilmoitukset vuosina 2001–2014 (Poliisin tilastopalvelu 14.9.2015, sähköpostiviesti)

Vuonna 2001 tehtiin 2189 ilmoitusta perusmuotoisesta kunnianloukkauksesta. Vuonna 2014 vastaava luku oli jo 4752 eli yli kaksinkertainen. Kuviosta voidaan havaita, että rikosilmoitusten vuosittainen määrä on kasvanut melkein poikkeuksetta edellisvuodesta. Kuviosta havainnollistetusta kehityksestä voidaan päätellä, että rangaistuksen uhka ei ole vähentänyt kunnianloukkauksien määrää tai rangaistuksen uhasta ei ole viestitty potentiaalisille rikollisille. Seuraavassa kuviossa on tarkasteltu rikosilmoitusten määriä törkeän kunnianloukkauksen osalta.

KUVIO 2. Törkeistä kunnianloukkauksista tehdyt rikosilmoitukset vuosina 2001–2014 (Poliisin tilastopalvelu, sähköpostiviesti 14.9.2015)

Kuviossa 2 on havainnollistettu poliisille saapuneiden törkeää kunnianloukkausta koskevien ilmoitusten määriä vuosina 2001–2014. Kuviosta huomaamme, että rikosilmoitusten määrä on hyvin vaihteleva. Ilmoitusten määrä ei myöskään ole selvästi nouseva tai laskeva. Vertaamalla kuviota 1 ja kuviota 2 keskenään huomataan, että törkeästä kunnianloukkauksesta tehtyjen ilmoitusten määrä on huomattavasti pienempi kuin perusmuotoisesta kunnianloukkauksesta tehtyjen ilmoitusten määrä. Tarkasteluajanjaksolla tehtiin vuosittain 32–154 rikosilmoitusta törkeästä tekemuodosta kun perusmuotoisesta tehtiin vuosittain 2189–4975 ilmoitusta. Näin ollen törkeän kunnianloukkaustapauksien määrä on pysynyt kohtuullisen tasaisella tasolla.

Myös konkreettiset rangaistukset vaikuttavat kriminalisoinnin yleisestävään tehoon. Konkreettinen rangaistus antaa uskottavuutta kriminalisoituun tekoon liitetyle rangaistusuhalle. Rangaistuskäytännöllä, joka muodostuu yksittäisistä ratkaisuksista, voidaan perustellusti olettaa olevan vaikutusta lain noudattamiseen. (Valtakunnansyyttäjänviraston julkaisusarja nro 5 2007, 41.) Näin ollen tarkastelemalla kunnianloukkaustapauksissa noudatettavaa rangaistuskäytäntöä voidaan saada empiiristä näyttöä kriminalisoinnin yleisestävästä vaikutuksesta. Taulukossa 1 on esitetty poliisin selvittämien perusmuotoisten ja törkeiden kunnianloukkauksien määrät. Näitä määriä on verrattu syyksiluettujen tuomioiden määriin. Taulukossa on esitetty tuomioiden prosentuaalinen osuus selvitettyjen tapauksien määrästä. Tiedot ovat vuosilta 2002–2014. On otettava huomioon, että tuomiota ei ole välttämättä annettu samana vuonna minä tapaus on selvitetty. Näin ollen taulukon luvut kertovat enemmänkin yleisellä tasolla tuomioiden osuudesta.

TAULUKKO 1. Kunnianloukkasrikoksista annettujen syyksiluettujen tuomioiden suhde selvitettyihin tapauksiin vuosina 2002–2014 (Poliisin tilastopalvelu 14.9.2015, sähköpostiviesti; Oikeusrekisterikeskus 30.11.2015, sähköpostiviesti)

vuosi	perusmuotoinen kunnianloukkaus		törkeä kunnianloukkaus	
	selvitetyt tapaukset lkm	syyksi- luetut tuomiot %	selvitetyt tapaukset lkm	syyksi- luetut tuomiot %
2002	1542	9,60	27	14,81
2003	1561	11,21	30	33,33
2004	1733	10,16	70	8,57
2005	1769	10,63	127	15,75
2006	1832	11,30	44	29,55
2007	1932	9,11	62	25,81
2008	1977	12,65	47	48,94
2009	1912	9,10	33	42,42
2010	2026	11,01	62	43,55
2011	2111	8,15	58	27,59
2012	1886	8,22	29	48,28
2013	1778	9,67	34	17,65
2014	1748	8,41	39	25,64

Taulukossa 1 annettujen tietojen perusteella voidaan laskea keskimääräinen prosentuaalinen osuus tuomioille selvitettyjen tapausten määrästä. Perusmuotoisesta kunnianloukkauksesta seurasi syylliseksi tuomitseva tuomio vuosina 2001–2014 keskimäärin 9,94 prosentissa selvitetystä tapauksista. Näin ollen yli 90 prosentissa tapauksista ei annettu langettavaa tuomiota. Tarkasteluajanjaksolla annettiin tuomio 8,15–12,65 prosentissa tapauksista. Perusmuotoiseen kunnianloukkaukseen liitetty rangaistusuhka ei siten välttämättä vaikuta uskottavalta yhteiskunnan jäsenille. Tämä voi olla omiaan heikentämään yleisestävää vaikutusta. Törkeästä kunnianloukkauksesta

vastaava prosentuaalinen osuus on 29,38. Tarkasteluajanjaksolla annettiin tuomio 8,57–48,94 prosentissa selvitetystä tapauksista. Rangaistuskäytäntö vaikuttaa perusmuotoista kunnianloukkausta uskottavammalta.

Rangaistus tulisi aina pystyä perustelemaan yleisestävillä syillä, mutta se ei kuitenkaan voi perustua pelkästään niihin. Rikosoikeudellista vastuuta konkreettisessa tapauksessa harkitsee poliisi, syyttäjä ja tuomioistuin. Jos yleisestäviä syitä rangaistukselle ei ole, tekijä tulisi jättää syyttämättä tai tuomitsematta. Esimerkiksi syyttäjän tulisi pohtia heikentääkö syyttämättä jättäminen yksittäistapauksessa ihmisten luottamusta normijärjestelmän tehokkuuteen. (Valtakunnansyyttäjänviraston julkaisusarja nro 5 2007, 41.)

Vuonna 2013 kunnianloukkaustapauksista 64 prosenttia rajoitettiin jo esitutkintavaiheessa. Teon arvioiminen laadultaan vähäiseksi oli yleisin esitutinnan rajoittamisperuste. (Siljamäki 2014, viitattu 24.12.2015.) Esitutkinta voidaan jättää toimittamatta tai jo aloitettu esitutkinta voidaan lopettaa esitutkintalain 3 luvun 9 ja 10 pykälän säännöksiens nojalla. Esitutkinta on voitu rajoittaa myös tunnustuksen perusteella 1.1.2015 alkaen, mutta sen käsitteleminen tämän opinnäytteen puitteissa ei ole aiheellista.

Lain 9 §:n mukaan esitutkinta voidaan jättää toimittamatta tai jo aloitettu esitutkinta lopettaa, jos rikoksesta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa, ja jota on kokonaisuutena arvostellen pidettävänä ilmeisen vähäisenä. Esitutinnan toimittamatta jättäminen edellyttää, ettei asianomistajalla ole asiassa vaatimuksia. (ETL 3:9.1 §.) Asianomistajan vaatimus tarkoittaa sekä rangaistus- että korvausvaatimusta (HE 222/2010 vp, 185).

Seuraamusluonteisesta rajoittamisesta säädetään esitutkintalain 10 §:n 1 momentissa. Syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä päättää, että esitutkintaa ei toimiteta tai esitutkinta lopetetaan, jos syyttäjä tulisi jättämään syytteen nostamatta oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan lainkohdan nojalla, eikä tärkeä yksityinen tai yleinen etu vaadi syytteen nostamista. (ETL 3:10.1 §.) Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 ja 8 §:ssä säädetään syyttämättä jättämisestä rikoksen seuraamuksena. Pykälissä säännellyissä tapauksissa syyttäjä saa jättää syytteen nostamatta, vaikka syytteen nostamisen edellytykset muilta osin täyttyisivät. Muulla vastaavalla lainkohdalla tarkoitetaan muussa laissa esitettyä perustetta,

jonka nojalla voidaan jättää syyttämättä rikoksen vähäisyyden perusteella. Tärkein tällainen erityissäännös sijaitsee tieliikennelaissa. (HE 82/1995 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, Lakiehdotusten perustelut, Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa, Virallisen syyttäjän syyteoikeudesta.)

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 7 §:n 1 kohdassa säädetään syyttämättä jättämisestä rikoksen vähäisyyden perusteella. Sen mukaan syyttäjä saa jättää syytteen nostamatta, jos epäilystä rikoksesta ei olisi odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakko ja rikosta on sen haitallisuus ja siitä ilmenevä tekijän syyllisyys huomioon ottaen kokonaisuutena arvostellen pidettävä vähäisenä. (1:7.1 § 1 k.)

Lain 8 §:ssä säädetään syyttämättä jättämisestä kohtuusperusteen nojalla. Pykälä sisältää kolme kohtaa, joiden perusteella syyte voidaan jättää nostamatta. Näiden kohtien soveltaminen edellyttää, ettei tärkeä yksityinen tai yleinen etu vaadi syytteen nostamista. (ROL 1:8.1 §.) Ensimmäisen kohdan mukaan syyte voidaan jättää nostamatta, jos oikeudenkäyntiä ja rangaistusta olisi pidettävä kohtuuttomina tai tarkoituksettomina ottaen huomioon rikoksesta epäillyn ja asianomistajan välillä saavutettu sovinto tai muu epäillyn toiminta tekonsa vaikutusten estämiseksi tai poistamiseksi, hänen henkilökohtaiset olonsa, teosta hänelle aiheutuvat muut seuraukset, sosiaali- ja terveydenhuollon toimet ja muut seikat. Toisen kohdan mukaan syyte voidaan jättää nostamatta, jos epäilty rikos ei yhteisen rangaistuksen määräämistä tai aikaisemmin tuomitun rangaistuksen huomioon ottamista koskevien sääntöjen takia olennaisesti vaikuttaisi kokonaisrangaistuksen määrään. Kolmannen kohdan mukaan syyte voidaan jättää nostamatta, jos asian käsittelyn jatkamisesta aiheutuvat kulut olisivat selvässä epäsuhteessa asian laatuun ja siitä mahdollisesti odotettavissa olevaan seuraamukseen. (ROL 1:8.1 § 1–3 k.) Kolmas kohta lisättiin pykälään vuonna 2014, jotta syyttäjän mahdollisuudet luopua toimenpiteistä olisivat yhtä laajat kuin esitutkintaviranomaisen. (HE 58/2013 vp, 20–21.)

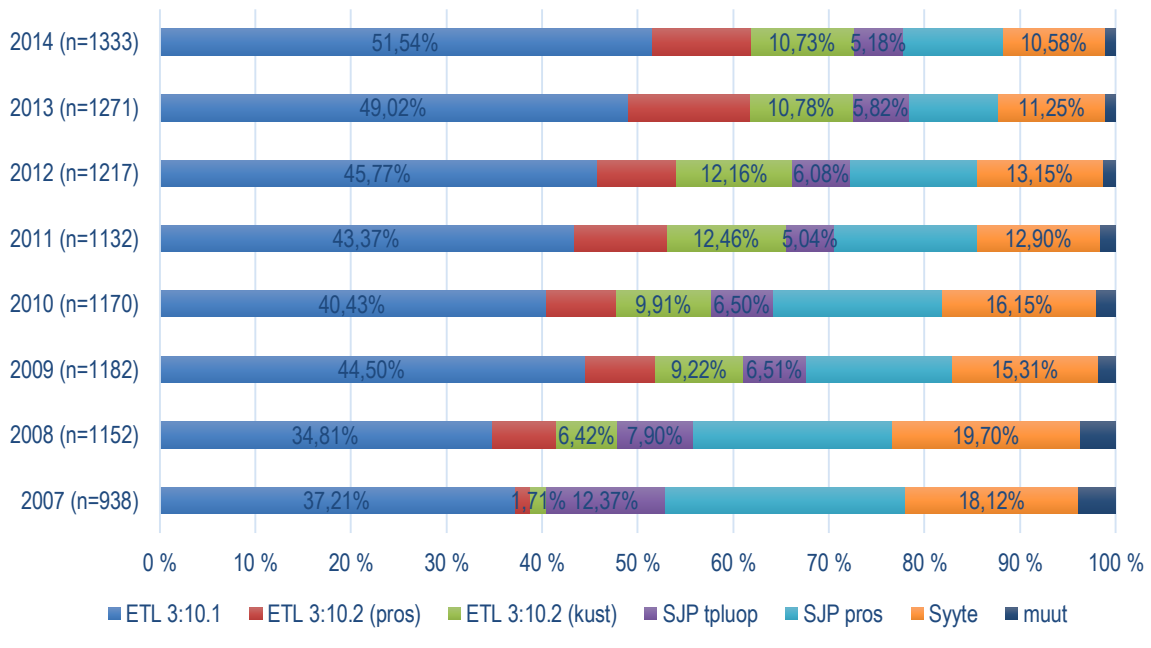
Esitutkintalain 3 luvun 10 §:n 2 momentissa säädetään esitutkinnan prosessuaalisesta ja kustannusperusteisesta rajoittamisesta. Esitutkinnan prosessuaalisesta rajoittamisesta säädetään seuraavaa. Syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä päättää, että esitutkinta lopetetaan jos jo suoritettujen esitutkintatoimenpiteiden perusteella on varsin todennäköistä, että syyttäjä tulisi jättämään syytteen nostamatta muulla kuin 1 momentissa mainitulla perusteella. Kustannusperusteisesta rajoittamisesta säädetään, että syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksen perusteella päättää, että esitutkinta lopetetaan, jos tutkinnan jatkamisesta aiheutuvat kustannukset olisivat selvässä epäsuhteessa tutkittavan asian laatuun ja siitä mahdollisesti odotettavaan seuraamukseen. Molempien

rajoitusperusteiden käyttäminen edellyttää, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi esitutkinnan jatkamista.

Kaikkien syyttäjän harkintavallan alaisten esitutkinnan rajoitusperusteiden käyttäminen siis vaatii, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi esitutkinnan jatkamista. Yleinen etu liittyy rikosoikeuden yleisestävään luonteeseen. Järjestelmä ei saa toimia tavalla joka on yleisen oikeustajun vastainen tai joka ei herätä ja ylläpidä luottamusta oikeusjärjestelmään. Tärkeällä yksityisellä edulla viitataan yleensä asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksen toteuttamismahdollisuuksiin. ”Mitä suurempi on asianomistajan taloudellinen intressi, sitä tärkeämmästä edusta hänen kannaltaan on kysymys.” (HE 222/2010 vp, 187.)

Seuraavassa kuviossa tarkastellaan päätöksiä, joita syyttäjä on tehnyt perusmuotoisten kunnianloukkaustapausten käsittelyssä. Yleisestävän vaikutuksen kannalta tärkeimpiä päätöksiä ovat esitutkinnan seuraamusluonteinen ja kustannusperusteinen rajoittaminen sekä syyttämättäjättämispäätöksistä toimenpiteistä luopuminen. Esitutkinnan prosessuaalinen rajoittaminen kytkeytyy oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 6 §:n syyttämättäjättämisperusteisiin. Syyttäjä voi jättää syytteen nostamatta, kun kyseessä ei ole rikos, rikoksesta ei ole näyttöä, syyteoikeutta ei ole tai syyteoikeus on vanhentunut. (Yleinen ohje syyttäjille VKS:2007:2, 5.) Tästä johtuen prosessuaalinen rajoittaminen ei voi välttämättä kertoa yleisestävästä tehosta. Tehdyt päätökset on suhteutettu syyttäjän käsittelemien asioiden määrään, koska tällöin rikosilmoitusten määrästä on vähennetty poliisin ilmeisen vähäisyyden perusteella rajoittamat asiat. Prosessuaalinen ja kustannusperusteinen esitutkinnan rajoittaminen tulivat mahdollisiksi 1.10.2006 (Yleinen ohje syyttäjille VKS:2007:2, 2). Tästä syystä tapausmääriä on käsitelty vuosilta 2007–2014.

Syyttäjän päätökset perusmuotoista kunnianloukkausta koskevissa asioissa

KUVIO 3. Syyttäjän tekemät päätökset perusmuotoisista kunnianloukkauksista vuosina 2007–2014 (Jakobsson, 15.9.2015, sähköpostiviesti)

Kuviosta 3 voidaan havaita, että esitutinnan seuraamusluonteinen rajoittaminen on selvästi suosituin syyttäjän tekemä päätös. Vuonna 2014 jo yli puolet käsitellyistä kunnianloukkausasioista rajoitettiin seuraamusluonteisella perusteella. Kustannusperusteisen rajoittamisen osuus oli vuonna 2007 hyvin pieni. Perusteen käyttäminen on tuolloin ollut vielä uutta, joka on varmasti vaikuttanut sen osuuteen. Vuosina 2008–2014 keskimäärin 10,24 prosenttia tapauksista rajoitettiin kustannusperusteisella syyllä.

Kuviossa 3 mainittu ”SJP pros” viittaa prosessuaaliseen syyttämättä jättämiseen, joka tapahtuu ROL 1:6 §:n nojalla. Prosessuaalisessa syyttämättä jättämisessä voi olla kyse myös siitä, ettei mitään rikosta ole tapahtunut (ROL 1:6.1 1k). ”SJP tpluop” eli toimenpiteistä luopuminen viittaa seuraamusluonteiseen syyttämättäjättämispäätökseen, jonka syyttäjä voi tehdä aiemmin käsiteltyjen ROL 1:7–8 §:n nojalla. (Yleinen ohje syyttäjille VKS:2007:2, 2, 5.) Kuviosta 3 voidaan havaita, että toimenpiteistä luopumisen osuus on vähentynyt tarkasteluajanjaksolla. Luultavasti tähän on vaikuttanut esitutinnan prosessuaalisesta rajoittamisesta säättäminen vuonna 2006, joka on mahdollistanut tapausten rajoittamisen aikaisemmassa vaiheessa. Vuosina 2008–2014 keskimäärin 6,15

prosentissa syyttäjän käsittelemistä asioista tehtiin seuraamusluonteinen syyttämättäjäätämispäätös. Tärkeä kuviossa 3 esitetty tunnusluku on myös nostettujen syytteiden määrä. Syytteiden osuus käsitellyistä asioista on selvästi laskenut vuosina 2007–2014. Vuonna 2007 syyte nostettiin 18,12 prosentissa tapauksista. Vuonna 2014 vastaava luku oli 10,58. Syyttäjän käsittelemistä perusmuotoisista kunnianloukkaustapauksista siis melkein 90 prosentissa päädyttiin johonkin muuhun ratkaisuun kun syytteeseen.

Kriminalisoinnin hyötyihin voi sisältyä myös yhteisölliset koheesiovaikutukset sekä rikoslain moraaliset ja kulttuuriset merkitykset sosiaalisten arvostusten tuottajana ja ilmaisijana (Tapani & Tolvanen 2008, 104-105). Melanderin mukaan tämän kaltaisia kriminalisoinnin hyötyjä ei voida arvioida itsenäisesti vaan ne sisältyvät mahdolliseen yleispreventiiviseen tehoon, joka näyttää olevan käytännössä merkittävin kriminalisoinnilla tavoiteltava hyöty (2008, 488). Yleisestävän vaikutuksen normeja sisäistävä funktio pyrkii vahvistamaan käsitystä teon vääryydestä ja moraalittomuudesta. Yleisestävyyteen kuuluva ryhmänormeja vahvistava vaikutus tukee epävirallisia käytösnormeja, jotka leimaavat teon paheksuttavaksi. (Anttila & Törnudd 1983, 146.)

Hyötyvaikutuksiin voidaan ottaa mukaan myös välillisiä hyötyjä, kuten turvallisuuden tunteen lisääntyminen (Tapani & Tolvanen 2008, 105). Melanderin mukaan turvallisuuden tunteen lisääntyminen on kuitenkin kiinteästi yhteydessä saavutettuun preventiiviseen tehoon, koska vältettyjen oikeudenloukkausten ajatellaan lisäävän rikoslain tarjoaman suojan kautta turvallisuutta ja hyvinvointia. Toisaalta, jos rikosoikeudellinen järjestelmä ei huomioisi yleisön turvattomuutta pelätyn käyttäytymisen kohteeksi joutumisesta, järjestelmä koettaisiin oletettavasti vähemmän legitimiiksi ja sen teho siten laskisi. Jos turvallisuuden tunteen lisääntymisestä puhutaan kriminalisoinnin hyötynä, tulisi selvittää mitkä kriminalisoinnit liittyvät aidosti turvallisuuteen sekä millä tavalla yksittäinen kriminalisointi suhteutuu yleisesti yksilön turvallisuutta koskeviin käsityksiin. Kysymys turvallisuudesta ei ole helppo, eikä sitä ole käsitelty laajasti oikeustieteessä. Siten turvallisuuden tunteen lisääntymiseen kriminalisoinnin hyötynä tulisi suhtautua varauksellisesti ja pidättyväisesti. (Melander 2008, 485–487.)

4.2.2 Rangaistavana pysyttämisen haitat

Varmimmat kaikista kriminalisoinneista aiheutuvat haitat ovat toiminnalliset rajoitukset. Kriminalisoinnin tarkoittama käyttäytyminen ei ole enää sallittua ja siitä voi seurata rikosoikeudellinen rangaistus. (Melander 2008, 489.) Toisen kunnian loukkaamisesta pidättäytymistä voi olla vaikea mieltää kriminalisoinnin haitaksi. Kun otetaan huomioon, että kriminalisointi rajoittaa sananvapautta, on sen aiheuttamat toiminnalliset rajoitukset helpompi ymmärtää haittoina. Perustuslakivaliokunta onkin todennut, että yksittäisten perusoikeuksien käyttöön liittyvien rangaistussäännösten sallittavuutta on tarkasteltava kuten perusoikeusrajoituksia yleensä. (Melander 2008, 489 viittaa PeLV 23/1997 vp, 2.) Kunnianloukkauskriminalisoinnin kiistattomana haittana on, että se rajoittaa perusoikeutena turvattua sananvapautta. Se ei kuitenkaan ole ongelmallista, jos kriminalisointi täyttää perusoikeuksien rajoitusedellytykset. Perusoikeuksien yleisiä rajoitusperusteita käsitellään tarkemmin vaihtoehdoisen ratkaisumallin yhteydessä alaluvussa 5.2.2.

Myös rikosoikeudellinen vankeus- tai sakkorangaistus kajoaa aina yksityisten perusoikeuksiin (Melander 2008, 489 viittaa PeVL 23/1997 vp, 2). Vuonna 2014 kunnianloukkauksesta tuomittu keskimääräinen rangaistus oli 28,1 päiväsakkoa (Tilastokeskus 2015b, viitattu 5.10.2015). Törkeästä kunnianloukkauksesta voidaan langettaa myös henkilön vapautteen kohdistuva vankeustuomio. Ehdottomia vankeustuomioita annettiin vuosina 2005–2014 12 kappaletta. Ehdollisia vankeustuomioita langetettiin vastaavana ajanjaksona 67 kappaletta. Vuosina 2005–2014 törkeästä kunnianloukkauksesta tuomittiin 161 rangaistusta. Vankeustuomioiden osuus rangaistuksista oli noin 49 prosenttia. (Tilastokeskus 2015a, viitattu 5.10.2015; Tilastokeskus 2015b, viitattu 5.10.2015.)

Myös yksityiselle aiheutuvat kärsimykset voidaan huomioida kriminalisoinnin haittana (Melander 2008, 489). Rikoksentekijälle aiheutuvat haitat saattavat tuntua itsestään selville ja asianmukaisille, koska rangaistuksilla pyritään negatiiviseen sanktioon. Nämä haitat on silti otettava kriminaalipoliitikassa huomioon. (Anttila & Törnudd 1983, 128.) Kunnianloukkauksesta rikoksentekijälle aiheutuvia haittoja ovat rikosoikeudellinen rangaistus sekä mahdollisesti maksettavaksi tuomitut vahingonkorvaukset. Kaikkien rikosoikeudellisten rangaistusten haittana on myös sosiaalisesti leimaava vaikutus. Tämän leimaavan vaikutuksen syntymistä tulisi pyrkiä ehkäisemään. (HE 17/2010 vp, 21.) Rikoksentekijälle voi aiheutua myös epävirallisia seuraamuksia kuten kilpailukielto tai työpaikan menettäminen (KKO 2005:137; HE 82/1995 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, Lakiehdotusten perustelut, Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa, Virallisen syyttäjän syyteoikeudesta).

Kriminalisoinnin aiheuttamat välittömät kustannusvaikutukset voidaan lukea kriminalisoinnin haitaksi. Kustannuksia aiheutuu rikollisuuden ennaltaehkäisystä, valvonnasta, tutkinnasta sekä mahdollisten rangaistusten tuomitsemisesta ja täytäntöönpanosta. (Melander 2008, 492.) Vuonna 2013 poliisiin tietoon tulleen rikoksen tutkintakustannukset olivat keskimäärin 401 euroa. Syyteharkinta kustansi keskimäärin 322 euroa tapaukselta. Käräjäoikeuden kirjallisessa käsittelyssä ratkaistu rikosasia kustansi keskimäärin 595 euroa. (Rikollisuustilanne 2013, liitetaulukko 11A.) Kriminalisointi tähtää yhteiskunnalle kustannuksia aiheuttavan moitittavan käyttäytymisen vähentämiseen. Mikäli kriminalisointi ainakin osittain ennalta ehkäisisi ja vähentäisi moitittavaksi katsottua toimintaa, tämä ilmenisi viranomaisten käsiteltäviksi tulevien juttujen vähenemisenä, josta seuraisi välitöntä ja välillistä kokonaistaloudellista kustannussäästöä. (HE 19/2013 vp, 33.) Edellisessä alaluvussa esitetyn mukaisesti perusmuotoisien kunnianloukkauksen tuleminen viranomaisten käsiteltäväksi on selvästi lisääntynyt 2000-luvulla. Tällöin kriminalisoinnilla ei ole saavutettu kokonaistaloudellista kustannussäästöä, mutta tapauksien käsittelyn lisääntyminen aiheuttaa lisäkustannuksia. Toisaalta valtio saa sakkorangaistuksista tuloja, joilla rahoitetaan merkittävä osa kontrollijärjestelmän kustannuksista (Rikollisuustilanne 2013, 411).

4.3 Ultima ratio -periaate

Ultima ratio -periaate edellyttää rikosoikeuden käyttöä viimekätisenä keinona. Rikosoikeus on yhteiskuntapolitiikan järein työkalu, jota on käytettävä harkiten. Periaatteen ajatuksena on, että ennen kriminalisointeihin turvautumista olisi selvitettävä muiden keinojen käyttökelpoisuus ja toimivuus. Ultima ratio -periaatteen tosiasiallista merkitystä poliittisessa päätöksenteossa on vaikea arvioida. Periaatteesta ei välttämättä ole kriminalisoinnin käyttöä rajoittavaksi periaatteeksi tilanteessa, jossa kriminalisoinnin katsotaan suojaavan tiettyjä arvokkaita intressejä ja sen oletetaan tuottavan enemmän hyötyä kuin haittaa. (Tapani & Tolvanen 2008, 106–107.)

Ultima ratio -periaatteen ydinsisältö on, että rikosoikeudellista järjestelmää ei tulisi käyttää jos kärsillä on toinen rikosoikeudellista järjestelmää vähemmän haitallinen ja yksilön oikeuksiin vähäisemmässä määrin puuttuva keino. Periaate siis edellyttää rikosoikeudellisen järjestelmän ja vaihtoehtoisen keinon välistä vertailua. Vaihtoehtoisen järjestelmän tulisi olla rikosoikeudellista järjestelmää moraalisesti hyväksyttävämpi, tehossaan rikosoikeudellista järjestelmää kohtuullisissa määrin lähestyvä sekä kohtuullisin kustannuksin toimeenpantavissa oleva. (Melander 2008, 408–409.)

Rikosoikeudellinen järjestelmä puuttuu aina rangaistuksen tasolla perusoikeuksiin. (Melander 2008, 489 viittaa PeVL 23/1997 vp, 2.) Moraalisesti hyväksyttävämmäksi voitaisiin siten nähdä keino, joka kajoaa perusoikeuksiin vähemmän kuin rikosoikeudellinen järjestelmä. Vahingonkorvauksella ei saa olla vahingonkorvauslain esitöiden mukaan rangaistuksellista funktiota (HE 167/2003 vp, 14, 59). Vaikka vahingonkorvaus ei voi toimia rangaistuksena, on katsottu, että tuotamusvastuu perustuu moitteelle, vaikkakin tämä moite ei ole yhtä vahva kuin rikosoikeudellisen järjestelmän moite. Vahingonkorvaukseen ei myöskään voida liittää samaa leimaavaa vaikutusta kuin rikosoikeudelliseen rangaistukseen. Siten vahingonkorvausoikeudellinen vastuu on moraalisesti neutraalimpi kuin rikosoikeudellinen vastuu. (Melander 2008, 414.) Myös hallinnollinen seuraamusmaksu voisi olla moraalisesti hyväksyttävämpi. Pysäköintivirhemaksusta säädettyä katsottiin, että rikosoikeudellinen seuraamus oli useassa tapauksessa liian ankara ja puuttui siten liikaa henkilöiden oikeuksiin. Myös vaihtoehtoiset sääntelymuodot, kuten itsesääntely ja yhteissääntely, ovat rikosoikeutta hyväksyttävämpiä moraalisesti, koska vaihtoehtoiset sääntelymuodot ovat velvoittavaa lainsäädäntöä pehmeämpiä sääntelymuotoja. (Melander 2008, 419, 431.)

Perusoikeuksiin puuttumisen aste tulee suhteuttaa suojeltavan intressin tärkeyteen siten, että mitä tärkeämmästä oikeushyvästä on kysymys, sitä enemmän oikeuksiin puuttuva keino voidaan valita (Melander 2008, 409). Siten perusoikeutena suojattujen oikeushyvien, kuten kunnian, turvaamiseen voitaisiin valita myös oikeuksiin enemmän puuttuva keino kuin sellaisten oikeushyvien, joita ei ole suojattu perusoikeutena. Kunnian suojaaminen rikosoikeudellisella järjestelmällä voi siten olla hyväksyttyä myös ultima ratio –periaatteen näkökulmasta.

Kriminalisoinnin pääasiallisena tavoitteena on yleispreventio, johon liittyy paheksuttavuutta välittävä kommunikatiivinen vaikutus. Vertailtaessa rikosoikeudellisen järjestelmän ja vaihtoehtoisen keinon tehoa, on tarkasteltava mikä olisi vaihtoehtoisen keinon preventiivinen ja kommunikatiivinen teho verrattuna rikosoikeuden vastaavaan. Arvioinnissa tulee huomioida suojeltavan intressin tärkeys, koska se vaikuttaa siihen minkälaista preventiivistä ja kommunikatiivista tehoa tavoitellaan. On hyvä muistaa, että vaihtoehtoisen keinon tulisi olla rikosoikeudellisen järjestelmän tehoa kohdullisissa määrin lähestyvä, eikä siten täysin vastaava. (Melander 2008, 409–410.)

Vahingonkorvausoikeuden tavoitteena on vahinkokustannusten jakaantumisesta päättäminen, mutta sen tehtävänä on myös vahinkojen ennalta ehkäisy eli preventio. Vahingonkorvausoikeuden yksittäistapauksessa välittämä moitearvostelu on suppeampaa ja neutraalimpaa kuin rikosoikeuden vastaava. Siten vahingonkorvauksen vaihtoehtoisuus tulisi rajata tilanteisiin joissa on kysymys

moitittavuudeltaan suhteellisen vähäisistä teoista ja joissa vahinko on kohdistunut varallisuuteen. Vahingonkorvausoikeudellisia keinoja voitaisiin käyttää myös moitittavampien tekojen seuraamukseksi jos vahingonkorvausoikeudellinen järjestely mielletään tehokkaammaksi kuin rikosoikeudellinen järjestelmä. (Melander 2008, 413–416.) Hallinnolliselta seuraamukselta puuttuu myös rikosoikeudelliseen rangaistukseen liitetty paheksuttavuusaines. Tästä johtuen hallinnolliset seuraamukset joudutaan määräämään vastaavaa rangaistusta ankarammaksi saman sääntelytehon saavuttamiseksi. (Anttila & Törnudd 1983, 189.) Itsesääntelyyn perustuvaa mallia pidetään rikosoikeudellista järjestelmää tehostampana. Ongelma on sanktioiden riittämättömyys. Lisäksi itsesääntely ei välttämättä kata koko toimijakenttää. On myös katsottu, ettei itsesääntely voi toimia perus- tai ihmisoikeuskysymyksessä asiassa, koska loukkauksen kohteella on oikeus saada asiansa ratkaisuksi joko vahingonkorvaus- tai rikosasian yhteydessä. (Melander 2008, 431–432)

Vaihtoehtoisen järjestelmän tulisi olla myös kohtuullisin kustannuksin toimeenpantavissa oleva. Koska vahingonkorvauslaki on yleislaki, vahingonkorvausoikeuden käyttäminen rikosoikeudellisen rangaistuksen vaihtoehtona tarkoittaisi yksinomaan kriminalisoinnin säätämättä jättämistä ja vahingonkorvauksen toteutumista tulevilla yksittäistapauksissa. Vaihtoehtoisesti voitaisiin säätää tiettyä erilliskysymystä koskeva, vastuukysymyksiä käsittelevä laki. (Melander 2008, 409, 415.) Kunnianloukkauksen käsitteleminen vahingonkorvausasiassa voisi lisätä tuomioistuimissa käsiteltävien vahingonkorvausasioiden määrää. Toisaalta kunnianloukkauksiasioiden käsitteleminen rikosasiana poistuisi. Muutos ei siten välttämättä aiheuttaisi lisäkustannuksia. Vahingonkorvausoikeuden käyttäminen säästäisi myös poliisin ja syyttäjän resursseja. Hallinnollinen maksuseuraamus olisi myös kohtuullisin kustannuksin toteutettavissa, koska se määrätään joustavassa ja vähätöisessä menettelyssä. Myös sosiaalipolitiikan keinoihin on liitetty kustannus-hyöty-ajattelumalli. (Melander 2008, 418, 435.)

Tässä ei ole käsitelty kaikkia keinoja, joita kriminalisointien vaihtoehtoina voitaisiin käyttää. Ei-halluttua käyttäytymistä voidaan pyrkiä poistamaan esimerkiksi muuttamalla käyttäytymistä edistäviä yhteiskuntarakenteita ja oloja, kehittämällä kasvatusta ja vaikeuttamalla käyttäytymistä teknisillä järjestelyillä. Rikosoikeudellinen järjestelmä ei ole ainoa tai pääasiallinen tapa säännellä kielteistä käyttäytymistä. (Melander 2008, 392.)

5 DEKRIMINALISOINNIN TOTEUTUS

Kunnianloukkauksen dekriminalisoinnin toteutustavaksi on ehdotettu useita eri tapoja. Valtakunnansyyttäjä Matti Nissinen ehdotti perusmuotoisen kunnianloukkauksen poistamista rikoslaista ja sääntelyn korvaamista sovitteluluontoisella prosessilla, johon sisältyisi myös uhrin mahdollisuus hakea hyvitystä. Ilmoituksen vastaanottavana tahona voisi Nissinen mukaan toimia oikeusavustaja tai sovittelutoimisto. Hän myös jättäisi rangaistavaksi vainajan kunnianloukkauksen sekä joukkotiedotusvälineessä tapahtuneen törkeän kunnianloukkauksen. (Salminen 2014, viitattu 11.6.2015.) Myös nettipoliisina toimiva Marko Forss on pohtinut kunnianloukkauksen dekriminalisoinnin erilaisia toteutustapoja. Hän on esitellyt blogissaan useita erilaisia vaihtoehtoja. (Forss 2014b, viitattu 7.10.2015.)

Tässä pääluvussa tarkastellaan aluksi kuinka laajasti ja miltä osin kunnianloukkaus voitaisiin dekriminalisoida. Käsiteltyä haluttiin vastata Nissisen ehdotukseen. Toisessa alaluvussa hahmotellaan kunnianloukkauksen vaihtoehtoisen ratkaisumallin kriteereitä. Lopuksi tarkastellaan sovittelun ja siviiliprosessin soveltuvuutta kunnianloukkaustapauksien selvittämiseen. Sovittelua on käsitelty, koska se sisältyi Nissisen ehdotukseen ja sovittelun mahdollisimman laajalla käytöllä voidaan nähdä olevan useita positiivisia vaikutuksia. Siviilioikeutta on käsitelty, koska vahingonkorvausoikeus on osa siviilioikeutta ja vahingonkorvaus nähtiin ultima ratio-periaatteen mukaisesti lupaavimpana vaihtoehtona rikosoikeudelliselle sääntelylle.

5.1 Dekriminalisoinnin laajuus

Ylikriminalisointi tarkoittaa tilannetta, jossa lainsäätäjät on laajentanut rangaistavuuden rajoja liikaa. Ylikriminalisointi johtaa siihen, että kontrollivoimavarat kohdennetaan sattumanvaraisesti, pahimmassa tapauksessa mielivaltaisesti, joka on omiaan vähentämään oikeusturvaa ja kontrollin tehokkuutta. Jos lainsäätäjän kielto vaikuttaa epärealistiselta saattaa käydä niin, että viranomaiset ja yleisö eivät ota kielto vakavasti. Rangaistavan alan supistaminen voisikin tällaisessa tapauksessa tehostaa kontrollia. (Anttila & Törnudd 1983, 186.)

Rikosoikeuskomitean mietinnössä on huomautettu, että harkittaessa rangaistavuuden perusteita on ensin pyrittävä paikantamaan yhteiskunnallisesti haitallisimmat käyttäytymismuodot ja näistäkin

vain pientä osaa uhattava rangaistuksella. Rangaistavan käyttäytymisen tulisi olla kiistatta paheksuttavaa ja ehdotetun rangaistussäännöksen tulisi tuottaa enemmän yhteiskunta- ja oikeuspoliittista hyötyä kuin haittaa. (Anttila & Törnudd 1983, 186 viittaa Rikosoikeuskomitean mietintöön 1976, 48–50.) Melanderin mukaan kysymys on järjestelmän uskottavuudesta, joka edellyttää kriminalisointien pitämistä yhteiskunnallisesti moitittavan käyttäytymisen piirissä (2008, 481).

Valtakunnansyyttäjä Matti Nissinen ehdottaa kunnianloukkauksen dekriminalisointia niin, että vainajan kunnianloukkaus sekä joukkotiedotusvälinettä käyttäen tehty törkeä kunnianloukkaus tulisi pysyttää rikoksina. Nissisen mukaan säännös pitäisi rakentaa niin, että niin sanotut nettikeskusteluhaistattelut ja sen tapaiset vähäiset loukkaukset eivät olisi rikoksia, mutta loukatulla olisi mahdollisuus hakea hyvitystä muilla keinoin. (Salminen 2014, viitattu 11.6.2015.)

Törkeän kunnianloukkauksen rikossäännös on linkitetty perusmuotoisen kunnianloukkauksen määritelmään. Pykälässä sanotaan, että kun tässä teossa aiheutetaan suurta kärsimystä tai erityisen suurta vahinkoa ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, on kyseessä törkeä kunnianloukkaus. (RL 24:10 §.) Tällöin törkeän kunnianloukkauksen rikossäännös pitäisi muotoilla uudestaan. Törkeän kunnianloukkauksen pysyttäminen rangaistava voisi aiheuttaa kuitenkin käytännön ongelmia. Ongelmia voisi aiheuttaa se, että asiat käsiteltäisiin erillään toisistaan. Asianomistajat eivät kuitenkaan välttämättä osaa erottaa törkeää ja perusmuotoista kunnianloukkausta toisistaan. Ongelman voisi ratkaista niin, että molempien ilmoituksien vastaanottava taho olisi sama.

Koska ilmoituksien vastaanottavan tahon ensimmäisenä tehtävänä olisi rajanvedon tekeminen törkeän ja perusmuotoisen kunnianloukkauksen välillä, tulisi taholla olla tämän tehtävän vaativa kompetenssi. Törkeän ja perusmuotoisen rikoksen erottaminen toisistaan on hyvin vaativa tehtävä, joka aiheuttaa päänvaivaa myös ammattilaisille kuten poliisille sekä syyttäjälle (Forss 2014a, 200). Myös tuomioistuimilla voi olla eri käsitys törkeän ja perusmuotoisen kunnianloukkauksen välisestä rajanvedosta. Tapauksessa KKO 2006:62 syyttäjä oli vaatinut A:lle rangaistusta perusmuotoisesta ja asianomistaja törkeästä kunnianloukkauksesta käräjäoikeudessa. Käräjäoikeuden tuomion mukaan A oli syyllistynyt perusmuotoiseen kunnianloukkaukseen. Asianomistaja valitti hovioikeuteen ja hovioikeus katsoi A:an syyllistyneen törkeään kunnianloukkaukseen. A valitti ratkaisusta ja korkein oikeus katsoi asiassa olevan kyse perusmuotoisesta kunnianloukkauksesta. Väärä tulkinta ilmoitusta vastaanotettaessa voisi loukata asianomistajien oikeusturvaa. Perustuslakimme 21 §:ssä säädetään oikeusturvasta. Sen mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsiteltyksi lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa. (PL 2:21.1 §.)

Nissinen ehdottikin vain joukkotiedotusvälinettä käyttäen tehdyn törkeän kunnianloukkauksen pysyttämistä rangaistavana. Voisi kuvitella tämän helpottavan tulkintaa perusmuotoisen ja törkeän tekemuodon välillä. Kunnianloukkausta koskevia säännöksiä muutettiin vuonna 2014. Ennen tätä kunnianloukkausrikoksen tekeminen joukkotiedotusvälinettä käyttämällä tai muuten toimittamalla tieto tai vihjaus lukuisten ihmisten saataville oli nimenomainen kvalifointiperuste törkeässä kunnianloukkauksessa. Tämä olikin loogista, koska tiedotusvälineitä hyödyntämällä tapahtuvalla kunnianloukkauksella voidaan aiheuttaa tavallista suurempaa vahinkoa. Sääntelystä kuitenkin aiheutui, että tiedotusvälineitä koskevia tapauksia arvioitiin automaattisesti törkeää kunnianloukkausta koskevan säännöksen valossa. Hallituksen esityksen mukaan tätä pidettiin epäkohtana ja kvalifointiperuste päätettiin poistaa. Myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on usein kiinnittänyt huomiota vankeusrangaistuksen uhan ongelmallisuuteen nimenomaan tiedotusvälinettä koskevissa tapauksissa. (HE 19/2013 vp, 21.) Näin ollen kvalifointiperusteen lisääminen takaisin säännökseen ei ole ajankohtaista.

Hyöty-haitta-punninnan periaatetta käsiteltäessä alaluvussa 4.2.1 todettiin, että perusmuotoisen kunnianloukkauksen tapausmäärien perusteella kriminalisoinnin yleisestävä vaikutus voi olla heikko. Todettiin myös, että jos kriminalisoinnilla ei ole yleisestävää tehoa, siitä tulisi luopua. Näin ollen aiheutta perusmuotoisen kunnianloukkauksen dekriminalisointiin voisi olla. Törkeän kunnianloukkauksen tapausmäärät olivat hyvin vaihtelevia, eikä niistä voinut vetää suoraa johtopäätöstä säännöksen yleisestävästä vaikutuksesta. Näin ollen aiheutta törkeän kunnianloukkauksen dekriminalisointiin ei välttämättä ole. Viimeisimmän kunnianloukkaussäännöksiä koskevan muutoksen yhteydessä hallituksen esityksessä esitettiin, että törkeä kunnianloukkaus on siinä määrin vakava rikos, ettei edes vankeusrangaistuksen uhan poistamista sen osalta voida pitää perusteltuna. Vankeusrangaistusta perusteltiin sillä, että törkeässä tekemuodossa uhrin perustavia oikeuksia on vakavasti haitattu. Näin siitä huolimatta, että Euroopan neuvoston parlamentaarinen yleiskokous on päätöslauselmassaan Towards decriminalisation of defamation kehottanut jäsenvaltioita poistamaan vankeusrangaistuksen uhan kunnianloukkausta koskevista säännöksistä. Myös EIT on toistuvasti viitannut tähän kehotukseen ratkaisuisaan. (HE 19/2013 vp, 3, 21.)

Nissinen ehdotti myös vainajan kunnianloukkauksen rangaistavana pysyttämistä. Tämä kuitenkin aiheuttaisi oikeustilan, jossa henkilön kunnia saisi parempaa suojaa henkilön kuoltua kuin tämän eläessä. Tämä ei välttämättä olisi yleisen oikeustajun mukaista. Vainajan kunnianloukkaamista koskevalla säännöksellä ei ole ollut hallituksen esityksien perusteella sanottavaa käytännön mer-

kitystä (HE 184/1999 vp, 35–36; HE 19/2013 vp, 47). Vainajan kunnianloukkauksen tunnusmerkistön täyttää vain teko, jolla esitetään kuolleesta henkilöstä valheellinen tieto tai vihjaus (RL 24:9.2 §). Näin ollen muulla tavalla halventaminen ei voi johtaa rikosoikeudelliseen vastuuseen vainajan kunnianloukkauksesta. Nissinen esitti, että kunnianloukkaussäännökset tulisi rakentaa, niin että niin sanotut nettikeskusteluhaistattelut ja sen tapaiset loukkaukset eivät olisi rikoksia. Yksi vaihtoehto voisi siten olla kunnianloukkaussäännöksen ensimmäisen momentin toisen kohdan mukaisen eli muulla tavoin halventavan teon dekriminalisointi. Tällöin esimerkiksi loukkaavien nimityksien käyttö ei olisi rangaistavaa, mutta vainajan kunnianloukkaus olisi mahdollistaa säilyttää rangaistavana.

Myös Forss on ehdottanut 1 momentin toisen kohdan mukaisen loukkauksen dekriminalisointia. Hänen mielestään perättömän tiedon levittäminen on lähtökohtaisesti haitallisempaa kuin loukkaavien nimittelysanojen käyttäminen. Valheellinen tieto voi myös levitä herkemmin laajalle kuin halventavien nimitysten käyttäminen. (Forss 2014b, viitattu 7.1.2016.) Tällöin myös törkeä kunnianloukkaus voitaisiin säilyttää rangaistavana. Myös kolmannen momentin mukainen rajoitussäännös tulisi tarpeettomaksi, joka olisi omiaan yksinkertaistamaan säännöstä.

5.2 Vaihtoehtoisen ratkaisumallin kriteerit

Ultima ratio –periaatteen mukaan vaihtoehtoisen järjestelmän tulisi olla rikosoikeudellista järjestelmää moraalisesti hyväksyttävämpi, tehossaan rikosoikeudellista järjestelmää kohtuullisissa määrin lähestyvä sekä kohtuullisin kustannuksin toimeenpantavissa oleva. (Melander 2008, 408–409.) Näiden kriteerien lisäksi kunnianloukkaustapauksien selvittämiseen tähtävän järjestelmän on huomioitava kunnian suoja, sananvapaus sekä julkisen vallan velvollisuus turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Lisäksi kunnianloukkauksen dekriminalisointiin voi liittyä käytännön ongelmia, jotka on huomioitava vaihtoehtoista järjestelmää pohdittaessa.

5.2.1 Perusoikeuksien turvaaminen

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Vaatimus tarkoittaa, että julkisen vallan edellytetään kunnioittavan, suojelevan ja takaa-

van kansalaisten perusoikeudet. Edellytys oikeuksien takaamisesta tarkoittaa, että organisatorisilla ja rakenteellisilla keinoilla sekä taloudellisten voimavarojen kohdentamisella on tavoiteltava perusoikeuksien mahdollisimman täysimittaista toteutumista. (Tapani & Tolvanen, 88–89.)

Nykyistä perustuslakiamme koskevan hallituksen esityksen mukaan valtion tulee pidättäytyä loukkaamasta kansalaisten yksityiselämää. Lisäksi valtiolta edellytetään aktiivisia toimenpiteitä yksityiselämän suojaamiseksi toisten loukkauksia vastaan. Perinteinen keino konkreettisemmin suojata yksityiselämää on ollut käyttää tähän tehtävään rikoslainsäädäntöä. (HE 309/1993 vp, Yksityiskohdaiset perustelut, Lakiehdotusten perustelut, Laki Suomen hallitusmuodon muuttamisesta, 8 §, 1 momentti.)

5.2.2 Sananvapauden rajoittaminen

Perus- ja ihmisoikeudet eivät ole absoluuttisia, vaan niitäkin voidaan tietyin edellytyksin rajoittaa (Ojanen 2015, 40). Kunnianloukkausta koskevat säännökset merkitsevät siten rajoitusta sananvapauteen. Perusoikeuksien rajoittamiselle on asetettu seitsemän yleistä edellytystä. Kaikkien edellytysten tulee täytyä, jotta asiasta voitaisiin säätää tavallisella lailla. (Ojanen 2015, 42.) Perustuslakivaliokunta on määritellyt perusoikeuksien yleiset rajoitusperusteet. Ensinnäkin rajoitusten tulee perustua eduskunnan säätämään lakiin. Toiseksi rajoitusten tulee olla tarkkarajaisia ja riittävän täsmällisesti määriteltyjä. Kolmanneksi rajoittamiseen pitää olla painava yhteiskunnallinen tarve. Neljänneksi tavallisella lailla ei voida säätää perusoikeuden ydinalueeseen ulottuvaa rajoitusta. Viidenneksi rajoitusten on oltava välttämättömiä hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi. Kuudenneksi rajoituksia säädettäessä on taattava riittävä oikeusturva. Seitsemänneksi rajoitukset eivät saa olla ristiriidassa Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. (PeVM 25/1994 vp, Valiokunnan kannanotot, Perusoikeudet lainsäätäjän toiminnassa, Ilman rajoituslauseketta tai lakivarausta kirjoitetut perusoikeudet.)

Rajoituksen tulee siis perustua eduskunnan säätämään lakiin. Edellytys tarkoittaa, että asiasta ei voida säätää esimerkiksi asetuksella tai muulla lakia alemmanasteisella säännöksellä. Toisen edellytyksen mukaan rajoituksen on oltava kieliasultaan riittävän tarkkarajainen ja täsmällinen. Rajoituksen olennaisen sisällön, rajoituksen laajuuden ja sen täsmällisen sisällön tulee ilmetä suoraan säännöksistä. (Ojanen 2015, 43.) Ultima ratio -periaatetta käsiteltäessä alaluvussa 4.3 ehdotettiin vahingonkorvausoikeuden käyttämistä kriminalisoinnin vaihtoehtona. Lailla säätämisen vaatimus

sekä täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimus näyttäisivät edellyttävän, että kunnianloukkausta ei voisi jättää ainoastaan vahingonkorvauslain varaan. Vaan asiasta tulisi säätää oma lakinsa. Tästä laista tulisi ilmetä kenellä on toimivalta rajoittaa perusoikeutta, mitä rajoituksia perusoikeuteen on sallittua kohdistaa ja miten valtuuksia sovellettaessa on meneteltävä (Ojanen 2015, 43).

Perusoikeuden rajoittaminen on hyväksyttyä vain kahdenlaisilla perusteilla. Perusoikeutta voidaan rajoittaa joko toisen perusoikeuden suojaamiseksi tai hyväksyttävän painavan yhteiskunnallisen intressin vuoksi. Siten hyväksyttyä on sananvapauden rajoittaminen yksityiselämän suojaamiseksi. (Ojanen 2015, 44.) Tavallisella lailla ei voida säätää rajoitusta, joka ylettyy perusoikeuden ytimeen. Vaatimuksen taustalla on ajatus siitä, ettei perusoikeuteen voida puuttua niin laajasti tai syväälle-
käyvästi, että rajoitus kovertaisi perusoikeuden sisällön tyhjäksi. Se, mikä määrittää perusoikeuden ydinalueeksi, määräytyy tapauskohtaisesti. (Ojanen 2015, 45.) Kunnianloukkauksen nykyisen rikosoikeudellisen sääntelyn ei ole katsottu loukkaavan sananvapauden ydinaluetta. Tällöin sananvapauteen yhtä laajasti puuttuva siviilioikeudellinen sääntely ei voi myöskään loukata oikeuden ydinaluetta.

Ydinalueen koskemattomuuden vaatimus ei useinkaan saa itsenäistä merkitystä, koska sen perusajatus voi tulla arvioitavaksi myös osana suhteellisuusvaatimusta. Suhteellisuusvaatimukseen sisältyy vaatimus siitä, että rajoitusten on oltava välttämättömiä hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi. Rajoituksella tavoiteltavaa päämäärää ei voida myöskään saavuttaa perusoikeutta vähemmän rajoittavalla tavalla. Lisäksi rajoituksen tulee olla sellainen, että sillä voidaan saavuttaa hyväksyttävä tavoite. Suhteellisuusvaatimuksen arvioinnissa on kyse rajoituksen taustalla olevien hyväksyttävien rajoitusperusteiden ja perusoikeuteen palautuvien näkökohtien keskinäisestä punninnasta. (Ojanen 2015, 45–46.) Sananvapauden rajoittamisen tulee olla välttämätöntä kunnian suojaamiseksi, kunnian suojaaja ei voida toteuttaa tavalla, joka rajoittaa sananvapautta vähemmän ja rajoituksella pitää pystyä saavuttamaan kunnian suoja.

Perusoikeuksia rajoitettaessa on huolehdittava riittävästä oikeusturvasta. Perustuslakimme 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Oikeusturvaa koskevan pykälän mukaan myös oikeus hakea muutosta ja muut oikeudenmukaisen oikeu-

denkäynnin ja hyvän hallinnon takeet on turvattava lailla. Käytännössä oikeusturvasta huolehtiminen tarkoittaa ennen muuta muutoksenhakuoikeuden järjestämistä. (Ojanen 2015, 46; PL 2:21 §.) Myös kunnian suoja tukee tarvetta oikeusturvaan kunnianloukkausta koskevassa järjestelmässä.

Perusoikeuksien rajoituksissa tulee huomioida myös Suomen kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet. Esimerkiksi sellainen sananvapauden rajoitusperuste, joka ei sisälly EIS:n 10 artiklan mukaisiin sananvapauden rajoitusperusteisiin, ei voi toimia tavallisella lailla säädettävänä sananvapauden rajoitusperusteena. (Ojanen 2015, 46–47.) EIS 10 artiklan toisessa kappaleessa myönnetään, että sananvapautteen sisältyvien oikeuksien käyttöön liittyy velvollisuuksia ja vastuuta. Juuri näiden velvollisuuksien ja vastuiden takia sananvapaus voidaan asettaa muodollisuuksien, ehtojen ja rajoitusten alaisiksi, kunhan niistä on säädetty laissa ja ne ovat välttämättömiä kappaleessa mainittujen rajoitusperusteiden turvaamiseksi. Hyväksyttynä rajoitusperusteena on mainittu muiden henkilöiden maineen tai oikeuksien turvaaminen. (Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien turvaamiseksi, SopS 85-86/1998.)

Ihmisoikeustuomioistuin on korostanut sananvapauden perustavaa laatua olevaa merkitystä demokraattisessa yhteiskunnassa. Tästä johtuen valtioiden harkintamarginaali on korostetun kapea poliittisiin mielenilmaisuihin ja yleisiä asioita koskevaan keskusteluun asetettuihin rajoituksiin (Pellonpää 2005, 482, 490.) Yleisiä asioita koskevaan julkiseen keskusteluun puuttuvien seuraamusten tai sellaisia koskevan uhan voidaan katsoa loukkaavan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklaa. Kun kysymys ei ole suoranaisesti poliittisesta tai vastaavasta keskustelusta, saatetaan kunnianloukkaustuomio tai vahingonkorvaus helpommin hyväksyä muiden henkilöiden maineen tai oikeuksien turvaamiseksi. Tällaisen seuraamuksen suhteellisuusperiaatteen vastainen ankuruus voi kuitenkin olla vastoin 10 artiklaa, kuten tapauksessa *Tolstoy Miloslavsky v. Iso-Britannia*. (Pellonpää 2005, 484.) Tapauksessa valittaja oli määrätty kunnianloukkauskanteen nojalla maksamaan vastapuolelle vahingonkorvausta ennätysmäiset 1,5 miljoonaa puntia. Ihmisoikeustuomioistuin katsoi asiassa, että korvauksen suuruusluokka rikkoi suhteellisuusperiaatteen vastaisena 10 artiklaa. (*Tolstoy Miloslavsky v. Iso-Britannia*, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 13.7.1995.)

5.2.3 Maksukyvyttömyys

Oikeusministeriön julkaisussa ”Sananvapaus, yksilönsuoja ja lähdesuoja Ruotsissa, Norjassa ja Alankomaissa sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä” on käsitelty Norjassa tapahtunutta kunnianloukkauksen dekriminialisointia. Norjassa pysytettiin oikeus hakea hyvitystä kunnianloukkauksesta vahingonkorvauslainsäädännön nojalla. Ongelmaksi on esitetty, ettei siviilioikeudellinen korvausvastuu olisi tehokas oikeussuojakeino, jos loukkaaja on maksukyvytön. Julkaisussa on esitetty, että sääntely menettää suuren osan loukkauksia ennaltaehkäisevästä vaikutuksestaan maksukyvyttömien tai lähes maksukyvyttömien henkilöiden kohdalla. (Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 54/2010, 120.) Suomen nykylainsäädännön mukaan perusmuotoisesta kunnianloukkauksesta voi aiheutua kunniaan loukanneelle maksettavaksi sakkoa ja vahingonkorvauksia. Törkeästä kunnianloukkauksesta voi seurata myös vankeusrangaistus. Rangaistuksen valinnassa ei kuitenkaan oteta huomioon syytetyn maksukykyä. Jos rangaistukseksi valitaan sakko, mutta tekijä ei suorita tuota sakkoa, voidaan sakko muuntaa joissain tapauksissa vankeudeksi.

Tuomittu sakko voidaan muuntaa vankeusrangaistukseksi, jos sakkoa ei ole saatu perittyä (RL 2a:4.1 §). Muuntorangaistusta ei kuitenkaan voida käyttää jos maksamatta olevia päiväsakkoja on alle 20 kappaletta tai jos sakkoon johtanut rikos tehtiin alle 18-vuotiaana (RL 2a:4.2 §). Vuonna 2014 kunnianloukkauksesta tuomittu keskimääräinen rangaistus oli 28,1 päiväsakkoa (Tilastokeskus 2015b, viitattu 5.10.2015). Muuntorangaistuksen käyttöä on pyritty viime vuosina vähentämään. Sakon muuntorangaistuksen kohteena on yleensä sakkorangaistukseen tuomittu moniongelmainen ihminen, jolla ei yksinkertaisesti ole rahaa sakkojen maksamiseen. Tuomitut muuntorangaistuksen ovat usein hyvin lyhyitä ja aiheuttavat siten kustannuksia lyhytaikaisten vankipaikkojen järjestelyssä. (Melander 2015, 166.)

Samassa oikeusministeriön julkaisussa esitettiin myös, ettei siviilioikeudellinen vastuu ole riittävä oikeussuojakeino myöskään oikeushenkilöiden kohdalla, koska toiminta on mahdollista ajaa loukkauksen jälkeen alas ja perustaa uusi yhteisö (Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 54/2010, 120). Vahingonkorvausvelvollisuuden lisäksi oikeushenkilöön voidaan kohdistaa yhteisösakon maksuvelvollisuus (RL 9:1 §). Yhteisösakkoon voidaan tuomita, jos oikeushenkilön lakisääteiseen toimielimeen tai muuhun johtoon kuuluva taikka oikeushenkilössä tosiasiallista päätösvaltaa käyttävä on ollut osallinen rikokseen tai sallinut rikoksen tekemisen taikka jos sen toiminnassa ei ole

noudatettu vaadittavaa huolellisuutta ja varovaisuutta rikoksen ehkäisemiseksi (RL 9:2.1 §). Yhteisösakon tuomitseminen kunnianloukkauksesta on mahdollista vain, jos kyseessä on törkeä kunnianloukkaus, jonka vaikuttimena on ollut rotu, ihonväri, syntyperä, kansallinen tai etninen alkuperä, uskonto tai vakaumus, seksuaalinen suuntautuminen tai vammaisuus taikka niihin rinnastettava muu peruste. (RL 24:13 §.) Toisin sanoa rikosoikeudellinen vastuu voi kohdistua oikeushenkilöihin vain todella harvassa tapauksessa. Vuosina 2005–2014 ei määrätty yhtäkään yhteisösakkoa törkeästä kunnianloukkauksesta. Vuonna 2014 vaadittiin yhdestä törkeästä kunnianloukkauksesta oikeushenkilölle rangaistusvastuuta, mutta yhteisösakkovaatimus hylättiin. (Tilastokeskus 2015a, viitattu 5.10.2015; Tilastokeskus 2015b, viitattu 5.10.2015.) Voidaan sanoa, että yhteisösakon merkitys kunnianloukkaustapauksissa on ollut ainakin vuosina 2005–2014 vähäinen.

Vahingonkorvauslain mukaan työnantaja on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka työntekijä virheellään tai laiminlyönnillään työssään aiheuttaa (3:1.1§). Työntekijällä on kuitenkin toissijainen vahingonkorvausvelvollisuus. Hän vastaa siitä määrästä, jota ei voida saada työnantajalta. Se, että työnantajalta ei saa perityksi vahingonkorvausta voi johtua maksukyvyttömyydestä tai muusta syystä. Muuna syynä voi olla esimerkiksi se, ettei työnantajaa ole enää olemassa. Yhtiö voi lakata olemasta esimerkiksi konkurssin tai selvitystilan kautta. (Virtanen 2011, 229.) Vaikka oikeushenkilö siis tahallisesti ajaisikin toimintansa alas välttyäkseen maksamasta vahingonkorvausta, säilyy vahingon aiheuttaneen työntekijän vastuu korvata loukkaus. Jos työnantajalta saadaan korvaus, voi se vaatia korvausta työntekijältä, jos vahinko on aiheutettu lievää suuremmalla tuottamuksella (Virtanen 2011, 230).

Iso-Britanniassa kunnianloukkaus on dekriminalisoitu ja jutut hoidetaan siviilioikeudessa. Iso-Britanniassa onkin katsottu, että kunnianloukkausjuttujen kulut uhkaavatkin jo sananvapautta. Paikallinen lehdistö pitääkin kunnianloukkauskanteiden aiheuttamia oikeudenkäyntikulujen uhan rajoittavan uutisointia. Suuri ja julkinen, mutta sisällöltään tavanomainen juttu voi aiheuttaa lehden kustantajalle jopa 2,5 miljoonan punnan kulut. Oikeudenkäyntikulut ylittävätkin suuresti asiassa tuomitut vahingonkorvaukset. (Siikavirta 2009, viitattu 24.11.2015.)

5.3 Sovittelun ja siviiliprosessin soveltuvuus

Kunnianloukkauksen käsitteleminen siviilioikeudellisin keinoin ei ole maailmalla ennenkuulumaton asia. Muun muassa Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa kunnianloukkaus ei ole rikos, vaan asia käsitellään siviilioikeudessa (Salminen 2014. viitattu 17.9.2015; Ollila 2013. viitattu 17.9.2015). Tässä alaluvussa käsitellään siviiliprosessin soveltuvuutta kunnianloukkauksen käsittelemiseen. Lisäksi käsittelemisen kahta erilaista sovitteluprosessia ja niiden soveltuvuutta kunnianloukkauksen käsittelemiseen.

5.3.1 Siviiliprosessi

Siviiliprosessilla tarkoitetaan riita-asian oikeudenkäyntiä, jossa käsitellään yksityisoikeudellisista oikeussuhteista johtuvia riitaisuuksia. Useimmiten asiassa on kysymys suoritusvelvollisuuden laiminlyönnistä, vahingonkorvauksesta tai oikeudellisesta epäselvyydestä. Siviiliprosessiin osallistuvat asianosaiset eli kantaja ja vastaaja, jotka ovat joko yksityisiä henkilöitä, yksityisoikeudellisia yhteisöjä tai julkisoikeudellisia oikeushenkilöitä. Siviiliprosessissa oikeudenkäynnin vireilletulo riippuu aina asianosaisten tahdosta ja edellyttää siten heidän tekemää aloitetta asian vireille tuloon. Kanteen nostaminen on siis vapaaehtoista eli ketään ei voida pakottaa nostamaan kantetta julkisen edun nimissä tai muusta syystä. Siviiliprosessia koskevat säännökset löytyvät pääosin oikeudenkäymiskaaresta (1.1.1734/4) ja suurin osa niistä koskee kaikkia riita-asioita niiden laatuun katsomatta. Suurin osa siviiliprosessissa käsiteltävistä riita-asioista on sellaisia, jotka asianosaiset voisivat sopia keskenään ilman oikeudenkäyntiä. Tällaisia asioita kutsutaan tahdonvaltaisiksi eli dispositiivisiksi riita-asioiksi. Tyypillisimpiä dispositiivisia riita-asioita ovat varallisuus- ja oikeudellisista oikeussuhteista johtuvat riitaisuudet. (Virolainen 2011, 61.)

Asianomistaja ottaa aina taloudellisen riskin nostaessaan kanteen. Oikeudenkäynnistä aiheutuvia rahallisia menoja kutsutaan oikeudenkäyntikuluiksi. Ne voidaan jaotella kahteen pääryhmään eli valtiolle suoritettaviin oikeudenkäyntimaksuihin ja varsinaisiin asianosaiskuluihin. Oikeudenkäyntimaksut ovat valtion perimiä korvauksia oikeuslaitoksen palveluiden käyttämisestä. Maksut on kuitenkin hinnoiteltu selvästi omakustannushintaa alemmaksi ja niitä voidaan pitää varsin kohtuullisina. (Lappalainen 2012b, 779–780.) Voimassa olevan lainsäädännön mukaan oikeudenkäyntimaksua peritään käräjäoikeudessa riita-asian käsittelemisestä 500 euroa riippumatta siitä missä vaiheessa oikeudenkäyntiprosessia asia ratkaistaan (Tuomioistuinmaksulaki 1455/2015 2.1 §).

Asianosaiskuluja ovat kaikki muut oikeudenkäynnistä aiheutuvat kustannukset. Suurimman osan niistä muodostavat yleensä asianajokulut. Kuluja voi syntyä myös todistelusta, omista matkakuiluista sekä mahdollisista ansionmenetyksistä oikeudenkäyntiin osallistumisen vuoksi. Asianosaiskulut nousevat usein paljon suuremmiksi kuin oikeudenkäyntimaksut. (Lappalainen 2012b, 779–780.)

Kukin asianosainen vastaa ensi kädessä itse oikeudenkäyntikuluistaan. Asianosainen voi saada myös oikeusapua, jolloin hänet voidaan vapauttaa kuluista kokonaan tai osittain. Oikeusavun vaatimuksena on, että henkilön ei katsota vaikeuksista pystyvän suorittamaan oikeudenkäynnin vaatimia menoja. Asianosaisella voi myös olla vapaaehtoinen oikeusturvavakuutus, josta oikeudenkäyntikuluja saadaan katetuiksi. Oikeudenkäymiskaassa säädetään siitä kenen velvollisuudeksi asianosaiselle syntyneet kulut lopullisesti jäävät. Pääsäännön mukaan jutun voittaneella osapuolella on oikeus saada korvaus kuluistaan hävinneeltä osapuolelta. Kuitenkin eräissä tapauksissa asiaosaiset vastaavat kokonaan tai osaksi omista kuluistaan. Esimerkiksi silloin, kun juttu päättyy osavoittoon. Hävinnyt osapuoli joutuu ottamaan voittaneen osapuolen kulut kantaakseen, vaikka voittanut olisi saanut valtion oikeusapua tai hänen kulujaan olisi korvattu vapaaehtoisesta oikeusturvavakuutuksesta. Vaikka hävinneelle osapuolelle on myönnetty oikeusapua hänen oikeudenkäyntikuluihinsa, oikeusapu ei kata vastuuta voittapuolen kuluista. Oikeusavun saaminen ei siis merkitse oikeutta prosessaamiseen ilman kustannusriskiä. Oikeusturvavakuutuskaan ei nykyisin aina kata vakuutuksenottajan velvollisuutta korvata vastapuolen kulut. (Lappalainen 2012b, 780–781.)

Oikeudenkäyntikulujen yleisellä korkeustasolla ja korvausvelvollisuuden jakautumisella on tärkeä merkitys. Korkea kuluriski tarkoittaa, että oikeuslaitosta ei rasiteta aiheettomilla asioilla ja kustannuksien kertyminen edesauttaa sovintoon pyrkimistä. Oikeudenkäynnin ei tulisi kuitenkaan olla niin kallista, että kulujen pelosta aiheellisia juttuja jätetään tuomatta tuomioistuimeen. Jos hävinnyt osapuoli osoittautuu maksukyvyttömäksi, voittanut osapuoli joutuu kärsimään itse kulunsa. (Lappalainen 2012b, 781.) Kuluriski siis vähentäisi vähäisten ja aiheettomien kunnianloukkausasioiden käsittelemistä. Koska kumpikaan osapuoli tuskin tahtoisi ottaa pitkän oikeusprosessin kuluja kannettavakseen, edistäisi siviiliproessin käyttö myös sovintoa. Mitä pidemmälle prosessi etenee, sitä enemmän kuluja kertyy. Tämä olisi omiaan sovinnon löytämiseen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Kanne tarkoittaa kantajan tuomioistuimelle osoittamaa pyyntöä saada tietynsisältöinen tuomio. Kanteen syynä on yksityisoikeudellinen vaade. Kanteessa kantaja myös yksilöi vaateensa. Kanteet luokitellaan kolmeen ryhmään sen mukaan millaiseen oikeusseuraamukseen kantaja pyrkii. Ryhmät ovat suoritus- eli velvoittamiskanne, vahvistuskanne ja muotoamiskanne. Suorituskanteella pyritään saamaan vastaaja veloitetuksi suorittamaan jotain. Tämä suoritus voi olla esimerkiksi maksu tai esineen luovutus. Suorituskanteiden päämääränä on täytäntöönpanokelpoinen tuomio niin, että kantajan ajama velvoite on tuomion nojalla pantavissa ulosottoteitse täytäntöön, jollei vastaaja täytä suoritusta vapaaehtoisesti. (Lappalainen 2012a, 497–498.)

Yhteiskunnassa tietyn toiminnan kontrolloimiseksi on valittu erilaisten oikeudellisten järjestelmien väliltä. Rikosoikeudellisen järjestelmän valitseminen siviilioikeudellisen järjestelmän sijaan ei välttämättä johdu järjestelmän kyvystä asettaa tietyntyyppeisiä sanktioita, vaan järjestelmän sisääntulomekanismista. Sisääntulo siviili- ja rikosprosessiin on hyvin erilainen. Siviiliprosessin piiriin voidaan tuoda vain asianosaisen tiedossa olevia osapuolia. Rikosoikeuden puolella asianosainen voi olla yhteydessä poliisiin, jonka tehtävänä on maksuttomasti identifioida toinen osapuoli ja kerätä asiaan liittyvät todisteet. Asianosaisen voi olla myös vaikea näyttää tapahtunutta toteen siviilioikeudessa, vaikka vastapuoli olisikin hänen tiedossaan tai hänellä olisi vahva epäily vastapuolen henkilöllisyydestä. Asioiden tuloon siviilioikeuden piiriin vaikuttaa myös asiaosaisten motivaatio. Kun tietty käyttäytymismuoto aiheuttaa vain vähäistä ärsytystä, yksilön motivaatio ajaa kannetta ei yleensä ole riittävä. Vaikka siviili- ja rikosoikeus ovat hyvin erilaisia järjestelmiä, on niissä saavutetuissa lopputuloksissa myös yhteisiä piirteitä. Molemmissa järjestelmissä voidaan julistaa tietty toiminta lailliseksi tai laittomaksi ja molemmissa voidaan myös uhata omaisuuteen kohdistuvilla toimenpiteillä sekä toteuttaa omaisuuteen kohdistuvia sanktioita. (Report on decriminalisation 1980, 40, 49–50.)

Se, ettei asianomistaja tiedä tekijän henkilöllisyyttä, ei välttämättä olisi siviilioikeuden käyttämisen ehdoton este. Siviilioikeudellisen järjestelmän käyttämisen mahdollisuutta voitaisiin laajentaa muuttamalla järjestelmän sisääntulomekanismia näissä tilanteissa. Tällöin henkilö, joka on kiinnostunut ajamaan siviilioikeudellista kannetta kunnianloukkausasiassa, mutta ei tunne tekijää, voisi pyytää poliisia identifioimaan kanteen vastapuolen. Poliisin tarjoaman tiedon perusteella henkilö voisi ajaa siviilioikeudellista kannetta tekijää vastaan, ellei osapuolten välille muuten saada tehtyä sovintoa. (Report on decriminalisation 1980, 52.) Nykyisen poliisilain (22.7.2011/872) mukaan myös yksityinen taho voi saada poliisilta virka-apua, jos se on välttämätöntä tämän laillisiin oikeuksiin pääsemiseksi ja oikeuden loukkaus on ilmeinen. Poliisin suorittaman virka-avun edellytyksenä on myös,

että yksityistä estetään pääsemästä oikeuksiinsa ja oikeuksiin pääseminen edellyttää poliisin toimivaltuuksien käyttämistä. (9:1.2 §.) On tulkinnanvaraista voidaanko esimerkiksi internetissä tehdyssä kunnianloukkaustapauksessa katsoa loukkaajan estävän loukattua pääsemästä oikeuksiinsa pelkästään kieltäytymällä kertomasta henkilötietojaan vahingonkorvauskannetta välttääkseen.

5.3.2 Vahingonkorvaus

Vahingon korvaamisesta säättää vahingonkorvauslaki (412/1974). Pääsäännön mukaan se, joka tahallisesti tai tuottamuksellisesti aiheuttaa toiselle vahingon, on velvollinen korvaamaan sen (VahL 2:1.1 §). Vahingonkorvausta voidaan lain mukaan sovitella, jos korvausvelvollisuus harkitaan kohtuuttomaksi ottaen huomioon vahingon aiheuttajan ja vahingon kärsineen varallisuus ja muut olosuhteet. Kuitenkin, jos vahinko on aiheutettu tahallisesti, on siitä tuomittava täysi korvaus, ellei erityisistä syistä nähdä kohtuulliseksi alentaa korvausta. (VahL 2:1.2 §.) Vahingonkorvauslain mukaan oikeus korvaukseen loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä on muun muassa sillä, jonka kunniaa on *rangaistavaksi* säädetyllä teolla loukattu (VahL 5:6.1 § 1 k.). Vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:ssä tarkoitetun kärsimyskorvauksen korvattavuuden edellytyksenä on siis loukkaavan teon rangaistavuus. Korvauksen tuomitseminen ei edellytä että loukkaaja tosiasiallisesti tuomitaan rikoksesta rangaistukseen. (HE 167/2003 vp, 54.)

Vahingonkorvauslaissa tarkoitetulla kärsimyksellä tarkoitetaan henkistä kärsimystunnetta, joka henkilölle voi aiheutua häneen kohdistetun loukkauksen seurauksena. Kärsimys voi ilmetä esimerkiksi pelon, nöyrytyksen, häpeän tai mielipahan tunteena. Korvauksen tuomitsemiseksi ei tarvitse esittää erityistä selvitystä aiheutuneesta tunnereaktiosta. Loukkaavan teon on kuitenkin oltava laadultaan sellainen, että se objektiivisesti arvioiden aiheuttaa kärsimystä loukkauksen kohteelle. Lievemmissä tapauksissa loukkaus saattaa olla objektiivisesti arvioiden niin vähäinen, ettei siitä voida katsoa aiheutuneen kärsimystä. Tällöin oikeutta korvaukseen ei synny. (HE 167/2003 vp, 54.)

Korvaus määrätään sen kärsimyksen perusteella, jonka loukkaus on omiaan aiheuttamaan ottaen erityisesti huomioon loukkauksen laadun, loukatun aseman, loukkaajan ja loukatun välisen suhteen sekä loukkauksen julkisuuden (VahL 5:6.2 §). Kunnian loukkaamisesta voi aiheutua myös Vahingonkorvauslain 5 luvun 2 §:ssä tarkoitettu henkilövahinko tai 5 luvun 1 §:ssä pykälässä tarkoitettu

puhdas varallisuusvahinko. Korvaustaso ei saisi kuitenkaan muodostua sananvapauden perusteelliseksi rajoitukseksi. (Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 54/2010, 32.)

Kärsimyksen korvaamisen tarkoituksena on henkilöön kohdistuvan loukkauksen hyvittäminen. Korvauksella loukkauksen uhri saa rahallisen hyvityksen hänen itsetunnon ja ihmisarvoon aiheutuneesta loukkauksesta. Korvauksen tuomitsemisella voi olla myös symbolista merkitystä, koska oikeus kärsimyskorvaukseen merkitsee vahvistusta sille, että tietyntyyliset henkilöt kohdistuvat loukkaukset ovat yhteiskunnan näkökulmasta moitittavia ja että yhteiskunnan puolesta tunnustetaan uhrille aiheutunut kärsimys. Näin ollen oikeus kärsimyskorvaukseen voi merkitä uhrille myös moraalista hyvitystä. (HE 167/2003 vp, 21–22.) Päivi Honkatukia on tutkinut uhrin asemaa rikosprosessissa. Hänen tutkimuksensa mukaansa asian saaminen päätökseen on uhrille tärkeää, koska uhrit usein syyllistävät itseään. Rangaistuksen suuruudella ei välttämättä ollut yhtä suurta merkitystä kuin sillä, että asiassa saatiin tuomio. (Honkatukia 2011, 110.) Kunnian loukkausten perusteella tuomituilla vahingonkorvauksilla lienee myös vahinkoja ennalta ehkäisevää vaikutusta (Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 54/2010, 32).

Henkilövahinkoasiain neuvottelukunta on antanut kärsimyskorvauksen määrästä suosituksia. Kunnianloukkauksen ja törkeän kunnianloukkauksen perusteella tuomittavat kärsimyskorvaukset on jaettu neljään luokkaan. Jokaisessa luokassa on teon kuvaus ja suositeltu korvausasteikko. Ensimmäisessä luokassa suositeltu korvaus on 200–1 000 euroa. Teon kuvauksen mukaan korvauksen perusteena olevassa teossa on esitetty valheellinen tieto tai vihjaus tai halvennettu muulla tavoin kahdenkeskisessä kanssakäymisessä tai siten, että teko tulee vain vähäisen henkilöpiiriin tietoon. Toisessa luokassa suositeltu korvaus on 800–2 000 euroa. Korvauksen perusteena olevassa teossa on esitetty valheellinen tieto tai vihjaus tai muuten halvennettu toista muulla tavoin siten, että se tulee tai on omiaan tulemaan rajoitetun, mutta ei aivan vähäisen henkilöpiiriin tietoon. Kolmannessa luokassa suositeltu korvaus on 1 500–5 000 euroa, kun on esitetty valheellinen tieto tai vihjaus tai muulla tavoin halvennettu toista siten, että se tulee tai on omiaan tulemaan laajan henkilöpiiriin tietoon. Neljännessä luokassa suositeltu korvaus on suuruudeltaan 5 000–10 000 euroa, kun on esitetty erityisen vahingollinen, valheellinen tieto tai vihjaus tai halvennettu toista muulla tavoin erittäin vakavasti siten, että se tulee tai on omiaan tulemaan laajan henkilöpiiriin tietoon. (Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksia 2011, 37.)

Myös vahingonkärsijän oma myötävaikutus voi vaikuttaa korvauksen sisältöön. Useissa lainkohdissa säädetään, että korvausvelvollisen vastuu voi vahingonkärsijän myötävaikutuksen vuoksi

alentua tai jäädä kokonaan syntymättä. Yleensä myötävaikutuksen arviointi liittyy kysymykseen korvausmäärän laskemisesta. (Ståhlberg & Karhu 2013, 12.)

5.3.3 Sovittelu

Sovittelujärjestelmiä on olemassa useita ja niissä käsitellään monenlaisia konfliktitilanteita. Tässä alaluvussa käsitellään rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelua, joka tapahtuu sovittelutoimistoissa sekä tuomioistuimissa järjestettävää tuomioistuinsovittelua. Sovittelutoimistoissa tapahtuva sovittelu on valittu, koska heillä on jo kokemusta kunnianloukkauksien sovittamisesta. Riita-asioiden käsittely on kuitenkin vähäistä sovittelutoimistoissa ja siksi käsiteltäväksi on valittu myös tuomioistuinsovittelun, joka on tarkoitettu riita-asioiden sovitteluun. Muista sovittelumenettelyistä voidaan mainita esimerkkinä Suomen asianajajaliiton järjestämä sovittelu.

Sovittelutoimistossa tapahtuvasta sovittelusta säädetään laissa rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (9.12.2005/1015). Laissa on säädetty pääasiassa rikosasioiden sovittelusta, mutta riita-asian ollessa kyseessä lakia sovelletaan soveltuvin osin. (SovitteluL 1:1.2 §.) Sovittelulain 1 §:n mukaan rikosasioiden sovittelulla tarkoitetaan maksutonta palvelua, jossa rikoksesta epäillylle ja rikoksen uhrille järjestetään mahdollisuus puolueettoman sovittelijan välityksellä kohdata toisensa luottamuksellisesti, käsitellä rikoksesta sen uhrille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja sekä pyrkiä omatoimisesti sopimaan toimenpiteistä niiden hyvittämiseksi (SovitteluL 1:1.1 §). Sovittelussa osapuolet pyrkivät tekemään kumpaakin tyydyttävän sopimuksen vahingonkorvauksesta tai muunlaisesta tavasta loukatun osapuolen hyvittämiseksi. Sovittelun tärkeimpinä tavoitteina voidaan nähdä uhrin hyvittäminen ja tekijän aktiivinen vastuunottaminen tekonsa seurauksista. (HE 93/2005 vp, 1.)

Lain mukaan kunkin rikos- tai riita-asian edellytykset sovitteluun on arvioitava ja varmistettava ennen sovitteluprosessin käynnistymistä. Asiassa on tehtävä valituskelpoinen päätös soveltuvuudesta sovitteluun. (Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2014, 4.) Sovittelun edellytyksenä on, että sovittelun osapuolet ilmaisevat henkilökohtaisesti ja vapaaehtoisesti suostumuksensa sovitteluun sekä että he pystyvät ymmärtämään sovittelun sekä siinä tehtävien ratkaisujen merkityksen. Osapuolilla on myös oikeus peruuttaa suostumuksensa milloin tahansa sovittelun aikana. (SovitteluL 1:2.1 §.) Sovittelussa voidaan käsitellä rikoksia, joiden arvioidaan soveltuvan soviteltaviksi ottaen

huomioon rikoksen laatu ja tekotapa, rikoksesta epäillyn ja uhrin keskinäinen suhde sekä muut rikokseen liittyvät seikat kokonaisuutena. (Sovittelul 1:3.1 §.)

Riita-asia voidaan ottaa soviteltavaksi, jos sen käsitteleminen sovittelussa nähdään tarkoituksenmukaisena. (Sovittelul 1:3.2 §.) Hallituksen esityksen mukaan tarkoituksenmukaisuutta arvioitaessa tulisi kiinnittää huomiota siihen, onko tapausta varten olemassa erikseen järjestettyjä sovittelumenettelyitä. Tällaisten sovittelumenettelyiden toteuttajilla voi olla enemmän erityisasiantuntemusta kyseisen tapauksen käsittelyyn. Erityisesti hallituksen esityksessä on mainittu lasten elatusapua sekä huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat kysymykset ja erityistä juridista asiantuntemusta vaativat kysymykset. Erityistä juridista asiantuntemusta vaativat asiat voisivat soveltua paremmin soviteltaviksi Suomen asianajajaliiton järjestämässä sovittelussa tai riita-asioiden tuomioistuinsovittelussa. (HE 93/2005 vp, 17.) Koska kunnianloukkaustapauksia on jo soviteltu sovittelutoimistoissa, voitaisiin olettaa heillä olevan asiaan liittyvää asiantuntemusta. Kunnianloukkausrikoksia koskevia sovittelualoitteita tehtiin vuonna 2014 jo 410 kappaletta (Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2014, 3). Kunnianloukkauksien käsitteleminen riita-asiana sovittelutoimistossa voisi siten olla tarkoituksenmukaista. Sovittelun kohdistuessa riita-asiaan ainakin toisen osapuolen tulee olla luonnollinen henkilö. Vahingonkorvausvaatimusta koskeva riita-asia voidaan ottaa soviteltavaksi vain, jos riita sen kohde ja asiassa esitetyt vaatimukset huomioon ottaen on vähäinen. (Sovittelul 1:1.2 §.) Pohjois-Suomen sovittelutoimiston sovittelujohtaja Heikki Mikkolan mukaan vähäisyyttä ei ole käytännössä määritelty esimerkiksi rahallisten korvausten osalta. Vähäisyyden määrittely on jätetty pitkälti sovittelutoimistojen oman harkinnan varaan. (11.12.2015, sähköpostiviesti.)

Vuonna 2014 sovitteluun ohjattiin vain 443 riita-asiaa, mutta riita-asioiden sovittelualoitteiden määrä ja osuus kaikista sovittelualoitteista on kasvanut tasaisesti vuodesta 2006 lähtien, jolloin sovittelulaki tuli voimaan. Vuonna 2014 riita-asioiden osuus kaikista sovittelualoitteista oli noin 4 prosenttia. Useimmin riita-asian sovittelu koski naapurien ja perikunnan välisiä riitoja sekä lemmikkieläimistä ja niiden käyttäytymisestä johtuneita riitoja. Myös lasten ja nuorten väliset riidat ja kiusaamistapauksen olivat yleisiä. (Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2014, 2.) Sovittelupalvelun tuottajana toimiva sovittelutoimisto tekee viime kädessä päätöksen siitä soveltuuko asia sovitteluun. Asian käsittely tai sen ratkaiseminen poliisi- tai syyttäväviranomaisessa tai tuomioistuimessa ei estä sovittelua. Sovittelutoimiston harkintavalta sen suhteen, otetaanko riita-asia soviteltavaksi, on laajempi kuin rikosasian kohdalla. (HE 93/2005 vp, 1, 17.) Sovittelutoiminnan vastuhenkilö tekee päätöksen asian ottamisesta soviteltavaksi (Sovittelul 3:15 §).

Vuonna 2007 sovittelutoimistoihin tehtiin 353 kunnianloukkasasiaa koskevaa sovittelualoitetta. Sovittelulain voimaantulon jälkeen huippuvuosi oli 2013, jolloin aloitteita tehtiin 449 kappaletta. (Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2014, 3.) Kunnianloukkauksista tehdyt sovittelualoitteet ovat lisääntyneet maltillisesti. Tekijäksi epäillyn motivaatioon osallistua sovitteluun voi myös vaikuttaa se, että saavutettu sovinto tai sopimus asiassa voi olla perusteena esitutkinnan rajoittamiselle, syyttämättä jättämiselle, rangaistukseen tuomitsematta jättämiselle tai rangaistuksen lieventämiselle sekä rangaistusasteikon lieventämiselle ja rangaistuslajin valinnalle (Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2014, 20). Sovittelussa saavutetusta sovinnosta tai sopimuksesta voi olla huomattavaa etua tekijäksi epäillylle. Vuonna 2014 rikosasioiden sovittelussa sopimukseen päädyttiin 80 prosentissa käynnistyneistä sovitteluprosesseista. Riita-asioissa sopimukseen päädyttiin 33 prosentissa puretuista sovittelualoiteista. (Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2014, liitetaulukko 1.) Nämä luvut eivät välttämättä ole vertailukelpoisia toisiinsa nähden, koska rikos- ja riita-asioiden sovittelua koskevassa tilastoraportoinnissa rikosasioissa saavutetut sopimukset on suhteutettu käynnistyneisiin sovitteluprosesseihin ja riita-asiat sovittelutoimistoissa purettuihin sovittelualoiteisiin.

Riita-asioissa vuonna 2014 62 prosenttia sovittelualoiteista tuli yksityisiltä ihmisiltä ja 38 prosenttia oikeushenkilöiltä. Yksityishenkilöiden tekemien sovittelualoitteiden osuus kasvoi 4 prosenttiyksikköä edellisvuodesta. (Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2014, 5.) Lain mukaan sovittelua koskevan aloitteen voi tehdä rikoksesta epäilty, rikoksen uhri, poliisi- tai syyttäviviranomainen taikka muu viranomainen. Jos rikoksesta epäilty tai uhri on alaikäinen, voi myös hänen huoltajansa tai muu laillinen edustajansa tehdä aloitteen sovitteluun. (Sovittelul 3:13.1 §.) Laissa ei siis suoraan kerrota kuka voi tehdä riita-asiaa koskevan aloitteen. Koska lakia sovelletaan soveltuvin osin riita-asioihin, voitaisiin tulkita niin, että riita-asiaissa aloitteen voi tehdä riidan osapuoli ja osapuolen ollessa alaikäinen, tämän huoltaja tai muu laillinen edustaja. Sovittelualoitteen voi tulostaa Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen internetsivuilta ja toimittaa sen oman asuinalueensa sovittelutoimistoon. Sovittelutoimistosta riippuen aloitteen voi tehdä myös sähköisesti. Esimerkiksi Oulussa sovittelualoitteen voi tehdä sovittelutoimiston internet-sivuilla (Vuolle settlementti ry 2015, viitattu 26.11.2015).

Tuomioistuinsovittelusta säätää laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa (29.4.2011/394). Suomessa siviiliasioita voidaan ratkaista yleisissä tuomioistuimissa kolmella tavalla. Ensinkin asia voidaan käsitellä täysimittaisessa riitaoikeudenkäynnissä. Toiseksi ratkaisu voi syntyä päätymällä sovintoon riitaprosessin aikana. Lain mukaan tuomarin tulee selvittää riitaoikeudenkäynnin valmistelussa, onko asiassa edellytyksiä sovinnolle ja pyrkiä

edistämään sovinnollista ratkaisua. Tämä sovinnon edistäminen tapahtuu yleensä suullisessa valmistelussa, joten kyse ei ole varsinaisesta sovittelusta. Kolmas tapa on siirtää asia erilliseen tuomioistuinsovitteluun, joka on oikeudenkäynnistä täysin riippumaton menettely, johon ei sovellu oikeudenkäynnin tai prosessioikeuden yleiset periaatteet. Tuomioistuinsovitteluun siirretyn asian käsittely tuomioistuimessa keskeytetään ja sovittelijaksi tulee sovittelutuomari. Tuomioistuinsovittelu on siis tuomarin johdolla tapahtuva vapaaehtoinen menettely, jonka tarkoituksena on saada osapuolet löytämään heitä tyydyttävä ratkaisu konfliktiinsa. Koska kyse ei ole lainkäytöstä, ei sovittelussa ole tavoitteena aineellisen oikeuden mukainen ratkaisu. Sovittelutuomarin soviteltavaksi voidaan saattaa myös sellainen asia joka ei ole vireillä tuomioistuimessa. Tämä tapahtuu sovitteluhakemuksella. (Ervasti 2014, 10–11.)

Sovittelu on mahdollista vain molempien osapuolien sitä halutessa (HE 114/2004 vp, 20). Lain mukaan tuomioistuinsovittelun aloittamisen edellytyksenä on, että asia soveltuu soviteltavaksi ja sovittelu on tarkoituksenmukaista osapuolten vaatimuksiin nähden (TuomSovL 2:3.2 §). Lain esitöiden mukaan sovittelun voidaan olettaa edistävän sopimista ja olevan lähtökohtaisesti tarkoituksenmukaista, jos riita koskee asiaa, josta asianosaiset voivat sopia. Asia soveltuu soviteltavaksi hallituksen esityksen mukaan silloin, kun asiassa on sisällöllisesti mahdollisuuksia sovinnolliseen ratkaisuun pääsemiseksi ja riita ei ole kärjistynyt tasolle, jossa osapuolten lukkiutuneet asenteet estävät sovittelun. Hallituksen esityksessä on annettu esimerkkejä tilanteista, joissa sovittelun katsotaan olevan epätarkoituksenmukainen. (HE 114/2004 vp, 28–29.)

Sovittelu nähdään epätarkoituksenmukaisena tapauksessa, jossa osapuolet eivät ole tasaveroisessa asemassa ja asiassa on mahdollisuus, ettei jompikumpi osapuoli osaa asianmukaisesti valvoa etuaan sovittelumenettelyssä. (HE 114/2004 vp, 29.) Tuomioistuinsovittelussa voi käyttää lakimiesavustajaa. Tällöin osapuolet vastaavat itse avustajan palkkioista ja kuluista, eikä niiden korvaamista voi vaatia toiselta osapuolelta. Jos henkilöllä on oikeus saada oikeusapua, saa sitä myös sovittelussa käytettävän avustajan palkkioon. (Riidan sovittelu tuomioistuimessa 2015, viitattu 30.11.2015.)

Sovittelu on epätarkoituksenmukaista myös tilanteessa, jossa asia on niin jäsentymätön, ettei siitä hahmotu riitaa, jonka sovittelu olisi kyseessä. Tämä esteperuste koskee lähinnä sellaisia asioita, joita tarjotaan soviteltavaksi ilman että asia on samanaikaisesti vireillä oikeudenkäynnissä. Asian jäsentymättömyydellä tarkoitetaan asioita, joissa ei ole varsinaisesti oikeudellisia aineksia tai asi-

oita, joissa osapuolella ei ole täsmällisiä vaatimuksia tai selvää perustetta vaatimuksilleen. Hallituksen esityksen mukaan sovittelun aloittaminen ei kuitenkaan välttämättä edellytä, että osapuoli esittäisi sovittelua haettaessa rahamääräisiä vaateita tai vaatisi jotain nimettyä oikeusseuraamusta, kuten vahingonkorvausta. (HE 114/2004 vp, 21, 29.)

Sovittelu ei olisi tarkoituksenmukaista myöskään asiassa, jossa osapuolella on selviä oikeusturvaodotuksia, joiden toteuttamiseksi oikeudenkäynti ja siinä saatava tuomio olisivat asiamukaisemmat keinot. Sovittelua ei tulisi siis käyttää etenäkään silloin, kun vastapuoli on menetellyt moitittavasti, osapuolen oikeuksia ilmeisen tietoisesti loukaten. Sovittelua ei ole myöskään tarkoitus käyttää niin, että osapuolen pääseminen oikeusjärjestyksen mukaisiin oikeuksiinsa sen johdosta viivästyisi tai estyisi. (HE 114/2004 vp, 29.) Tuomioistuinsovittelusta paljon kirjoittaneen Kaijus Ervastian mukaan esteperuste viittaa tapauksiin, joissa toinen osapuoli näyttäisi selkeästi olevan väärässä ja toinen oikeassa (2013, 6). Tämä esteperuste voisi koskea osaa kunnianloukkaustapauksista. Ervastian mukaan esteperustetta ei ole kuitenkaan syytä tulkita kovin ahtaasti. Kun molemmat osapuolet suostuvat sovitteluun, ei ole syytä yksioikoisesti torjua mahdollisuutta sovittelua, vaikka osapuolilla on selkeitä oikeusturvaodotuksia. Tuomarin tulee tällaisissa tilanteissa toimia varovaisesti siten, ettei hän painosta osapuolia sovitteluun. (Ervasti 2013, 69–70.)

Sovittelu ei välttämättä olisi tarkoituksenmukaista, jos kysymyksessä oleva etu tai vaatimus on taloudelliselta merkitykseltään niin vähäinen, että sen sovittelu tuomioistuimessa olisi odotettavissa olevaan työmäärään ja asiasta aiheutuvaan käsittelymaksuun nähden epäsuhteessa. (HE 114/2004 vp, 29.) Tuomioistuimessa perittäviä käsittelymaksuja ovat oikeudenkäyntimaksu, hakemusmaksu ja toimitusmaksu. Tuomioistuinsovittelusta peritään vain hakemusmaksu, jos tuomioistuin huolehtii hakemusta koskevan päätöksen tiedoksiannosta (valtioneuvoston asetus tuomioistuinten ja eräiden oikeusviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista 1057/2013 5:12.2 §, 2:4.2 §; laki tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista 701/1993 2.2 §; 3 §). Valtioneuvoston asetuksen mukaan tuomioistuinsovittelua koskevan hakemuksen käsittelystä peritään hakemusmaksua 53 euroa, jos sovittelua ei aloiteta. Hakemusmaksua peritään 122 euroa, jos sovittelu aloitetaan ja maksua ei peritä, jos sovittelua on pyydetty asiassa, joka on vireillä oikeudenkäynnissä ja asiassa peritään lopullisen ratkaisun mukainen oikeudenkäyntimaksu sovittelun jälkeen. (valtioneuvoston asetus tuomioistuinten ja eräiden oikeusviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista 1057/2013 2:3.3 § 2 k.) Vähäisimmät kunnianloukkaukset voisivat siten sulkeutua tuomioistuinsovittelun ulkopuolelle.

Sovittelun aloittaminen on aina harkinnanvaraista (HE 114/2004 vp, 29). Sovittelun aloittamisesta päättää tuomioistuin (TuomSovL 2:4.4 §). Tuomioistuimen on voitava ensi sijassa turvata oikeudenkäyntiasioiden käsittelyyn tarvittavat voimavarat ja tämän vuoksi sillä on oltava harkintavaltaa sen suhteen, aloitetaanko sovittelu. Tuomioistuimen tulee myös voida harkita, soveltuuko tarjottu asia soviteltavaksi. (HE 114/2004 vp, 20.) Jos asia on oikeudenkäyntiasiana käsiteltävänä, sovittelua voi hakea asianosainen yksin tai asianosaiset yhdessä. Tällöin hakemus on vapaamuotoinen ja se on tehtävä ennen kuin asian valmistelu on todettu päättyneeksi. (TuomSovL 2:4.2 §.) Jos riita-asia ei ole tuomioistuimessa käsiteltävänä, sovitteluhakemuksen tulee täyttää tietyt muotomääräykset. Sovittelua voi hakea riidan osapuoli yksin tai yhdessä toisen osapuolen kanssa. Hakemuksen tulee olla kirjallinen ja siitä on käytävä ilmi mitä riita koskee sekä miten osapuolten näkemykset eroavat toisistaan. (TuomSovL 2:4.1 §.) Hallituksen esityksen mukaan hakemuksessa voidaan veraten vapaamuotoisesti kuvata, mistä osapuolten suhteesta on kysymys ja millaisia riitakysymyksiä siihen liittyy ja mistä ne johtuvat. Selostuksesta tulisi myös ilmetä osapuolten näkemyserot ja hakijan odotukset asiassa. (HE 114/2004 vp, 30.) Hakemuksessa on myös ilmoitettava perusteet, joiden nojalla asia soveltuisi soviteltavaksi (TuomSovL 2:4.1 §). Perusteeksi voitaisiin esimerkiksi esittää, että osapuolten käsityksen mukaan asiassa olisi sovittelijan avustuksella edellytyksiä saavuttaa sovinnollinen ratkaisu, vaikka osapuolet eivät siihen ole toistaiseksi keskenään päässeet (HE 114/2004 vp, 30). Tuomioistuimen hakemuksen perusteella antamaan päätökseen ei saa hakea muutosta (TuomSovL 2:17 §).

Tuomioistuinsovittelua on käytetty kaikenlaisissa siviiliasioissa. Erityisen paljon menettelyä käytetään yksityishenkilöiden välisissä riidoissa. Sovintoon päädytään noin kahdessa kolmasosassa tapauksista. Usein ratkaisut sijoittuvat rahariidoissa osapuolten vaatimusten keskivaiheille, mutta monissa tapauksissa molemmat luopuvat vaatimuksistaan tai asiassa päädytään johonkin muuhun luovaan ratkaisuun. (Ervasti 2014, 12.)

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tälle työlle asetetut tutkimuskysymykset olivat, onko rangaistavuuden poistaminen kunnianloukkauksesta aiheellista ja miten kunnian suoja voitaisiin toteuttaa ilman rikosoikeudellista sääntelyä. Käsitellen kysymyksiin saadut vastaukset omissa alaluvuissaan. Molempiin kysymyksiin saatiin laajasti tuloksia, joista on vedettävissä hyvin kattavia johtopäätöksiä.

6.1 Dekriminalisoinnin tarpeellisuus

Ensimmäinen tutkimuskysymys oli, onko rangaistavuuden poistaminen kunnianloukkauksesta aiheellista. Tähän kysymykseen vastattiin selvittämällä kunnianloukkauksen nykysääntelyä, selittämällä dekriminalisointia ilmiönä sekä tutkimalla kunnianloukkaukskriminalisoinnin hyväksyttävyyttä kriminalisointiperiaatteiden kautta. Lisäksi tutkittiin kunnianloukkauksrikoksien yleisyyttä ja niiden etenemistä viranomaisjärjestelmässä tilastollisesti.

De facto dekriminalisoinniksi määriteltiin dekriminalisointi, jossa oikeusjärjestelmän toiminta vähenee tiettyjen toimintamuotojen tapauksissa vaikka lain sisällössä ei tapahdu muutosta. Hyötyhaitta-punninan yhteydessä käsiteltiin oikeusjärjestelmän reagointia kunnianloukkaustapauksiin. Suurin osa perusmuotoisista tapauksista rajoitetaan jo esitutkintavaiheessa ja vain noin 10 prosentissa syyttäjän käsittelemistä asioista päädytään haasteeseen. Siten voitaisiin sanoa, että ainakin jonkinasteista de facto dekriminalisointia on tapahtunut. Tämän tapainen kehitys voisi antaa viitteitä siitä, että lainmuutoksella tapahtuvaan de jure dekriminalisointiin olisi perusteita. Tällaiseen muutokseen voitaisiin päätyä, jos yhteiskunnassa halutaan kiinnittää huomiota käyttäytymisen haitallisiin vaikutuksiin, eikä vaalia ritualistista yhdenmukaisuutta.

Kriminalisointiperiaatteiden tulkinnassa tärkeäksi nousi kriminalisoinnin yleisestävä vaikutus. Kriminalisoinnilla voitaisiin nähdä olevan yleisestävää vaikutusta, jos tieto lain säännöksistä ja lain soveltamisesta käytäntöön vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen. Tämä tapahtuu pelotteena, normeja sisäistävänä ja epävirallisia tapanormeja vahvistavana vaikutuksena. Tällöin kriminalisoinnin tulisi vähentää kyseistä toimintaa. Tutkittaessa tietyn kriminalisoinnin yleisestävää vaikutusta tuli ottaa huomioon kuinka tärkeää oikeushyvää sillä suojataan ja kuinka lievä loukkaus teon toteuttaa. Törkeän kunnianloukkauksen kriminalisoinnin tueksi kelpasi vähäinenkin näyttö. Perusmuotoisen

kunnianloukkauksen kohdalla asia ei ole täysin yksiselitteinen. Teon toteutuminen lievällä loukkauksella vaati vahvaa empiiristä näyttöä yleisestäävyydestä. Suojattavan oikeushyvän tärkeys kuitenkin oikeuttaisi kriminalisoinnin myös vähäisemmällä näytöllä.

Tutkittaessa kunnianloukkauksista tehtyjen rikosilmoitusten määriä todettiin, että perusmuotoista kunnianloukkausta koskevien ilmoitusten määrät olivat kasvaneet melkein poikkeuksetta vuosi vuodelta tarkasteluajanjaksolla. Tarkastelu kattoi vuodet 2001–2014. Kokonaisuudessaan rikosilmoitusten määrä oli yli kaksinkertaistunut. Vaikka rikosilmoitusten määrä ei välttämättä kerro kokonaisrikollisuudesta, on epätodennäköistä että loukkaavien lausumien esittäminen olisi todellisudessa vähentynyt ja rikosilmoitusten määrä olisi yli tuplaantunut. Tästä voitaisiin päätellä, että loukkaavien lausumien esittäminen ei ole vähentynyt. Näin ollen tieto lain säännöksistä ei ole vähentänyt kyseistä toimintaa. Törkeiden kunnianloukkauksien määrät olivat perusmuotoiseen kunnianloukkaukseen verrattuna hyvin pieniä. Perusmuotoisesta kunnianloukkauksesta tehtiin vuosittain 2189–4975 ilmoitusta ja törkeästä vain 32–154 ilmoitusta. 154 ilmoituksen vuosi oli myös poikkeuslaatuinen. Seuraavaksi eniten ilmoituksia tehtiin vuonna 2010 97 kappaletta. Ilmoitusten määrät eivät myöskään selvästi olleet kasvaneet tai laskeneet tarkasteluajanjaksolla. Näin ollen törkeän kunnianloukkauksen kriminalisoinnilla voitiin katsoa olevan yleisestäävää vaikutusta.

Myös lain soveltaminen käytäntöön vaikuttaa yleisestäävään vaikutukseen. Tutkittaessa selvitettyjen kunnianloukkaustapausten ja syyksiluettujen tuomioiden suhdetta huomattiin, että perusmuotoisista kunnianloukkaustapauksista vain noin 10 prosentissa annettiin tuomio. Törkeistä kunnianloukkauksista noin 30 prosentissa annettiin tuomio. Törkeässä kunnianloukkauksessa päädyttiin tuomioon siis useammin kuin perusmuotoisessa tapauksessa. Tuomitsemisprosentti sekä törkeän tekemuodon ankarampi rangaistusuhka ovat voineet vaikuttaa yleisestäävään vaikutukseen positiivisesti. Rangaistuksen koventaminen perusmuotoisen teon osalta ei kuitenkaan ole mahdollista, koska julkisen vallan on turvattava ihmisoikeuksien mahdollisimman täysimääräinen toteutuminen ja rangaistusuhan koventaminen katsottaisiin EIS:n 10 artiklan vastaiseksi. Yleisestäävä vaikutus tulisi näkyä myös harkittaessa rikosoikeudellista vastuuta. Esimerkiksi syyttäjän tulisi tehdä syyttämättäjäntämispäätös jos rangaistusvastuuta ei voida perustella yleisestäävillä syillä. Syytteiden nostaminen suhteutettuna syyttäjien käsittelemiin asioihin onkin laskenut vuosina 2007–2014. Vuonna 2014 vain 10,58 prosentissa käsitellyistä tapauksista nostettiin syyte.

Oikeushyvien suojelun periaate edellytti, että kriminalisoinnilla tulee suojata jotain oikeushyvää. Kunnianloukkauks kriminalisoinnilla suojataan kunniaa, joka on perus- ja ihmisoikeutena suojattu oikeushyvä. Kunnianloukkauksen luonne abstraktina vaarantamisrikoksena aiheuttaa kuitenkin ongelmia oikeushyvien suojelun periaatteen näkökulmasta. Yksittäistapauksessa voi siis käydä niin, että mitään oikeushyvää ei ole todellisuudessa loukattu, mutta tapauksessa loukkauksen katsotaan tapahtuneen. Tämän tapainen sääntely voitiin kuitenkin katsoa hyväksyttäväksi, jos kriminalisoinnilla oli yleisestävää vaikutusta. Koska perusmuotoisella kunnianloukkauksella ei välttämättä ollut yleisestävää vaikutusta, ei sitä voida pitää oikeushyvien suojelun periaatteen näkökulmasta hyväksyttynä. Törkeä kunnianloukkauksen kriminalisointi sitä vastoin läpäisee oikeushyvien suojelun periaatteen.

Hyöty-haitta-punninnan periaate vaati, että kriminalisoinnilla saavutettavat hyödyt ovat suuremmat kuin sen aiheuttamat haitat. Kriminalisointien merkittävin hyöty on niiden yleisestävä teho. Jos kriminalisoinnilla ei ole yleisestävää tehoa, siitä tulee luopua. Myös kriminalisoinnin hyödyksi katsotut moraaliset ja kulttuuriset merkitykset olivat yleisestävästä vaikutuksesta riippuvaisia. Turvallisuuden tunteen lisääntymistä ei voitu hyväksyä kriminalisoinnin hyödyksi, koska asiasta ei ole tehty vaadittavan syvällistä selvitystä. Kunnianloukkauks kriminalisoinnista aiheutui kuitenkin kiistämättömiä haittoja. Näitä haittoja ovat toiminnalliset rajoitukset, vankeus- ja sakkorangaistuksien kajoaminen yksilöiden perusoikeuksiin, yksilöille aiheutuvat muut viralliset tai epäviralliset sanktiot sekä kriminalisoinnista aiheutuvat kustannukset. Valtakunnansyyttäjä Nissinen viittasikin kunnianloukkauks kriminalisoinnin kustannuksiin sanomalla, että tapaukset kuormittavat poliisia ja syyttäjää. Perusmuotoisesta kunnianloukkauksesta tehtyjen rikosilmoitusten määrien kasvava trendi antaa olettaa, että tapausmäärät tulevat kasvamaan myös tulevaisuudessa. Tämä tarkoittaa kasvavia kustannuksia.

Perusmuotoisen kunnianloukkauksen osalta kriminalisoinnin haitat voidaan nähdä hyötyjä suurempina. Törkeällä kunnianloukkauksella voidaan nähdä olevan yleisestävää vaikutusta, jolloin kriminalisoinnilla voidaan saavuttaa myös muita hyötyjä. Toisaalta törkeästä kunnianloukkauksesta langetetut vankeusrangaistukset voidaan nähdä kriminalisoinnin haittana. Koska törkeitä kunnianloukkauksia ilmoitetaan viranomaisille vain murto-osa siitä mitä perusmuotoisia kunnianloukkauksia, ei niiden voida nähdä rasittavan viranomaisia tai aiheuttavan kohtuuttomia kustannuksia. Näin ollen törkeällä kunnianloukkauksen kriminalisoinnista voitaisiin nähdä aiheutuvat enemmän hyötyä kuin haittaa.

Ultima ratio –periaate vaati rikosoikeuden käyttöä viimekätisenä keinona. Rikosoikeutta ei tulisi välttämättä käyttää, jos tarjolla on vaihtoehtoinen järjestelmä, joka on moraalisesti hyväksyttävämpi ja tehossaan rikosoikeudellista järjestelmää lähestyvä sekä kohtuullisin kustannuksin toimeenpantavissa. Moraalisesti hyväksyttävämmäksi katsottiin vahingonkorvausoikeus, hallinnollinen maksuseuraamus sekä itsesääntely ja yhteissääntely. Tehossaan rikosoikeudellista järjestelmää kohtuullisissa määrin lähestyväksi voitaisiin katsoa vain vahingonkorvausoikeus. Vaihtoehtoisen järjestelmän tehoa verratessa tuli ottaa huomioon sen preventiivinen teho. Koska perusmuotoisen kunnianloukkauksen preventiiviteho voidaan katsoa heikoksi, voitaisiin samaan preventiivitehoon yltää vahingonkorvausoikeudella. Vahingonkorvausoikeudellisen järjestelmän käyttäminen voitaisiin nähdä kohtuullisin kustannuksin toteutettavaksi. Vahingonkorvausasia käsiteltynä kunnianloukkaukset vaativat tuomioistuinten resursseja, kun rikosoikeudellisesti käsiteltynä ne vievät lisäksi poliisin ja syyttäjän resursseja. Ultima ratio –periaatteen näkökulmasta rikosoikeutta ei tulisi käyttää perusmuotoisen kunnianloukkauksen kohdalla. Vahingonkorvausoikeuden käyttäminen vaihtoehtoisena keinona vaikuttaisi lupaavalta.

Ensimmäinen tutkimuskysymys oli, onko kunnianloukkauksen dekriminalisointiin aihetta. Koska työssä käsiteltiin niin perusmuotoista kuin törkeää kunnianloukkausta, on molempien nimikkeiden kohdalta annettava oma vastauksensa. Kriminalisointiperiaatteiden mukaan perusmuotoisen kunnianloukkauksen rangaistavuutta tulisi harkita. Lainsäädännön tarkistamiseen on aihetta. Törkeän kunnianloukkauksen dekriminalisointiin ei kuitenkaan ole kriminalisointiperiaatteiden mukaan tullut aihetta.

6.2 Dekriminalisoinnin toteutusvaihtoehdot

Harkittaessa rangaistavuuden perusteita tulisi paikantaa yhteiskunnallisesti haitallisimmat käyttäytymismuodot ja niistä van pientä osaa tulisi uhata rangaistuksella. Ylikriminalisoinnista voi olla vakavaa haittaa kontrollijärjestelmälle. Kriminalisointiperiaatteiden valossa päädyttiin siihen, että dekriminalisointia voitaisiin harkita perusmuotoisen kunnianloukkauksen osalta, mutta törkeän tekemuodon dekriminalisointiin ei välttämättä olisi aihetta. Tällainen tilanne voisi näyttäytyä loukatulle varsin monimutkaiselta. Jotta loukattu voisi olla yhteydessä oikeaan instanssiin, hänen tulisi tietää onko kyseessä törkeä vai perusmuotoinen loukkaus. Jos poliisi ottaisi tehtäväkseen kaikkien tapauksien törkeyden selvittämisen, ei dekriminalisoinnilla saavutettaisi kustannuksellista hyötyä.

Valtakunnansyyttäjän ehdotus kvalifointiperusteen lisäämisestä törkeään tekemuotoon olisi omiaan helpottamaan tapauksien törkeystulkintaa. Joukkotiedotusvälineisiin kohdistuneeseen vankeusrangaistuksen uhkaan on kuitenkin suhtauduttu EIT:n ratkaisukäytännössä ongelmallisena, josta johtuen kyseisestä kvalifointiperusteesta luovuttiin vuoden 2014 alusta lähtien. Valtakunnansyyttäjä ehdotti myös vainajan kunnianloukkauksen pysyttämistä rangaistavana. Vainajan kunnianloukkaamista koskevalla säännöksellä ei kuitenkaan ole katsottu olevan merkittävää käytännön merkitystä. Lisäksi kunnianloukkauksen dekriminalisointi kertoisi ympäristössä tapahtuneesta muutoksesta, jonka mukaan henkilön kunnia ei pidetä niin tärkeänä, että se ansaitsisi rikosoikeudellista suojaa henkilön elinaikana. Tällöin olisi vaikea kuvitella, että henkilön kunnia saisi niin sanotusti parempaa suojaa henkilön kuoltua.

Varteenotettava vaihtoehto rangaistavan alan kaventamiseksi, ja ylikriminalisoinnista aiheutuvien haittojen minimoimiseksi, olisi dekriminalisoida perusmuotoisen kunnianloukkauksen toteuttaminen muulla tavalla halventamalla. Tällöin loukkaavien nimityksien käyttäminen voitaisiin siirtää pois rikosoikeudellisen järjestelmän piiristä, mutta kunniaa voitaisiin suojata valheellisten tietojen esittämiseltä. Nettipoliisi Marko Forss esitti, että valheellisten tietojen esittäminen on lähtökohtaisesti haitallisempaa kuin loukkaavien nimitysten käyttö. Dekriminalisoimalla vain kunnianloukkauspykälän 1 momentin toinen kohta, olisi mahdollista säilyttää törkeä sekä vainajan kunnianloukkaus rangaistavana. Lisäksi 3 momentin rajoitussäännös tulisi tarpeettomaksi, jonka poistaminen voisi yksinkertaistaa sääntelyä.

Vaihtoehtoista järjestelmää pohdittaessa tulisi huomioida kunnian suoja perus- ja ihmisoikeutena sekä julkisen vallan velvollisuus taata perus- ja ihmisoikeuksien mahdollisimman täysimääräinen toteutuminen. Käytännössä tämä tarkoittaisi, että valtiolla tulisi säilyttää kompetenssi ratkaista kunnianloukkausta koskevat asiat. Perustuslaissa turvattu oikeusturva vaatii, että loukattu voisi saada asiansa tuomioistuimen tai muun viranomaisen käsiteltäväksi. Lisäksi oikeus hakea muutosta on turvattava. Koska kunnianloukkaussääntely rajoittaa perus- ja ihmisoikeutena turvattua sananvapautta, on sääntelyn täytettävä perusoikeuksien rajoitusedellytykset huolimatta siitä säädetäänkö asiasta rikos- vai siviilioikeudellisen järjestelmän puitteissa. Rajoitusperusteiden edellytysten takia sääntelyä ei voi jättää pelkästään vahingonkorvauslain yleissäännösten varaan vaan asiasta tulisi säätää itsenäisesti. Huomiota tulisi myös kiinnittää siihen, mikä merkitys on loukkaajan maksukyvyttömyydellä.

Siviiliprosessissa oikeudenkäynnin vireilletulo riippuu asianosaisten tahdosta ja edellyttää heidän tekemää aloitetta asian vireille tuloon. Kunnianloukkaus on asianomistajarikos, jossa syytteen nostaminen edellyttää asianomistajan tahtoa sekä hänen aloitettaan. Valtakunnansyyttäjä voi kuitenkin antaa määräyksen syytteen nostamisesta, jos kunnianloukkaus on tapahtunut joukkotiedotusvälinettä käyttäen ja erittäin tärkeä yleinen etu vaatii syytteen nostamista. Kunnianloukkauksien käsitteleminen siviilioikeudellisin keinoin tarkoittaisi, ettei ketään voisi pakottaa nostamaan syytettä yleisen edun nimissä.

Suurin ongelma siviilioikeuden käyttämisessä olisi se, ettei loukattu välttämättä tiedä kuka loukkauksen on tehnyt. Vuonna 2014 noin 25 prosenttia ilmoitetuista kunnianloukkauksista tapahtui internetin välityksellä. Tämä tarkoittaa 1190 tapausta. Internetissä kuka vaan voi esittää loukkavaa aineistoa anonyymisti. Rikosoikeudellisen järjestelmän kiistattomana hyötynä on se, että poliisin voi maksuttomasti identifoida loukkauksen tekijän. On mahdollista, ettei poliisikaan saa tekijän henkilöllisyyttä selville, mutta lähtökohtaisesti poliisilla on yksityishenkilöä paremmat mahdollisuudet selvittää internetin välityksellä toteutetun loukkauksen tekijän.

Nostaessaan siviilioikeudellisen kanteen, asianomistaja ottaa taloudellisen riskin siitä, että oikeudenkäyntikulut jäävät hänen maksettavakseen. Käräjäoikeuden perimä oikeudenkäyntimaksu on 500 euroa. Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suositus kärsimyskorvaukseksi kunnianloukkauksesta, jossa on esitetty valheellinen tieto tai vihjaus tai halvennettu muulla tavalla kahden kesken tai siten, että teko on tullut vain vähäisen henkilöpiirin tietoon, on 200–1 000 euroa. Seuraavassa luokassa suositeltu korvaus on 800–2 000 euroa. Oikeudenkäyntikuluista asianosaiskulut, kuten asianajokulut, kattavat yleensä suuremman osan kuin oikeudenkäyntimaksut. Näin ollen loukatun ei kannattaisi ajaa siviilioikeudellista kannetta, ainakaan henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksien mukaisella asteikolla, ensimmäisen tai toisen luokan mukaisesta teosta. Jos loukatun osapuolen kanne ei menestyisi, hän voisi olla vastuussa vastapuolen oikeudenkäyntikuluista. Kanteen ajaminen olisi taloudellisesti järkevää vasta kun loukkaus on tullut tai oli omiaan tulemaan laajan henkilöpiirin tietoon.

Siviilioikeudelliseen kanteeseen liittyvä taloudellinen riski vaikuttaa myös loukkaajan motivaatioon osallistua sovitteluun. Sovittelu on loukatulle houkuttelevampi vaihtoehto, koska sovittelu on halvempaa. Nykyisessä oikeustilassa loukkaajan osallistumista sovitteluun motivoidaan sillä, että saavutettu sovinto voi vaikuttaa rikosoikeudelliseen rangaistukseen sitä lieventävästi tai se voi olla

muun muassa perusteena syyttämättä jättämiselle. Siviilioikeudellisessa järjestelmässä loukkaajalla olisi tieto siitä, että loukattu joutuisi ottamaan taloudellisen riskin ajakseen kannetta ja olisi siten haluton tekemään sen. Siten olisi hyvin mahdollista, että loukattu ei nostaisi kannetta, vaikka loukkaaja ei suostuisi sovitteluun asiaa. Valtakunnansyyttäjä Nissinen ehdotti yhdistettyä sovittelu- ja hyvityksenhakusysteemiä. Sovittelujärjestelmät eivät kuitenkaan voisi toimia ainoana instanssina näin vahvasti perusoikeuskentäisessä asiassa. Oletuksena on, että sovittelua järjestävät toimijat eivät pystyisi täyttämään oikeusturvan vaatimuksia. Perustuslaissa on säädetty oikeusturvasta, jonka mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Myös käsittelyn julkisuus sekä oikeus saada perusteltu päätös ja hakea muutosta tulisi turvata lailla. Sovittelutoimisto ei ole viranomainen tai lainkäyttöelin. Tuomioistuinsovittelua koskevan hakemuksen perusteella annettuun päätökseen sovittelun aloittamisesta ei saa hakea muutosta.

Sovittelujärjestelmistä tarkasteltiin sovittelutoimistoissa tapahtuvaa sovittelua ja tuomioistuinsovittelua. Sovittelutoimistoissa on jo kokemusta kunnianloukkausasioiden sovittamisesta, joten kunnianloukkauksen sovittaminen riita-asiana siellä voitaisiin nähdä tarkoituksenmukaisena. Vahingonkorvausvaatimusta koskeva riita-asia voidaan kuitenkin ottaa soviteltavaksi, jos riita ja sen kohde on vähäinen. Näin ollen kaikkia kunnianloukkausasioita ei voitaisi sovittaa sovittelutoimistoissa. Tuomioistuinsovittelu voisi siten sopia sellaisten tapausten sovittamiseen, jossa riita on vähäistä suurempi. Asianomistajan taloudellinen intressi ohjaisi hänet oikean sovittelujärjestelmän piiriin.

7 POHDINTA

Työn tavoitteena oli tutkia mahdollisuutta kunnianloukkauksen dekriminisointiin ja määrittää vaihtoehtoinen tapa käsitellä kunnianloukkaustapauksia. Menetelmäksi valittiin lainopillinen tutkimus, sääntelyteoreettinen tutkimus sekä tilastollinen tutkimus. Työskentelyprosessin aikana asetetut tavoitteet täsmentyivät nykyisiksi tutkimuskysymyksiksi. Ensimmäinen tutkimuskysymys oli onko kunnianloukkauksen dekriminisointi aiheellista. Toinen tutkimuskysymys oli miten kunnian suoja voitaisiin toteuttaa ilman rikosoikeudellista sääntelyä. Tulokseksi saatiin vastaus siitä miltä osin dekriminisointi voisi olla aiheellista ja millä perusteilla. Toiseen tutkimuskysymykseen vastattiin asettamalla ne kriteerit, jotka vaihtoehtoisen kunnianloukkaussääntelyn tulisi täyttää ja mitä asioita tuota sääntelyä säädettäessä tulisi ottaa huomioon.

Työllä saavutettiin sille asetetut tavoitteet. Työn aloittamista koskeva aloituskeskustelu käytiin jo kesäkuussa 2015 ja alustavan aikataulun mukaan työn oli määrä valmistua viimeistään lokakuussa 2015. Opinnäytetyön tekijän työtilanteen johdosta työn aktiivinen kirjoittaminen aloitettiin vasta syyskuun loppupuolella. Kirjoittamiselle oli varattu viisi kuukautta aikaa ja todellinen työ tehtiin alle neljässä kuukaudessa, joten arvio ajantarpeesta oli riittävä. Opinnäytetyön kirjoittamisprosessi oli hyvin opettavainen kokemus. Sen lisäksi, että työtä tehdessä opittiin uutta kunnianloukkaussääntelystä, dekriminisoinnista, kriminalisoinnista, perusoikeuksien vaikutustavoista sekä vahingonkorvausoikeudesta, opittiin myös tutkimustyön tekemisestä. Erityisesti järjestelmällisen ja kurinalaisen työskentelytavan käyttämisen hyödyt korostuivat. Tutkimuksen luotettavuudesta on sanottava, että opinnäytetyön tekijä lähti tämän työn kirjoittamiseen ennako-olettamalla, että kunnianloukkauksen dekriminisointi kaikilta osin on perusteltua ja että vahingonkorvausoikeuden käyttämisellä pystyttäisiin ratkaisemaan kunnianloukkauksen ongelmat. Tämän otettiin tietoisesti huomioon ja kirjoittaja sitoutui puolueettomaan tutkimukseen. Tutkimuksessa saatiin ennako-olettamaa vastaamaton tulos, joka ohjasi myös kirjoittajan mielipiteenmuodostusta.

Työllä ei ollut toimeksiantajaa, mutta idea sen tekoon lähti valtakunnansyyttäjä Matti Nissisen ehdotuksesta, jonka mukaan kunnianloukkaus voitaisiin dekriminisoida. Keskustelunavaus nähtiin positiivisena asiana. Niiden yhteiskunnan toimijoiden, jotka ovat lähellä jotain tiettyä ongelmaa, tulisi nostaa yleiseen keskusteluun heidän näkemyksiään ongelman ratkaisemiseksi, vaikka lakien säätäminen ja siten jonkin yksittäisen teon kriminalisointi tai dekriminisointi onkin poliittinen eduskunnassa tehtävä päätös.

Kunnianloukkausta on käsitelty jo useassa opinnäytteessä ja usein huomioita on kiinnitetty siihen miten sääntely vaikuttaa joukkotiedotusvälineisiin tai miten joukkotiedotusvälineissä tehtyjä loukkauksia käsitellään. Poliisia ja syyttäjää rasittavista tapauksista suurin osa on kuitenkin vähäisiä yksityisten henkilöiden välisiä tapauksia. Siksi tässä työssä ei keskitytty joukkotiedotusvälineiden rooliin. Kunnianloukkaussääntelyllä on kuitenkin kiistatta vaikutusta median toimintaan. Jatkotutkimusaiheeksi ehdotan vaihtoehdoisen ratkaisumallin jatkokehittämistä ja sen toimivuuden tutkimista. Tällöin huomiota tulisi kiinnittää siihen, mikä vaikutus dekriminalisoinnilla olisi median toimintaan ja mikä rooli median itsesääntelyllä olisi vaihtoehdoisessa ratkaisumallissa. Toiseksi jatkotutkimusaiheeksi ehdotan perusmuotoisen kunnianloukkauksen dekriminalisointia vain muulla tavalla herjaamisen osalta. Kysymys olisi siitä kohdistuisiko dekriminalisointi silloin vähäisiin loukkauksiin.

Pohdittaessa kunnianloukkauksen dekriminalisointia, on kysymys myös siitä kuinka tärkeänä arvona kunniaa pidetään. Norjassa päädyttiin kunnianloukkauksen dekriminalisointiin osaksi siitä syystä, että kunnialla nähtiin olevan nykyään vähäisempi merkitys ihmisille. Tutkittaessa tapausmääriä rikosprosessin eri vaiheissa, todettiin että jonkin asteista de facto dekriminalisointia on tapahtunut. Tämä voikin selittyä sillä, että kunnianloukkauksen juuret ovat perinteisessä kunnian merkityksessä ja nykyään kunnia nähdään olevan vähäisempi merkitys. Kunnianloukkaukskriminalisoinnin korvaaminen pelkällä mahdollisuudella vahingonkorvaukseen aiheuttaisi tilanteen, jossa loukatun oikeusturva heikkenisi vähäisimpien loukkauksien kohdalla. Mahdollisuus vaatia hyvitystä yksinkertaisesti maksaisi liikaa verrattuna mahdolliseen korvaussummaan. Näin vähäiset loukkaukset jäisivät käsittelemättä, joka viestisi kunnian merkityksen laskemisesta.

Dekriminalisointi voisi toteutuessaan antaa kuvan siitä, että muiden kunnian loukkaaminen ei ole enää paheksuttavaa. Kertoessaan tämän opinnäytteen aiheesta oikeusalaan tuntemattomille, kirjoittaja kohtasi useita väärinkäsityksiä siitä mitä kunnianloukkauksen dekriminalisointi tarkoittaisi. Moni on ymmärtänyt asian niin, että kunniaa saisi sitten vapaasti loukata. Norjassa oli ollut pitkään ennen kunnianloukkauksen dekriminalisointia mahdollisuus hakea hyvitystä loukkauksesta siviilikanteella. Tämä johti siihen, että rikosoikeudellinen tuomio kunnianloukkauksesta oli annettu viimeksi vuonna 1989. Näin ollen loukkausten esittäminen on nähty moitittavana tekona, vaikka rikosoikeudellista rangaistusvastuuta siihen ei käytännössä ole liittynyt. Tämän on täytynyt vähentää väärinkäsityksien muodostumista, kun dekriminalisointi lain tasolla toteutettiin.

LÄHTEET

Anttila, I. & Törnudd, P. 1983. Kriminologia ja kriminaalipolitiikka. Porvoo: WSOY.

Castells v. Espanja. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio. 23.4.1992.

Ervasti, K. 2013. Uusi tuomioistuinsovittelulaki. Helsinki: Talentum.

Ervasti, K. 2014. Tuomioistuinsovittelu – Käytännön opas. Helsinki: Edita.

Esitutkintalaki 805/2011.

Forss, M. 2014a. Fobban sosiaalisen median selviytymisopas. Helsinki: Crime Time.

Forss, M. 2014b. Viitattu 7.10.2015, <http://markofobbaforss.puheenvuoro.uusisuomi.fi/176235-kunnianloukkauksen-dekriminalisointi>.

Frände, D. & Wahlberg, M. 2014a. Kunnianloukkaus. Teoksessa Lundelin, S. (toim.) Keskeiset rikokset. Helsinki: Edita, 409–425.

Frände, D. & Wahlberg, M. 2014b. Yksityiselämää loukkaavan tiedon levittäminen. Teoksessa Lundelin, S. (toim.) Keskeiset rikokset. Helsinki: Edita, 394–408.

Hagström, M. 2010. Kriminalisointien elinkaari säätämisestä dekriminointeihin – mikä muuttui ja miksi? Pro gradu –tutkielma. Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta, kriminologia.

Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi. HE 222/2010 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain, pakkokeinolain 10 luvun 7 §:n ja poliisilain 5 luvun 9 §:n muuttamisesta. HE 19/2013 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikosasioiden sovittelusta. HE 93/2005 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi vahingonkorvauslain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. HE 167/2003 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta. HE 309/1993 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle riita-asioiden sovittelua ja sovinnon vahvistamista yleisissä tuomioistuimissa koskevaksi lainsäädännöksi. HE 114/2004 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi. HE 82/1995 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi ja syyttämättä jättämisistä koskevien säännösten uudistamiseksi. HE 58/2013 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle valvontarangaistusta ja sähköistä valvontaa avolaitoksissa koskevaksi lainsäädännöksi. HE 17/2010 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamista koskevien rangaistussäännösten uudistamiseksi. HE 184/1999 vp.

Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksia vahingonkorvauslain 5 luvun säännösten nojalla kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta, pysyvästä haitasta sekä kärsimyksestä suoritettavien korvausten määristä 2011. Helsinki: Oikeusministeriö.

Honkatukia, P. 2011. Uhrin rikosprosessissa – haavoittuvuus, palvelut ja kohtelu. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 252. Helsinki. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152425/252_Honkatukia_2011.pdf?sequence=2.

Jakobsson, K. 2015. Tilastopyyntö koskien kunnianloukkausrikoksia. Tilastopalvelupäällikkö, Valtakunnansyyttäjänvirasto. Sähköpostiviesti k2susa01@students.oamk.fi 15.9.2015.

Juhola, T. 2013. Rikosilmoitukset netissä tehdyistä kunnianloukkauksista kaksinkertaistuivat. Viitattu 4.9.2015,. http://yle.fi/uutiset/rikosilmoitukset_netissa_tehdyista_kunnianloukkauksista_kaksinkertaistuivat/6477411.

KKO 2005:137

KKO 2007:56.

KKO 2010:88.

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997.

Laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa 394/2011.

Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 1015/2005.

Laki rikoslain muuttamisesta 531/2000.

Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä 460/2003.

Laki tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista 701/1993.

Lappalainen, J. 2012a. Kanne ja vastine siviiliprosessissa. Teoksessa Vehkalahti, P. (toim.) Prosessioikeus. Helsinki: SanomaPro, 497–531.

Lappalainen, J. 2012b. Oikeudenkäyntimaksut ja asianosaiskulut. Teoksessa Vehkalahti, P. (toim.) Prosessioikeus. Helsinki: SanomaPro, 779–797.

Melander, S. 2008. Kriminalisointiteoria – rangaistavaksi säätämisen oikeudelliset rajoitukset. Helsinki: Suomen lakimiesyhdistys.

Melander, S. 2015. Rikosoikeuden peruskysymyksiä. Helsinki: Forum Iuris.

Mikkola, H. Sovittelujohtaja, Pohjois-Suomen sovittelutoimisto. Kysymyksiä sovittelusta ja vastauksia. Sähköpostiviesti. k2susa01@students.oamk.fi. 11.12.2015.

Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 54/2010. Sananvapaus, yksilön suoja ja lähdesuoja Ruotsissa, Norjassa ja Alankomaissa sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä.

Ojanen, T. 2015. Perusoikeusjuridiikka. Helsinki: Forum Iuris.

Ollila, R. 2013. Median sääntely Suomessa, Ruotsissa ja Britanniassa. Viitattu 17.9.2015, <http://www.edilex.fi/uutiset/36016>.

Pellonpää, M. 2005. Euroopan ihmisoikeussopimus. Helsinki: Talentum.

Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 25 hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussääntösten muuttamisesta. PeVM 25/1994 vp – HE 309/1993 vp.

Petrenco v. Moldova. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio. 30.3.2010.

Poliisi 2015. Viitattu 10.10.2015, https://www.poliisi.fi/rikokset/sahkoinen_rikosilmoitus.

Poliisilaki 872/2011.

Poliisin tilastopalvelu 2015. Kunnianloukkauksrikosten määrä. Poliisiammattikorkeakoulu, tutkimus, kehittäminen ja innovaatiot. Sähköpostiviesti k2susa01@students.oamk.fi 14.9.2015.

Poliisin tilastopalvelu 2015. Kunnianloukkauksrikosten määrä. Poliisiammattikorkeakoulu, tutkimus, kehittäminen ja innovaatiot. Sähköpostiviesti k2susa01@students.oamk.fi 25.11.2015.

Report on decriminalisation 1980. European Committee on Crime Problems.

Riidan sovittelu tuomioistuimessa 2015. Viitattu 30.11.2015, <http://www.oikeus.fi/fi/index/esitteet/riidansovittelutuomioistuimessa/mitasovittelumaksaa.html>.

Rikollisuustilanne 2013. Viitattu 4.1.2016, <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/152430>.

Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2014. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 27.10.2015, http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/126309/Tr13_15.pdf?sequence=4.

Rikoslaki 39/1889.

Ristola, P. 2015. Viitattu 10.10.2015, http://yle.fi/uutiset/sahkoista_rikosilmoitusta_kayetaan_yha_enemman__poliisi_lomaketta_voisi_yksinkertaistaa/8157477.

Salminen, R. 2014. Viitattu 11.6.2015, http://yle.fi/uutiset/kunnianloukkaus_ei_olisi_ena_rikos/7477545.

Siikavirta, K. 2009. Lähde vaatii kirjautumisen. Viitattu 21.11.2015, <http://www.edilex.fi.ezp.oamk.fi:2048/uutiset/19827>.

Sisäministeriö 2009. Sähköinen rikosilmoitus uudistui – tunnistautuminen parantaa ilmoitusten laatua. Viitattu 7.12.2015, https://www.intermin.fi/fi/ajankohtaista/uutiset/uutisarkisto/1/0/sahkoinen_rikosilmoitus_uudistui_-_tunnistautuminen_parantaa_ilmoitusten_laatua_28924.

Ståhlberg, P. & Karhu, J. 2013. Suomen vahingonkorvausoikeus. Helsinki: Talentum.

Suomen perustuslaki 731/1999.

Tapani, J. & Tolvanen, M. 2008. Rikosoikeuden yleinen osa – vastuuoppi. Helsinki: Talentum.

Tapani, J. & Tolvanen, M. 2011. Rikosoikeus. Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. Helsinki: Talentum.

Tilastokeskus 2015a. Rangaistukset rikoksittain, 2005–2009 (käräjäoikeudet ja hovioikeudet ensimmäisenä oikeusasteena). Viitattu 5.10. 2015, http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__oik__syytr/020_syytr_tau_101_fi.px/.

Tilastokeskus 2015b. Rangaistukset rikoksittain, 2009–2014 (käräjäoikeudet ja hovioikeudet ensimmäisenä oikeusasteena). Viitattu 5.10.2015, http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__oik__syytr/010_syytr_tau_109_fi.px/.

Tuomioistuinmaksulaki 1455/2015.

Vahingonkorvauslaki 412/1974.

Valtakunnansyyttäjänviraston julkaisusarja nro 5 – Arvot ja periaatteet. Valtakunnansyyttäjän virasto: Helsinki. http://www.vksv.oikeus.fi/material/attachments/valtakunnansyyttajanvirasto/vksvliitetiedostot/julkaisusarja/6INH1hVX/5_Arvot_ja_periaatteet.pdf.

Valtioneuvoston asetus tuomioistuinten ja eräiden oikeusviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista 1057/2013.

Virolainen, J. 2011. Prosessin pääajit ja tehtävät. Teoksessa Vehkalahti, P. (toim.) Prosessioikeus. Helsinki: SanomaPro, 57–83.

Virtanen, P. 2011. Vahingonkorvaus – laki ja käytännöt. Helsinki: Edita.

Vuolle setlementti ry 2015. Viitattu 26.11.2015, <http://vuolleoulu.fi/hyvinvointi-ja-yhteisty/toiminnot/sovittelu/>.

Yleinen ohje syyttäjille VKS:2007:2. Viitattu 4.1.2016, http://www.vksv.oikeus.fi/material/attachments/valtakunnansyyttajanvirasto/vksvliitetiedostot/vksnyleisetohjeet/6Jb4xsIBL/5-31-07_VKS_2007_2.pdf.

Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien turvaamiseksi. SopS 85-86/1998.